

a

b

c

magazin istoric

ANUL XXII NR. 5 (254) MAI 1988

d

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 5 (254)
mai 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

● **Revoluția de la 1848 și semnificația ei istorică:**
Ilie Ceaușescu... 2 ● **Treptele unității și independenței**
României: Gh. Zaharia... 6 ● **1848 — poporul întreg răspunde
la chemarea țării: Silviu Dragomir, Pompiliu Teodor... 12 ● **1868 — Pronunțamentul de la Blaj: Marian Ștefan... 16****

Documente românești inedite în arhivele din Istanbul.
1766 — „Fabrica” de postav de la Chiperești:
Mihail Guboglu... 19

Din vremea lui Cuza. Ideea unirii rostită de națiune:
Th. C. Văcărescu... 23

Viața zilnică la români în secolele XVIII-XIX... 27

Constantin Dobrescu-Argeș. Biblioteca — o casă a obștili
românești:
Romus Dima... 30

Pe urmele strămoșilor (XXV):
Ion Popescu-Puțuri... 33

În București, acum 50 ani... 48

Litoralul — un veac de istorie turistică:
Vasile Smărăndescu... 52

● **1686. Solii Siamului la Paris: Françoise Frette... 28** ● **Victor Place**
— arheolog: Gabriel Iliescu... 36 ● **Aprilie 1945. Ofensiva asupra**
Berlinului: V. V. Grigoriev, Cornelius Ryan... 37 ● **1929-1987.**
De la un crăh bursier la altul: Hélène Coulonjou... 45 ● **Johann**
Joachim Winckelmann sau aventura arheologiei: Florentina
Dolghin... 55 ● **1947. Confesiunea unui procuror de la Nürnberg**
(III): Robert M.W. Kempner... 59 ● **Cărți sosite la redacție... 58**
● **Poșta Magazin istoric... 62**

COPERTELE NOASTRE

① ④ Mărturiile semnificative ale măiestriei artistice și nivelului de
civilizație ale țărilor române în epoca medievală: a) cataramă cu pafă; b) ac
de căciulă; c) corn pentru păstrarea prafului de pușcă; d) pafă; e) cutie
și detaliu al aceluiași obiect; f) ceas; g) cercei; h) vas de narghilea (Viața
zilnică la români în secolele XVIII-XIX, p. 27)

② Intemeietorul manufacturii de la Chiperești, domnitorul Grigore III
Ghica, așa cum apare într-o pictură păstrată la Muzeul de artă al Republicii
Socialiste România (1766: „Fabrica” de postav de la Chiperești, p. 19)

③ „Ilustrul arheolog Winckelmann”, cum îl denumește Alexandru Odo-
bescu în *Istoria arheologiei*, a studiat o viață întreagă monumentele antichității
române, cărora le-a consacrat cea mai mare parte a studiilor sale. În im-
agine: Arcul lui Titus, înălțat în ultimul deceniu al sec. I e.n. la Roma (Johann
Joachim Winckelmann sau aventura arheologiei, p. 55)

REVOLUȚIA DE LA 1848 ȘI SEMNIFICAȚIA EI ISTORICĂ

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

În ansamblul eforturilor de înnoire a structurilor și organizării pe baze moderne a societății românești în secolul revoluțiilor, deschis de marea ridicare la luptă a maselor populare de la 1784, revoluția din 1848-1849 a reprezentat un eveniment de excepțională însemnătate. Verigă a unui îndelungat proces revoluționar, această amplă ridicare populară, cu un profund caracter național și social, „a zguduit din temelii — după cum evidențiază secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România — vechile rânduiri feudale, care frâneau mersul înainte al societății românești, a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a țărilor române, în lupta pentru libertate și o viață mai bună, împotriva exploatarei și asupririi maselor muncitoare, pentru realizarea unității naționale, formarea statului național unitar român, scuturarea jugului dominației străine și cucerirea independenței și suveranității patriei noastre“.

Structuri vechi și tendințe noi

Integrată amplului curent european, revoluția română își avea rădăcinile în primul rînd în condițiile economico-sociale și politice interne. În acest sens, marele revoluționar-patriot Nicolae Bălcescu arăta, cu deplină îndreptățire, că aceasta „n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Căuza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece

veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“. Motivul pentru care revoluția „s-a putut răspîndi așa de repede — sublinia la rîndul său Nicolae Iorga — nu este numai contagiunea revoluționară. Evident că o revoluție este contagioasă, însă contagiunea din afară rămîne superficială atîta vreme cît nu există factorul interior“. Cadrul extern a contribuit într-o anumită măsură la adîncirea contradicțiilor, a stimulat, dar nu a determinat revoluția română. Relațiile feudale de producție dominante, îngîdririle în dezvoltarea economico-socială, politică și culturală constituiau mari piedici în calea progresului material și spiritual al societății

Revoluția română de la 1848-1849 a fost profund ancorată în realitățile autohtone, iar legitimitatea și cauzalitatea ei și-au avut motivații obiective în condițiile vitrege ale împîlării sociale și naționale cu care poporul nostru s-a confruntat secole de-a rîndul. Ea a fost generată de înseși cerințele dezvoltării societății românești, ale asigurării progresului economico-social, ale afirmării națiunii române și înfăptuirii unității sale statale, ale cuceririi independenței naționale.

Avînd la bază asemenea comandamente, fenomenul revoluționar românesc de la 1848-1849 s-a desfășurat în condițiile avîntului revoluționar care cuprinsese atunci întreaga Europă, constituînd, așa cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, „cel mai înaintat avanpost al marilor mișcări politice și schimbări sociale care cuprinseseră continentul, începînd de la marea revoluție franceză din 1789“.

românești. Această situație era agravată de faptul că Țara Românească Muntenia și Țara Românească Moldova se aflau atît sub suzeranitatea Imperiului otoman, cît și sub „protectoratul“ Rusiei, că Dobrogea se afla sub dominația Porții, iar Transilvania, Banatul și Bucovina erau încorporate în Imperiul habsburgic. Stăpînirea străină constituia un sprijin direct pentru reacțiunea feudală internă, căci marile imperii vecine se opuneau oricărui progres, fiind preocupate, înainte de toate, de jefuirea bogățiilor țării, ceea ce ducea la înrăutățirea și mai accentuată a vieții maselor largi populare. Căutînd să împiedice dezvoltarea social-economică a românilor,

Pagină de istorie. Tabloul de pictorul Vladimir Șetran consacrat revoluției române de la 1848

realizarea aspirațiilor de unitate ale întregului popor, dominația străină pune în pericol însăși ființa națiunii române.

Cum se știe, prin semnarea Tratatului de pace de la Adrianopol (1829), care cuprindea o serie de prevederi favorabile pentru Principatele dunărene (autonomie administrativă, libertatea comerțului pentru toate produsele prin abolirea monopolului turcesc, dreptul de navigație pe Dunăre cu vase proprii, stabilirea granițelor cu „statele otomane” pe talvegul Dunării și retrocedarea cetăților de pe malul stîng al fluviului), s-au deschis posibilități mai mari pentru dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor capi-

taliste în cadrul societății românești. Dar asumîndu-și rolul de „protectoare” a Principatelor române, Rusia țaristă a impus acestora Regulamentul organic, care, dincolo de unele elemente moderne privind organizarea și administrarea statului, a reprezentat în esență, cum aprecia secretarul general al Partidului Comunist Român, „*actul care legisera condițiile conservării și întăririi relațiilor feudale*”.

Descifrînd acest caracter al Regulamentului organic, pe care l-a analizat în celebra sa lucrare *Capitalul*, K. Marx arăta că acesta, „sub pretextul că desființează iobăgia, îi dădu putere de lege. Codicele muncii de clacă, pro-

clamat în 1831 de generalul rus Kiseleff, a fost, bineînțeles, dictat de înșiși boierii. În acest fel, Rusia a cucerit cu o singură lovitură și pe magnații Principatelor dunărene și aplauzele cretinilor liberali din întreaga Europă”.

Marea boierime deținea puterea în stat. Stimulată și de libertatea comerțului ea încerca să transforme domeniul feudal în proprietate de tip burghez, intensificînd exploatarea țărănimii și întărinînd regimul clăcii, prin introducerea unor norme de lucru foarte ridicate, care făceau ca cele 12 zile de clacă pe an stipulate prin lege să ajungă la 56 în Muntenia și 84 în Moldova. La toate acestea s-a adăugat accentuarea pro-

cesului de deposedare de pământ a țăranilor astfel încât, în preajma anului 1848, boierii și mănăstirile dețineau 80% din suprafețele arabile.

În deceniile patru-cinci ale sec. XIX, cu toate greutățile determinate de stăpânirea străină, s-a produs o dezvoltare mai pronunțată a forțelor de producție. Industria a cunoscut o mai mare dezvoltare, în această perioadă intrând în funcțiune o serie de instalații mecanice importante: în 1841 a fost construită prima moară mecanică la Iași, la Piatra Neamț și-a început activitatea prima fabrică de hirtie, a lui Gh. Asachi, iar la Tunari lângă București a luat ființă, în 1843, o fabrică de postav. Alte provincii istorice românești, respectiv Transilvania, Banatul, Bucovina, au cunoscut o dezvoltare industrială mai timpurie și mai accentuată, cu toate restricțiile și discriminările puterii dominante habsburgice. Prima mașină cu aburi a fost introdusă în 1838 în domeniul minier al Zlatnei, iar la scurt timp au fost introduse mașini cu aburi la Baia Mare, Reșița și în alte localități. În toate provinciile românești s-au dezvoltat comerțul, transporturile etc. De remarcant însă faptul că în Transilvania, cu toată dezvoltarea capitalistă, marea majoritate a populației o constituia țărănimea iobagă, crunt exploatăată de marea nobilime feudală. În ajunul lui 1848 din cele 1960 așezări rurale ale Transilvaniei, 1866 erau locuite de iobagi, din care peste 1 000 000 erau români și circa 213 000 maghiari. Din cele șapte zile ale săptămânii, iobagii erau obligați să lucreze pînă la cinci zile pe moștile nobililor maghiari fără nici o plată. Populația românească, majoritară în Transilvania, suporta și asuprirea națională. Aici s-au înăsprit măsurile menite să ducă la maghiarizarea forțată a românilor. „Consider” scria în 1833 Wesselényi Miklos, unul din cei mai înverșunați adepți ai politicii de maghiarizare forțată a Transilvaniei — nu numai corect, dar și foarte necesar ca poporul de

jos să nu se bucure de drepturi naționale și de reprezentare, decît dacă va deveni cu adevărat maghiar... Pentru o atît de magnifică recompensă, prețul e doar învățarea unei limbi, ceea ce nu este peste puterile nimănui. Astfel cei care acum nu vorbesc ungu-rește sau nu sînt unguri, pe măsură ce s-ar maghiariza, cu încetul ar primi și drepturi naționale”.

Această situație social-economică și națională nedreaptă a generat o stare de profundă nemulțumire în Principatele române, ducînd la adîncirea contradicțiilor sociale și naționale, care au determinat înfruntări și convulsii în straturile cele mai adînci ale societății. Boierimea, clasa feudală care deținea rolul dominant, se împotriva cu înverșunare oricăror înnoiri. Țărănimea — principala și cea mai numeroasă forță socială în acel timp — suferea din greu consecințele exploatării și asupririi feudale, fiind direct interesată în eliberarea națională și socială.

Totodată, pe scena social-politică au început să joace un rol tot mai important noile clase în ascensiune — burghezia și proletariatul. Burghezia era interesată în sfîrșirea îngrădirilor feudale, în cucerirea unor libertăți și drepturi democratice care să-i permită consolidarea poziției economice și politice în societate. Concomitent s-a dezvoltat clasa muncitoare. „Proletariatul” — se arată în Programul partidului — devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre sfîrșirea unității naționale și cucerirea independenței de stat”.

Ideea dominantă: unitatea națională

Pe fondul acestor realități economico-sociale s-au desfășurat acțiunile de pregătire

nemijlocită politică, ideologică și organizatorică a revoluției de la 1848. Dezvoltarea culturii naționale a jucat un rol esențial în această pregătire, prin Școala de la „Sf. Sava” din București și Academia Mihăileană din Iași. La această ultimă instituție de învățămînt superior au funcționat ca profesori: M. Kogălniceanu (moldovean), Ion Ghica (muntean), Eftimie Murgu (bănățean), Simion Bărnuțiu (transilvănean). La București, profesorii transilvăneni Florian Aaron și August Treboniu Laurian au avut, de asemenea, un rol important în pregătirea politică a revoluției. Literatura românească și-a adus un aport de seamă la pregătirea spirituală a luptei pentru unitate națională, independență și emancipare socială. V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Alecu Russo, I.H. Rădulescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac și alți cărturari patrioți au avut o certă contribuție în această privință. De mare însemnătate au fost scrierile istorice ale lui N. Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, care demonstau necesitatea imperioasă a luptei pentru emancipare națională și socială. În anii care au premers revoluția și-au dovedit eficiența scrierile referitoare la trecutul nostru glorios militar. „Am preferat a lucra instituțiile ostășești înaintea oricăror altora — scria N. Bălcescu —, căci aceste instituții sînt cele mai minunate ce au avut pămîntii noștri, căci ele au făcut mărirea și puterea țării”; prin puterea armată, poporul român „își va lua... rangul ce i se cuvine”.

Preocupată de problemele generale ale progresului, ale conștientizării și atragerii maselor largi populare la lupta pentru emancipare socială și națională, intelectualitatea progresistă a timpului a făcut din presă un important instrument de educare a maselor, de afirmare a ideilor înaintate. Este epoca în care au apărut prestigioasele publicații: *Curierul românesc*, *Albina românească*, *Gazeta de Tran-*

silvania, Dacia literară, Arhiva românească, Magazin istoric pentru Dacia.

Prin activitatea intensă desfășurată de cărturari și publiciști patrioți — I.H. Rădulescu, M. Kogălniceanu, Gh. Asachi, G. Barițiu, N. Bălcescu, A.T. Laurian, V. Alecsandri și mulți alții — literatura despre unitatea și continuitatea românilor pe aceste meleaguri, precum și despre cerința obiectivă a organizării lor într-un singur stat român unitar a luat o amploare impresionantă.

Slujind acelorași idealuri de progres, de emancipare socială și națională ale poporului român, în deceniile premergătoare revoluției au activat o serie de asociații și societăți secrete care și-au propus drept scop lupta pentru înlăturarea vechilor rânduiri și adoptarea unor forme noi de organizare a vieții sociale, politice și economice corespunzătoare schimbărilor petrecute în structura societății românești. Astfel de organizații — reunind pe reprezentanții forțelor progresiste ale societății — au luat ființă și au activat în mai toate provinciile istorice românești: Societatea literară (Golești, 1827), Societatea secretă română „Constituția” (Lugoj, 1840), Societatea Filarmonică (București, 1833), Frăția (1843), cărora li se adaugă mișcările revoluționare conduse de Ion Cîmpineanu (1838), Leonte Radu (1839), Mitiță Filipescu (1840) ș.a.

Unitatea națională, refacerea vechii Dacii a fost ideea care a dominat atît pregătirea cit și desfășurarea revoluției române. „Daco-România” sau „Dacia nouă”, patrie reunind pe toți românii trebuia să fie un stat unic și independent. Exprimînd acest crez politic, care însufleșea pe toți revoluționarii români de la 1848, săptămînalul *Konstituționalul* scria: „Toate țările locuite de români trebuie să se numească deobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pen-

tru că toți patrioții români, locuitori pe dinsele formează națiunea românească care să fie una și nedesperjită”.

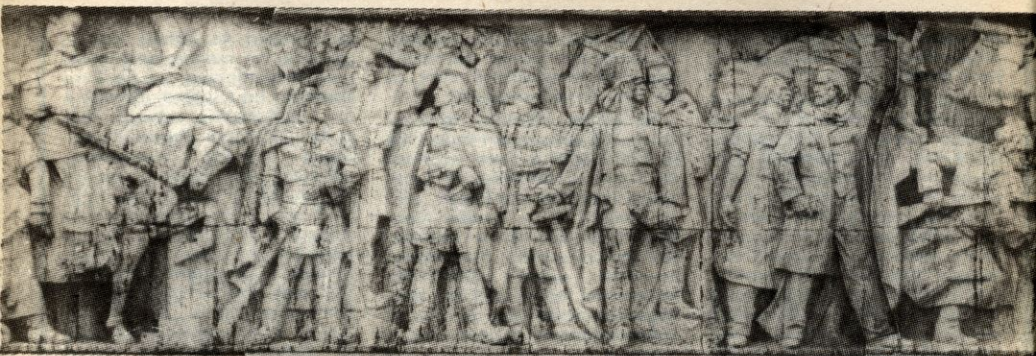
Se poate afirma, în concluzie, că revoluția română de la 1848-1849 a fost expresia unui proces de creștere organică a societății românești, prin ea urmînd să se rezolve contradicțiile ce barau înaintarea pe traiectoria progresului economic, social, politic, instituțional, să se rezolve problemele vitale ale unității și independenței naționale.

Fiind expresia acelorași cerințe obiective ale dezvoltării societății românești pe întregul spațiu carpato-danubiano-pontic, avînd cauze comune, desfășurîndu-se aproape simultan, revoluția română de la 1848-1849 înfățișează profunde trăsături unitare, atestate atît de conlucrarea revoluționarilor din cele trei țări române, cît și de programele pe care ea s-a sprijinit. „Plămădită în condiții asemănătoare — arată secretarul general al Partidului Comunist Român —, desfășurîndu-se în aceeași perioadă, proclamînd feluri comune, revoluția de la 1848 a avut un caracter unitar în toate cele trei țări românești”. Expresia cea mai elocventă a caracterului unitar al marii mișcări naționale de la 1848-1849 o reprezintă desigur programele revoluționare elaborate pe întreg spațiul cuprins de revoluția românească. Întocmite în locuri și împrejurări diferite, ele au numeroase elemente comune, completîndu-se reciproc și alcătuint, astfel, programul unitar de luptă al românilor¹. În cadrul tuturor documentelor programatice elaborate — fie că e vorba de *Petițiunea-proclamațiune a boierilor și notabililor moldoveni*, înaintată domnitorului Mihail Sturdza la 28 martie/9 aprilie, *Prințișile noastre pentru reformarea patriei*, întocmite la 12/24 mai de emigrația moldoveană de la Brașov, *Dorințele Partidei naționale în Moldova*, redactate în august 1848

la Cernăuți de Mihail Kogălniceanu, în numele revoluționarilor moldoveni, fie de *Proclamația* lui Simion Bărnuțiu din 12/24 martie, reluată apoi și dezvoltată în *Puncturile națiunii române transilvane*, adoptate de Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15-5/17 mai, *Proclamația de la Islaz* din 9/21 iunie, *Petiția neamului românesc din Banat, Crișana și Maramureș* din 3/15-9/21 mai, *Petiția* redactată la Gura Humorului la 30 iunie/12 iulie — obiectivele unirii tuturor românilor și al dobîndirii independenței lor absolute, ale desființării serviciilor feudale și improprietății țărănilor cu pămînt, desființării dărilor și obligațiilor de tot felul, egalității politice — cu corolarul transilvan al egalității națiunii române cu celelalte naționalități conlocuitoare, pînă atunci privilegiate —, al libertății publice și individuale, a tiparului și religiei, ale restructurării economiei, comerțului, administrației, justiției și învățămîntului pe baze capitaliste, moderne, erau omniprezente în aceste documente-program ale maselor populare de la 1848.

O importantă cu totul aparte a fost acordată problemei reorganizării pe temelii moderne, în conformitate cu principiul înarmării poporului, instituțiilor militare de apărare a țării. Emanatie a concepției patriotice, profund revoluționare a frunțășilor revoluției — Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Avram Iancu —, programul militar a fost sintetizat în cererea înființării gărzii civice sau naționale, revendicare prezentă deopotrivă în documentele elaborate de revoluționarii munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni și bucovineni. Garda națională era concepută ca premisă pentru crearea unor forțe militare unice a celor trei țări române, cu principala misiune de a apăra cuceririle revoluționare împotriva adversarilor interni și mai ales a armatelor imperiilor conservatoare și apoi de a sluji la înfăptuirea și apărarea unității statale și a independenței naționale. ■

¹ Vezi o amplă prezentare a acestor programe în *Magazin istoric*, nr. 1-6/1978.

TREPTELE UNITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

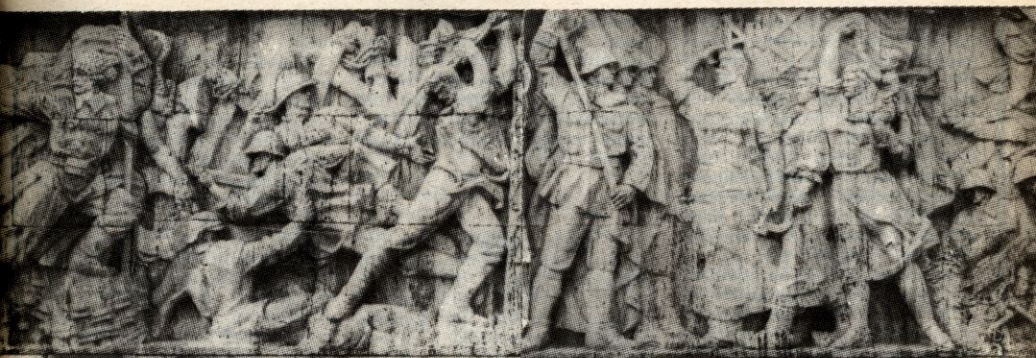
GH. ZAHARIA

„Mihai — scria istoricul Grigore Tocilescu despre voievodul primei uniri — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbol de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori”. „El — sublinia, la rîndul său, Dimitre Onciul — a căzut jertfă pentru ideea întrupată prin dînsul, el a căzut jertfă pentru ca să adeverească cuvîntul: nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă”. Faptele și numele eroului și-au pus atît de puternic amprenta asupra acțiunii și aspirațiilor generațiilor care i-au urmat, încît, observa cu îndreptățire Nicolae Iorga, „a-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna, ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră”.

„Menirea noastră”, la început conștiință de sine, iar mai apoi conștiință națională, a dominat toate marile ridicări la luptă revoluționară din istoria poporului român: 1784, 1821, 1848. „Unitatea națională — scria Nicolae Bălcescu, unul dintre ideologii luptei pentru unitate și independență națională, referindu-se la permanența aspirației

spre unitate a poporului nostru — fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră”.

Exprimată limpede în programele revoluției de la 1848, unitatea națională n-a putut fi împlinită datorită împotrivirii acerbe a forțelor reacționare externe — imperiile țarist, otoman și habsburgic —, profund ostile tendinței de emancipare a popoarelor, eliberării lor naționale și sociale, creării de state naționale unitare. Cum se știe, intervenția celor trei imperii a reprimat cu forța armelor revoluția românilor din 1848. Evenimentele arătasera însă limpede că „unirea României într-un singur stat — cum scria Cezar Bolliac — nu este o idee numai în capetele citorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia”.

Momente din marea luptă a poporului român pentru unitate și independență națională, așa cum sînt redată în basorelieful Monumentului Eroilor Patriei din București

„România — una mare și nedespărțită”

Obligați să emigreze, fruntași ai revoluției române de la 1848 ca N. Bălcescu, D. Brătianu, G. Florescu, A. G. Golescu, V. Mălinescu, C. A. Rosetti ș.a., constituiți la Paris în Comitetul Național Român, au desfășurat o vie activitate pentru a obține adeziunea opiniei publice și a marilor puteri respective la cauza românilor. În manifestul adresat poporului român la 20 septembrie/2 octombrie 1850, ei făceau următoarea profesiune de credință: „Niciodată încrederea în viitorul României, una mare și nedespărțită, nu a ieșit din inima noastră. Niciodată dezunirea nu va fi păcatul la care vom cădea”.

Războiul Crimeii, izbucnit în 1853 — punct culminant al manifestării rivalităților de interese existente între marile puteri, al luptei lor pentru supremație în bazinul Mării Negre, pentru luarea în stăpînire a Strîmtorilor și a gurilor Dunării —, a creat acele împrejurări favorabile factorilor interni, întotdeauna hotărîtori, în realizarea obiectivului legitim de reunire a românilor într-un stat modern.

Dorind să sfîrșească cît mai repede războiul, puterile aliate Porții au adresat Rusiei, la

16/28 decembrie 1854, propuneri pentru încheierea păcii. După discuții preliminare, la 3/15 martie 1855, s-a deschis la Viena o conferință, la care au luat parte reprezentanții Angliei, Franței, Austriei, Rusiei și Imperiului otoman. La această conferință a fost luată în discuție și situația Moldovei și Munteniei, care „atingea foarte de aproape interesele obștești ale Europei”, hotărîndu-se, între altele, trecerea lor sub „protectoratul colectiv” al puterilor europene.

Conferința de la Viena și-a întrerupt însă lucrările fără nici un rezultat. În ianuarie 1856, ele au fost reluate la Istanbul; aici, ideea unirii celor două țări române nu numai că nu a apărut deloc în discuția delegaților, dar s-a urmărit chiar întărirea suzeranității Porții. Problema Principatelor danubiene a fost abordată la Congresul de la Paris, ale cărui lucrări s-au deschis la 13/25 februarie 1856, avînd ca scop principal încheierea păcii și stabilirea „echilibrului european” zdruncinat în urma războiului Crimeii. Pe lîngă reprezentanții celor cinci puteri — Imperiul otoman, Austria, Franța, Anglia și Rusia — au participat și reprezentanții regatelor Sardiniei și Prusiei.

Delegații puterilor europene au continuat să se pronunțe pentru sau împotriva Unirii,

în măsura în care constituirea statului român modern dădea satisfacție sau nu intereselor lor economice și politice. Dar în timp ce puterile europene discutau soarta națiunii române, lupta pentru Unire a intrat într-o fază nouă, antreînd activ largi pături sociale, masele populare, toate conștiințele înaintate ale societății românești, care înțelegeau să acționeze energic, atît pe plan intern cît și pe plan extern, pentru fructificarea integrală a posibilităților create de hotărîrea adoptată de Congresul de la Paris în legătură cu consultarea dorinței locuitorilor Moldovei și Munteniei în privința viitorului lor. Numeroase publicații — *Zimbrul, Steaua Dunării, România literară* și altele — au susținut cu tărie ideea Unirii, căutînd să polarizeze toate energiile naționale în slujba împlinirii mărețului ideal. Zeci și zeci de memorii, adrese, petiții au luat calea spre cabinetele din Londra, Paris, Petersburg, Viena și Istanbul cu scopul de a demonstra vechile drepturi istorice ale românilor și de a obține fie o modificare a punctelor de vedere potrivnice sau rezerve ale unor cancelarii diplomatice, fie o acțiune mai hotărîtă din partea aceluia care erau, în principiu, de acord cu ideea Unirii Principatelor române. Idealul poporului român a găsit un larg

ecou și un sprijin activ din partea unor eminente personalități științifice și culturale din alte țări, precum Jules Michelet, Edgar Quinet, J. Ubicini, Saint Marc-Girardin, Thibault, J.A. Vaillant, Paul Bataillard, Léon Plée, N.G. Cernișevski, N.A. Dobroliubov, Marco Antonio Canini, Vegezzi Ruscalla, ca și din partea unor influente publicații franceze, belgiene, britanice ș.a.

Adunările ad-hoc au afirmat, în pofida altor greutăți și ațitor intrigă ale marilor puteri, dorința de unire a moldovenilor și muntenilor, dorință pe care ele au exprimat-o unanim la 7/19 și, respectiv, 8/20 octombrie 1857.

În ciuda opțiunii ferme a celor două divanuri ad-hoc, Convenția de la Paris, adoptată la 7/19 august 1858, stabilea doar unirea nominală a Munteniei și Moldovei sub titulatura de Principatele Unite ale Moldovei și Munteniei, fiecare cu domn, guvern și adunare legiuitoare proprii; deși li se recunoștea deplina autonomie, ele rămăneau în continuare sub suzeranitatea Porții, căreia îi plăteau tribut, protectoratul Rusiei țariste fiind înlocuit cu garanția colectivă a celor șapte mari puteri europene. Documentul adoptat de Conferința de la Paris cuprindea și o serie de prevederi vizând problemele organizării administrative a Principatelor: înființarea unei Comisii centrale cu sediul la Focșani, însărcinată cu elaborarea legilor de interes comun; crearea unei curți de justiție și a casei unice, reunirea armatelor sub un singur drapel și sub comanda unui șef unic, numit alternativ de cei doi domnitori.

Problema centrală a Principatelor — unirea lor într-un singur stat — rămânea esențialmente nerezolvată, impunând deci concluzia că numai prin lupta hotărâtă a românilor putea fi realizată aspirația lor de unire. La 5 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la Iași a proclamat, în unanimitate, drept domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza; sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de

meseriași, lucrători, comercianți, țărani, adunați pe Dealul Mitropoliei din Capitală, Adunarea electivă de la București l-a proclamat, la 24 ianuarie 1859, domn al Munteniei tot pe Alexandru Ioan Cuza.

Frați cu frați

Ca toate celelalte acte definitorii ale istoriei noastre naționale, Unirea Principatelor — emanată din voința poporului român de unite și libertate națională — a pus în evidență încă o dată, în modul cel mai convingător, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei. Evenimentele de la Iași și București au reținut atenția întregii națiuni, bucurându-se de un deosebit ecou și în provinciile românești aflate sub stăpânire străină, românii din aceste teritorii dobândind noi temeieri pentru speranța lor permanentă de a se uni într-un corp comun, identificând în actul din 1859 coloana de susținere a idealului lor.

Unirea din ianuarie 1859, înfăptuirea unor reforme structurale cerute de modernizarea societății românești, ca și politica demnă dusă de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în raporturile cu Imperiul otoman, cu Rusia țaristă și cu celelalte puteri europene au ridicat prestigiul României, i-au netezit drumul spre o independență absolută, înaintarea țării pe calea progresului politic și social-economic se putea realiza numai în condițiile obținerii independenței depline, prin înlăturarea suzeranității Porții și a protectoratului celor șapte puteri europene. Guvernele române au acționat pe multiple planuri pentru înfăptuirea acestui obiectiv fundamental, invocând și de această dată tradiția de suveranitate a românilor din trecutul istoric, recunoscută de Poartă prin tratate (Capitulații). Momentul prielnic l-a constituit criza puternică a sistemului dominației otomane în Balcani, determinată de intensificarea luptei de eliberare a popoarelor din această zonă, de izbuc-

nirea noului conflict ruso-otoman.

Convins că România își va putea cuceri independența atît în urma unor acțiuni politice, cît și pe calea armelor, guvernul român a desfășurat ample acțiuni diplomatice care să pregătească marea bătălie a independenței absolute. El s-a orientat spre o alianță cu Rusia, încheind cu aceasta Convenția din 4/16 aprilie 1877. În baza acestei convenții și ca urmare a repetatelor incursiuni și agresiuni otomane pe teritoriul românesc, la 9 mai 1877, Parlamentul român a proclamat independența absolută de stat a României.

Atitudinea puterilor europene față de actul de voință al României a fost diferită. Poarta l-a întîmpinat cu ostilitate și proteste; Anglia și-a exprimat, de asemenea, ostilitatea; Austro-Ungaria s-a arătat rezervată, iar Germania a privit problema în raport de regulim care se asigura supușilor săi din România; Rusia a primit știrea cu surprindere și decepție, deoarece relațiile cu un stat deplin independent implicau schimbări de atitudini și metode; cît privește Franța, aceasta și-a amînat hotărîrea definitivă pînă la încheierea păcii, iar Italia a evoluat de la rezervă la atitudine favorabilă. Aceste, fapte au întărit convingerea cercurilor politice conducătoare românești că independența proclamată la 9 mai 1877 trebuia consfințită pe cîmpul de luptă.

Deși, inițial, Rusia a fost împotriva participării României la război, desfășurarea ostilităților ruso-otomane a făcut absolut necesară intrarea în acțiune a armatei române. Abnegația și eroismul ostașilor români, evidențiate în timpul luptelor de la Plevna, Rahova și Vidin, au avut un puternic ecou în rîndurile maselor populare din provinciile românești aflate sub dominație străină, ce au văzut în acest război un eveniment din care „*va să răsară cerească libertate, unind pe frați cu frați*”.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1977.

Sub acest aspect, războiul a relevat întregii Europe unitatea de gând și faptă a întregului nostru popor, unitate exprimată prin sprijinirea materială și morală a armatei de către românii din Transilvania, Bucovina și Banat, prin miile de voluntari din aceste provincii care au participat la lupte în cadrul oștirii române. În toate acestea, poporul vedea conturată posibilitatea viitoare de desăvârșiri a unității statale. Încercările în vitalitatea națiunii, românii transilvăneni erau convinși că într-o zi „doroabanții și călărașii români pot porni către Transilvania”, că întregul popor speră „să ajungă și acel moment în care să poată serba și marea sărbătoare a reconstituirii, a unității sale”.

„Cucerirea independenței României — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis o epocă nouă în istoria milenară a poporului român, afirmând cu putere, în fața întregii omeniri, voința și hotărârea sa de a trăi liber, stăpîn în țară și pe destinul său”.

„Ceea ce este al românului, lui să-i aparțină”

Schimbarea statutului internațional al României, dublată de reunirea Dobrogei cu patria mamă, au marcat o nouă și importantă etapă în lupta pentru desăvârșirea unității politice și statale a poporului nostru. Declanșate la scurtă vreme după cucerirea independenței de stat a României, mișcarea memorandistă, marile acțiuni de solidaritate la scară națională care au avut loc în toate provinciile istorice locuite de români, ecoul internațional și simpatia de care s-a bucurat lupta românilor transilvăneni în rîndul opiniei publice progresiste din Europa au întărit convingerea maselor largi populare că independența și unitatea națională, îngemănate organic, erau condiții imperios necesare pentru propășirea patriei, pentru existența însăși a națiunii române. Exprimînd cu acuitate și pro-

fundă înțelegere acest deziderat, gazeta socialistă *Dacia viitoare* scria: „*Vom dar [ca] ceea ce este al românului, lui să-i aparțină, ca înjusta, nemominoasă și nedemna de secolul în care trăim [politică] de dominare a unei națiuni asupra alteia să înceteze, ca românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub niște dominațiuni străine și vitrege... Această unire este oare posibilă ori e numai visul unei junimi plină de iluziuni?... Dacă dreptul are vreo putere pe acest pămînt, Transilvania și celelalte părți ale vechii Dacii unde românii sînt în majoritate, trebuie să fuzioneze și se vor fuziona mai curînd sau mai tîrziu în statul român”.*

Într-o perioadă în care puternice mișcări naționale burghezo-democratice au impus problema eliberării naționale ca un principiu fundamental de organizare și reglementare politică a vieții popoarelor, socialiștii s-au situat în fruntea luptei pentru autodeterminare, pentru despărțirea de statele multinaționale și unirea celor de același neam în cadrul unor state naționale unitare, independente și suverane. În condițiile politico-militare create de primul război mondial și prăbușirea, în februarie 1917, a țarismului, principalul bastion al reacțiunii europene, lupta de eliberare a popoarelor asuprite a cunoscut o deosebită amploare. Sub loviturile mișcărilor naționale ale românilor, polonezilor, cehilor, slovacilor, sîrbilor, croaților, slovenilor, ungurilor, Imperiul austro-ungar a intrat în descompunere, pe ruinele sale apărînd statele independente Austria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, s-a desăvîrșit procesul de unificare statal-națională a poporului român și a popoarelor iugoslave.

Prin hotărîrea Marii Adunări Naționale, întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, în baza căreia Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul se uneau cu România, se încheia lupta multiseclară a poporului român pentru reunirea sa într-un singur stat național unitar, independent și suveran.

Operă epocală a întregului popor, la realizarea căreia clasa muncitoare, mișcarea socialistă își aduseseră o prețioasă contribuție, Marea Unire a creat cadrul național, social, politic și economic în care s-au înfăptuit o serie de reforme, menite să asigure dezvoltarea țării pe traiectorii moderne. Dînd o înaltă apreciere istoricului act, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază esența consecințelor acestei împliniri, reliefînd că ea a creat „premise pentru dezvoltarea mai intensă a forțelor de producție, pentru accelerarea progresului economic și cultural al țării. În același timp, aceasta a avut ca urmare creșterea forțelor proletariatului, ale mișcării muncitorești revoluționare, intensificarea luptei democratice”.

Fapte de vitejie și înalt eroism

Angajată într-un amplu proces de reconstrucție, de așezare a întregii vieți sociale, economice și politice pe noile temelii ale statului național unitar, România s-a orientat spre o politică de colaborare pe multiple planuri, în primul rînd cu acele state interesate, ca și ea, în folosirea tuturor mijloacelor pașnice pentru apărarea hotărîtă a ordinii politice postbelice. Asupra evoluției României, a politicii ei interne și externe, și-au pus însă tot mai mult amprenta deplasările intervenite în raportul de forțe pe plan internațional. Ascensiunea hitlerismului la putere în Germania (30 ianuarie 1933) a dat naștere unui focar de război în centrul Europei, care amenința grav existența statului român. Supranumită de naziști „poarta către Orient”, România a devenit unul din principalele obiective ale planurilor agresive hitleriste, obiect de tirgială între marile puteri, țintă a politicii de revizuire teritoriale din partea unor vecini ai săi.

În acele condiții deosebit de grave ale deceniului patru al secolului nostru, masele popu-

lare, forțele politice democratice, antifasciste, în frunte cu Partidul Comunist Român, au luat atitudine fermă împotriva nazismului și au căutat să influențeze guvernele spre o politică externă de adâncire a colaborării cu statele vecine, de întărire a securității țării. Marile acțiuni politice antifasciste desfășurate începând din iunie 1933 și pînă în 1939 au evidențiat hotărîrea poporului român, a forțelor sale democratice și progresiste, în frunte cu comunistii, de a apăra integritatea teritorială a țării față de pericolul nazist și al revizionismului teritorial. Adresîndu-se, în mai 1939, tuturor partidelor politice democratice cu propunerea de a se încheia un larg front patriotic, singurul în măsură să apere independența țării P.C.R. sublinia: „În fața primejiei din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unitară acțiune a tuturor partidelor hotărîte să apere această independență, indiferent de ideologia căreia fiecărui grupare îi rămîne credincioasă”. Partidul Comunist Român sublinia că „unirea tuturor forțelor într-un larg front de acțiune o credem mai necesară ca oricînd, socotind totodată că tactica pasivității este de la început condamnată în succesele sale”.

Avînd o orientare tactică clară, verificată în cursul a numeroase bătălii antifasciste desfășurate pînă atunci, comunistii au transformat demonstrațiile organizate în ziua de 1 Mai 1939 într-o puternică expresie a voinței de pace și libertate, de independență a poporului român. La București și în alte centre ale țării, miile de manifestanți au demonstrat hotărîrea lor de a se opune războiului pregătit de forțele fasciste, revizioniste, de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei, scandînd lozincile: *Trăiască democrația!*, *Vrem România liberă și independentă!*, *Vrem respectarea granițelor!*, *Jos războiul!*, *Jos hitlerismul!*, *Trăiască integritatea teritorială a României!*

23-31 august 1944:

„Am fost dezarmați

și capturați de trupele române”

De-a lungul anilor, Magazin istoric a publicat, alături de studii și articole, reconstituirii și evocări, și numeroase documente inedite sau mai puțin cunoscute privind contribuția poporului român în lupta împotriva fascismului, la scurtarea duratei războiului în Europa și grăbirea Victoriei de la 9 Mai 1945¹.

Le alăturăm alte mărturii inedite, recent depistate în Arhiva Muzeului Militar Central, Fond „Diverse”, Dosarul 989, care pun în lumină noi amănunte privind lichidarea rezistențelor hitleriste din spațiul insurecțional românesc și influența exercitată de acțiunea românească nu numai pe planul operațiilor militare, ci și pe acela al zdruncinării moralului de luptă al corpului de comandă și al soldaților celui de-al III-lea Reich. Este vorba de declarațiile a patru ofițeri superiori hitleriști capturați de români în acele zile de aprige confruntări.

Colonel *Karl Freitag*, comandantul Regimentului 511 artilerie grea, din Corpul 30 armată german: „Folosind întinericul nopții, românii ne-au atacat, infiltrîndu-se prin curturile de porumb și vîlcele. Comandantul Diviziei 13 tancuri a adunat rămășițele diviziei sale și împreună cu rămășițele regimentului meu am menținut un timp un aliniament pe malul Siretului. În acest raion, Regimentul 511 artilerie a fost complet nimic. Atacul românilor pe 25 august ne-a pricinuit mari pierderi. Rămășițele Diviziei 13 tancuri s-au îndreptat la

28 august spre Buzău, pentru a-și croi drum spre nord, către Carpați. Deoarece Buzăul era plin de trupe româno-ruse, divizia și-a modificat itinerarul pe direcția Călărași. Românii ne-au cerut să depunem armele. Întrucît la Călărași s-au adunat peste 1000 de oameni și aveam o anumită cantitate de armament și artilerie A.A. [antiaeriană], la început am refuzat să ne predăm șefului garnizoanei [române] și am hotărît să ne croim drum peste Dunăre. Însă această încercare nu ne-a reușit și am fost dezarmați și capturați de trupele române...”

¹ Magazin istoric, nr. 8/1971, 8/1972, 8/1973, 8/1974, 8/1976, 8 și 12/1977, 8/1978, 8/1979, 8/1982, 8/1983, 7/1984, 7-8/1987.

Locotenent-colonel *Otto Lang-gisch*, locțiitorul comandantului pentru aprovizionări al

Comandaturii de campanie a orașului Tândărei: „La 25 august, șeful comandaturii noastre a plecat la Tecuci pentru clarificarea situației și primirea de dispoziții pentru acțiuni ulterioare. De pe atunci bănuiam că noul guvern român poate să întreprindă acțiuni neașteptate împotriva noastră. La 26 august, trupele române au început să tragă asupra clădirii comandaturii cu mitraliere și puști. Am opus rezistență. Atunci, deasupra clădirii comandaturii a apărut un avion românesc de vânătoare și a început să tragă cu tunurile și mitralierele de bord. Am suferit pierderi grele. Din 80 de oameni am rămas numai cu 27. Atunci, văzând inutilitatea continuării rezistenței, am ordonat să se ridice steagul alb”.

Locotenent-colonel *Johann Hörken*, ofițer-prim de stat major al Serviciului aerodrom de pe lângă Comandamentul Forțelor Aeriene Germane din România: „Am aflat că comandamentul român are de gând să dezarmeze unitățile germane. Atunci am ordonat imediat pazei care se găsea pe aerodromul în construcție de lângă Călărași să se îmbarce în mașini și să plece spre Buzău. Am rămas la Călărași și m-am dus apoi pe jos la Slobozia, dar m-au luat prizonier soldații români. În momentul de față situația noastră este foarte grea”.

Locotenent-colonel *Ernest Sussman*, comandantul batalionului de transmisiuni din cadrul Corpului 29 armată german: „Românii ne-au produs mari pierderi, atacându-ne [la 26-27 august] cu toată forța. Am încercat să-i oprim cu forțele Diviziei 13 tancuri, însă fără rezultat; conducerea și forțele speciale ale corpului au fost împinse spre Dunăre și fărâmițate sau capturate de către români”. ■

Valeriu AVRAM

Subliniind semnificația demonstrației de la 1 Mai 1939, Conferința mondială pentru apărarea păcii și personalității umane, desfășurată în zilele de 13-14 mai 1939, a adoptat o rezoluție în care aprecia evenimentele din România ca pe o expresie a voinței poporului român de a lupta împotriva agresiunii și fascismului.

Documentele înregistrează prodigioasa activitate desfășurată de tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu cu prilejul pregătirii viguroasei demonstrații de la București. În cursul acestor evenimente, alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu și alți militanți ai partidului, o neobosită activitate a desfășurat Elena Petrescu-Ceaușescu. Rememorînd, peste ani, evenimentele de la 1 Mai 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu le dezvăluia astfel întreaga lor semnificație istorică: „Trebuie să menționăm faptul că în primăvara anului 1939, odată cu ocuparea Cehoslovaciei, în România a fost decretată mobilizarea generală. A urmat marea demonstrație de la 1 Mai 1939, care a reprezentat prima manifestare de asemenea amploare din Europa, după ocuparea Cehoslovaciei, în care poporul român s-a ridicat cu holoare împotriva fascismului, a războiului, pentru apărarea independenței și integrității României”.

Identificat pe deplin cu aspirațiile cele mai nobile ale poporului român, cu idealurile sale de unitate și independență națională, Partidul Comunist Român și-a îndeplinit cu cinstire misiunea istorică de organizator și conducător al luptei poporului român pentru restabilirea suveranității și unității statale românești, știrbite cu brutalitate de puterile fasciste și revizioniste în vara și toamna anului 1940, pentru redobîndirea independenței naționale. Insurecția din august 1944 — care a marcat începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român — a doborât regimul dictaturii antonesciene și a pus capăt alianței cu Germania hitleristă.

Odată cu răsturnarea dictaturii antonesciene și ieșirea din războiul hitlerist, România a trecut — cu întregul său potențial economic și militar — de partea coaliției antifasciste, aducînd o contribuție remarcabilă la victoria finală împotriva Germaniei naziste. În concepția P.C.R. și a celorlalte forțe politice cu care acesta a colaborat în opera de pregătire a marelui act de la 23 August 1944, eliberarea țării de hitleriști, alungarea ocupanților horthyști din partea nord-vestică a țării anexată de Ungaria în urma dictaturii fasciste de la Viena din 30 august 1940, restabilirea independenței și suveranității naționale, consolidarea libertăților democratice dobîndite de popor prin lichidarea regimului dictatorial, erau strîns legate de zdrobirea Germaniei naziste — centrul fascismului și reacțiunii internaționale. Participarea României la război în cadrul coaliției antihitleriste, pentru înfrîngerea definitivă a celui de-al III-lea Reich, a devenit, în acel moment, o sarcină centrală, a cărei realizare a cerut mobilizarea tuturor energiei naționale.

Contribuția totală a României — în efective de luptă, precum și în personal ocupat cu împlinirea unor servicii legate nemijlocit de nevoile operative — de la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, cînd trupele române, urmînd în Cehoslovacia resturile armatelor germane înfrînte, au tras ultimele focuri de armă — a totalizat aproape 540 000 oameni, cifră care nu cuprinde formațiunile de luptă patriotice și alți numeroși cetățeni ce au acționat în țară sau în rîndurile mișcărilor de partizani din U.R.S.S., Iugoslavia, Cehoslovacia, Franța, Belgia ș.a. „Poporul nostru a demonstrat astfel — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, prin nenumărate fapte de vitejie și înalt eroism, că aspirația sa vitală, felul său suprem era lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane —, asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă”. ■

1848: POPORUL ÎNTREG RĂSPUNDE

LA CHEMAREA ȚĂRII

SILVIU DRAGOMIR

Personalitate reprezentativă a istoriografiei române din prima jumătate a secolului nostru, Silviu Dragomir (1888-1962) a lăsat o operă cu o vastă cuprindere tematică. Medievist de prestigiu, istoric al sud-estului european, a abordat totodată în studiile sale și problematica istoriei moderne a secolului XIX.

Născut în comuna Gurasada, jud. Hunedoara, Silviu Dragomir a urmat studiul secundare la Blaj și Novisad, iar cele universitare la Cernăuți și Viena. În 1910-1911 a întreprins cercetări în arhive din Viena, Karlowitz (azi Sremski Karlovci — Iugoslavia), Moscova,

Budapesta, de unde a strins un bogat material documentar pe care l-a valorificat în studiile sale.

A fost profesor la Seminarul Andreean din Sibiu (1911-1919) și membru corespondent al Secției istorice a ASTREI.

La 1 decembrie 1918, cînd la Alba Iulia cei peste 100 000 reprezentanți ai românilor transilvăneni au proclamat unirea Transilvaniei cu România, Silviu Dragomir a îndeplinit funcția de secretar al Marii Adunări Naționale întrunită în acest oraș.

Abram Iancu într-o gravură de epocă

După Unire, a fost numit profesor agregat de istoria popoarelor sud-est europene la Universitatea din Cluj, apoi titular al acestei catedre (1923-1947). A condus, de asemenea, Seminarul de studii sud-est europene de pe lângă Universitatea clujeană, întemeind, totodată, și publicația *Révue de Transylvanie*, în paginile căreia, împreună cu alți istorici și publiciști, a desfășurat o intensă campanie științifică de combatere a revizionismului.

A fost membru corespondent (1916) și titular (1928) al Academiei române. Între 1957 și 1962 a condus un colectiv de istorie modernă la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca.

Dintre scrierile sale amintim *Correspondența episcopului Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791* (1911), *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII* (vol. I-II, 1920-1930), *Vlahii și morlăcii*. Studiu din istoria românismului balcanic (1924), *La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne* (1943).

O direcție importantă a cercetărilor sale a constituit-o revoluția românilor de la 1848. Evoluind pe drumul început de George Barițiu, a deschis noi orizonturi în studierea evenimentelor revoluționare din Transilvania în anii 1848-1849, al căror istoric este prin excelență. Acestei teme i-a oferit o temeinică cercetare prin apelul la o documentație copioasă și o interpretare care, în linii esențiale, își păstrează și astăzi valabilitatea. Pe lângă seria celor patru volume de Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-1849, vol I-III, V, Silviu Dragomir a dedicat temeinice monografii unor conducători ai revoluției: Avram Iancu (1924 și o nouă scriere, cu același titlu, în 1965), Ioan Buteanu (1928), Constantin Romanu Vivu (1929). A proiectat, de asemenea, o *Istorie a revoluției din 1848-1849*, din care a apărut, în 1946, primul volum (al V-lea în cadrul seriei amintite). Cel de-al doilea (respectiv, al VI-lea) a rămas în manuscris. Din acest al doilea volum, publicăm câteva pagini inedite, referitoare la un moment cu deosebite semnificații în desfășurarea evenimentelor revoluționare: înființarea legiunilor românești, în toamna lui 1848, fenomen istoric ilustrând caracterul popular al revoluției de la 1848, atașamentul maselor

populare față de programul social și național al revoluției.

Constituirea legiunilor românești, după cum se știe, a fost impusă de faptul că revoluționarii maghiari nu au recunoscut drepturile naționale ale românilor (ca de altfel și ale celorlalte națiuni care intrau atunci în componența Ungariei — croaiți, sârbi și slovaci) și au hotărât în mod abuziv, într-o dietă nerepresentativă, de tip medieval, anexarea Transilvaniei la Ungaria. Cu toate apelurile revoluționarilor români adresate guvernului maghiar, prin care chemau la satisfacerea hotărârilor Marii Adunări Naționale de la Blaj, la colaborare și luptă comună, pentru apărarea idealurilor democratice, conducătorii maghiari au trecut la măsuri de forță prin care urmăreau să înăbușe voința de libertate și dreptate a românilor. În această situație, fruntașii revoluționari români au hotărât la a treia Adunare de la Blaj înarmarea poporului și organizarea administrativă și militară a teritoriului pentru apărarea drepturilor lor. Revoluționarii români au apărut Transilvania ca „țară” românească, fapt remarcat și de Nicolae Bălcescu, care a văzut în noua organizare manifestarea idealului revoluției naționale. Lupta purtată de legiunile românești era în apărarea principiului drepturilor națiunii, așa cum au fost formulate în discursul lui Simion Bărnuțiu și în hotărârile Marii Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, ca drepturi colective și nu individuale.

Prin abnegația cu care s-au avîntat în luptă, prin eroismul și spiritul lor de jertfă, masele de români, în frunte cu Avram Iancu și alți prefeți și-au exprimat atașamentul față de programul revoluționar, dorința fierbinte de a vedea înălțuite și respectate dezideratele națiunii.

Reproducem în continuare câteva fragmente semnificative din această scriere inedită, care văd lumina tiparului în anul cînd se împlinesc 140 de ani de la desfășurarea revoluției române din 1848 și un secol de la nașterea unuia din importanții istorici ai acestui eveniment: Silviu Dragomir. În reproducerea textului am păstrat particularitățile stilistice și lingvistice ale autorului. Întreruperile din text le-am marcat cu trei puncte. Notele de subsol ne aparțin.

Pompiliu TEODOR

Încă la Blaj se hotărîse înarmarea poporului din toată Transilvania și înființarea de legiuni, în stare să ia lupta pentru libertate. Ceata lui Axentie [Ioan Axente Sever] sporită în cursul adunării avea să servească de model. Deocamdată însă în afară de munții lui Iancu, unde încă din vară s-au pregătit cadrele unei formații

uni înarmate, în celelalte regiuni românești se așteaptă cuvîntul de ordine al Comitetului¹. E probabil că odată

¹ La 4 mai 1848, în a doua adunare de la Blaj, s-a constituit Comitetul Național Român, cu sediul permanent la Sibiu, însărcinat cu îndeplinirea hotărîrilor Adunării și coordonarea acțiunilor revoluționarilor români (din care făceau parte Andrei Saguna, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul, Avram Iancu, Al.

cu hotărîrea de a crea 15 legiuni, [Simion] Bărnuțiu și [August Treboniu] Laurian erau înțeleși încă de la Blaj asupra viitorilor prefeți, meniți a conduce cetele de lăncieri. Planul lor inițial pare a-l reproduce Mihăileșcu în

Paplu-Iarian, A.T. Laurian s.a.). În septembrie-octombrie același an, Comitetul a coordonat înființarea legiunilor revoluționare românești.

tabloul care-l schițează cu privire la repartizarea pe teren a legiunilor...

Legiunea întâia, avînd de prefect¹ pe Axentie Sever, cuprinde districtul Blajului. A doua, sub prefectul Vasile Moldovan, avea să se organizeze în ținutul Mediașului și al Cetății de Băltă. Cea de a treia, cu sediul în Iernut și în frunte cu Florian Micăș, va îngloba ținutul Mureșului. A patra, sub Alexandru Bătrîneanu, se organiza pe Cîmpie. A cincea, în județul Solnocului interior, avînd ca prefect pe locotenentul Grigore Mihăilașiu. A șasea, în districtul Chioarului, tot sub conducerea unui ofițer imperial [din regimentele grănicerești], a lui Atanasie Moțiu Dîmbul. A șaptea și a opta, în județele Dăbica și Cluj, unde însă din cauză că erau controlate efectiv de maghiari, s-a amînat deocamdată constituirea legiunilor. A noua se întinde peste întregul complex Munților Apuseni, cu doi prefecti în frunte: Avram Iancu și Simion Balint. A zecea legiune aparținea lui Ioan Buteanu, în județul Zărandului. A unsprezecea, din județul Hunedoara, era dată sub conducerea lui Nicolae Solomon. A douăsprezecea e legiunea lui Constantin Romanul, proiectată în ținutul Reghinului. Cea următoare, cuprinzînd districtele Sibiiului și Făgărașului, avea să fie condusă de Iovian Brad. A paisprezecea, sub prefectul Eliseu Armatu, îngloba comunele românești din județul Albei Superioare, iar a cincisprezecea va fi legiunea prefectului Ioan Bran din țara Birsei...

Toate mărturiile epocii confirmă elanul cu care se avîntă masele românești

¹ În *Părți glose din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 309, G. Bariliu consemnează că se hotărîse ca „fiecare legiune va fi comandată de către un prefect și viceprefect; organizată în cete mai mari sau bătaioane, acestea să fie comandate de tribuni și vicetribuni, subîmpărțit batalionul în cete 10 centurii sau companii cam de 100 de oameni, acestea vor opera sub conducerea de centurioni și vice-centurioni sau căpitani”.

în lupta de dezrobire. Prefecții se înconjură de îndată cu colaboratorii necesari, viceprefecți, tribuni și centurioni, și string în tabere pe lăncieri care aleargă cu mile la cea dintîi chemare. Departele de a avea caracterul unui tumult țărănesc, acțiunea din toamna anului 1848 este diriguată cu pricepere și îndreptată conștient spre un țel precis. Prefecții stau în permanent contact cu Comitetul național: îi trimit rapoarte și primesc ordine... Rămîn ostași ai unui popor care caută să-și izbîndească libertatea cu prețul oricăror jertfe. Prin rezultatele dobîndite unii se înalță în considerația contemporanilor, alții se învrednicesc a primi cununa martiriului, pentru a fi cinstiți cu pietate de toate generațiile următoare. Toți constituie însă mai presus de orice îndoială, factorul cel mai important al revoluției. Se frămîntă pentru a înfîpîria organizația necesară, conduc bătațiile, supraveghează ordinea în teritoriul ce li s-a hotărît și îngrijesc alimentarea mulțimilor chemate în tabără. De numele lor se leagă amintirea tuturor actelor de eroism. Legendele formate în cursul revoluției pe ei îi învăluie cu iubire și admirație.

Instalarea pe teren a prefectilor n-a întîmpinat dificultăți decît în apropierea Clujului. În toate celelalte prefecturi, legiunile se grupează cu însuflețire și neîmpiedicate în jurul conducătorilor, ridicați din mijlocul satelor sau trimiși de Comitet. Nemulțumiri de ordin personal nu există în nici luptă surdă pe scara ierarhică. Prefecții, unii foarte tineri, se comportă ca niște camarazi desăvîrșiți cu tribunii și centurionii lor. De aceea izbutesc a crea o solidaritate care va constitui cea mai puternică garanție a biruinței.

Cea dintîi legiune organizată a fost a lui Axentie Sever, care și-a stabilit cartierul general la Blaj, încă în septembrie 1848, cînd și-a asumat obligația de a asigura întrunirea adunării naționale. Toată luna lui octombrie, oa-

menii săi au fost deprinși în minuirea armelor. Numărul trupe care a reușit să o înjghebeze e înfățișat ca excepțional de mare. Bănuim însă că el variaza înainte de 18 octombrie, cînd tinerii recruți rămîn în tabăra de la Blaj numai atîta timp cît li se ajung proviziile aduse de acasă. După confirmarea comandamentului general al armatei, Axentie va proceda la rechiziții și își va forma unități stabile, a căror cifră se va fi urcat uneori pînă la 20 000...

În lipsă de armament potrivit, legiunea era nevoită să se mulțumească în cea mai mare parte cu lănci și coase și cu armele de vîntătoare culese de la proprietarii maghiari.

Primul ordin de zi semnat de prefectul Ioane Axentie Sever, încă la 17 octombrie, îndeamnă pe centurioni și pe „frații români”, să respecte ordinea și liniștea publică. Șoselele vor fi libere ziua-noaptea, pentru oricine, dacă umblă omeneste și nu supără pe nimeni. Persoana, casa, proprietatea și averea e îndeobște sfîntă și intangibilă. Toți sînt datori a le apăra după putință. Celor care abuzează de armele primite li se vor lua...

Axentie izbutise în chipul acesta să devină stăpîn nediscutat asupra teritoriului ce revenea legiunii sale. Gardistii [maghiari] din Aiud, doar, sprijiniți de unele formațiuni militare, prezentau încă o primejdie pentru siguranța lumii noi, ce lua un caracter românesc.

Nucleul în jurul căruia s-a înjghebat organizația militară a românilor din munți l-au format cetele înarmate ale lui Avram Iancu. Părăsind în cursul verii Comitetul de la Sibiu, eoul nostru s-a retras la Cîmpeni, și s-a închinat de acum cu tot zelul operei de organizare și instruire a unor puternice formațiuni militare... Pădurile, dealurile se umplu cu oameni înarmați, lăncile sclipesc, armele sună neîncetat, de la Turda pînă în Bihor. Numărul oamenilor care se înro-

lează crește cit frunza și iarba. Împodobiți cu frunză de stejar în pălării, defilează mindri de-a lungul satelor sau se adună în tabără și fac deprinderi [exerciții]. Activitatea lor continuă clandestin și după sosirea în munți a detașamentelor de armată regulată, care au arestat pe popa Balint și pe tribunul Moga. Presa ungurească ne dă din când în când informații despre pregătirile moșilor și despre neastimpărul lui Iancu.

În toamnă, legiunea din munți poate fi socotită de acum bine organizată, așa cum s-a înfățișat în ziua de 21 septembrie pe Cimpia Libertății. În 19 octombrie, Iancu își adună oamenii în trei tabere, la Cimpeni, sub conducerea tribunului Nicolae Corches, la Bistra, sub centurionul Alexandru Bistran, și la Bucium, sub vice-tribunul Dionisie Popoviciu.

Correspondența dintre vice-prefectul român [Probu Prodan¹] și aiudeni [cetățenii maghiari din Aiud] face parte din piesele cele mai caracteristice ale revoluției. Prodan e tipul preotului român de la '48, dar toată gândirea sa politică denotă un radicalism liberal propriu intelectualilor din Ardeal. De aceea se adresează în ambele scrisori în rîndul întii către meșteșugarii din Aiud, cu intenția vădită de a se strecura în inima lor. Detestă nobilimea, care a făurit legile pînă acum în favorul ei propriu. Cele patru națiuni încep foarte bine în pămîntul primitiv al Ardealului. De ce atunci ungerii și cu deosebire orașenii și membrii breselor prigonesc pe români? Ura va îndepărta pe aceștia de oraș, paralizînd negoțul, care ar culege de la ei ciștiguri mult mai însemnate, decît au realizat de la nobilime... „De ce să tremurăm unii de alții? De ce să pierdem timpul potrivit

pentru lucru, ascuțind săbiile și muștrulind mulțimile?” Reprezentanții poporului român nu văd altă cale pentru a evita războiul civil, decît împăcarea...

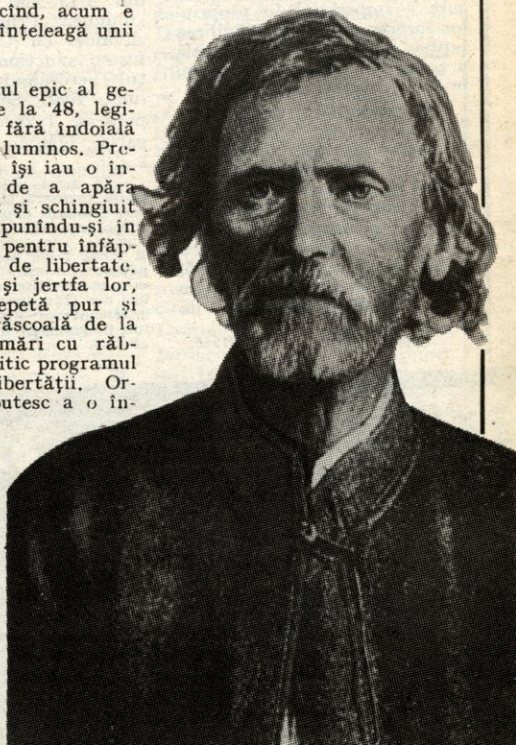
În scrisoarea a doua dezvoltă mai pe larg unele din ideile care-l preocupă. Se adresează din nou către „bunii vecini”, pe care, cum se exprimă, vrea să-i ajute, dacă altfel, nu, cel puțin cu un sfat potrivit. De ce pregătesc războiul? Au vreo justificare pentru a fi înșețoși de sine? De ce își expun viața și atrag asupra frumoaselor căsuțe din oraș ploaia de plumb, ca niște copii în jocul cu viespi... Recapitulînd prigoana suferită și execuțiile fruntașilor români, exclamă: „Moartea pentru ei nu-i pedeapsă, ci destin. Cu glorie vor fi preamăriți, fiindcă s-au jertfit pentru națiunea lor, s-o răscumpere din robie”. Invită, prin urmare, cu stăruință, pe cetățenii orașului să renunțe la război. Poporul român nu caută răzbunare. Mai mult ca oricînd, acum e momentul să se înțeleagă unii cu alții...

În zbulcîmîul epic al generației de la '48, legiunile constituie fără îndoială punctul cel mai luminos. Prefecții și tribunii își iau o îndoită sarcină: de a apăra poporul oprimat și schingiuit și de a lupta, punîndu-și în cumpănă viața, pentru înfăptuirea idealului de libertate. Prin stăruința și jertfa lor, revoluția nu repetă pur și simplu crunta răscoală de la 1784. Ea va urmări cu răbdare pe plan politic programul de pe Cimpia Libertății. Organizația ce izbutesc a o în-

firipa pare de multe ori o improvizație, care totuși servește în felul ei cauza. Emanație a unui popor numeros, legiunile oferă în același timp instrumentul capabil a duce la îndeplinire idealul politic. Dintru început, Bărnăuțiu îndeamnă să nu uite nici o clipă de a fi în rîndul întii, „tribuni ai poporului”, reamintindu-și neîncetat „jurămîntul de la Blaj”.

Cei mai mulți dintre prefecți și tribunii devin astfel conducători de mase, eroi sau martiri. Dar nu trebuie să uităm nici însuflețirea mulțimilor, spiritul lor de jertfă și supunerea voluntară la disciplina ostășească și la multiplele suferințe și privațiuni.

Poporul întreg este acum în picioare spre-a-și căuta dreptul. Minunat lucru, cum acest popor ținut în robie timp atît de îndelungat, își pretinde vijelios dreptul la viață liberă, dar recunoaște în același timp și existența celorlalte neamuri din Ardeal. ■

¹ Probu Simion Prodan a făcut parte din legiunea comandată de Avram Iancu. Ca viceprefect a acționat în fruntea lăncierilor în zonele Aiud și Teiuș pentru apărarea drumurilor folosite de oștile populare conduse de Iancu.

Tăran român din Transilvania participant la evenimentele revoluționare din 1848-1849

1868: PRONUNCIAMENTUL DE LA BLAJ

MARIAN ȘTEFAN

3/15 mai 1868. La Blaj, acolo unde în urmă cu două decenii răsunaseră glasurile celor, 40 000 români, cerînd unirea lor „cu țara” istoria înregistra un nou moment semnificativ al luptei pentru libertate și unitate națională a poporului român. Delegați sosiți pentru a lua parte la sărbătorirea a 20 ani de la Marea

Adunare Națională din 3/15 mai 1848 au aprobat și dat publicității un protest împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria, act săvîrșit în mod samavolnic prin pactul dualist din 17 februarie 1867 încheiat între cercurile conducătoare din Budapesta și Viena¹.

Drept de vot numai privilegiaților

Pactul dualist a fost precedat, cum se știe, de tratativele dintre cercurile nobilimii ungare și cele ale burgheziei austriece, preocupate de găsirea unei soluții de reorganizare a imperiului în propriul lor interes și pentru stăvilirea luptei de eliberare națională a celorlalte popoare ce intrau în componența monarhiei.

Pentru români, prima consecință nefastă a instaurării regimului dualist a fost suprimarea autonomiei Transilvaniei și anexarea ei la Ungaria. Acțiunea fusese pregătită din timp și materializată treptat printr-o serie de măsuri. Astfel, la 1 septembrie 1865, printr-un decret imperial, se hotărîse desființarea Dietei de

la Sibiu² și înlocuirea ei cu o altă dietă, ce urma să se deschidă la Cluj, în ziua de 19 noiembrie 1865. Obiectivul unic al acesteia consta în definitivarea acțiunii declanșată de votul de la 17/29 mai 1848 al Dietei nemeșesti din Cluj care, fără a ține seama de voința românilor exprimată în cadrul Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848, hotărîse „uniunea” Principatului Transilvaniei cu Ungaria, act ce fusese sancționat de împăratul Ferdinand la 29 mai/10 iunie 1848. Se știe că încorporarea Transilvaniei la Ungaria, întârzierea aplicării și

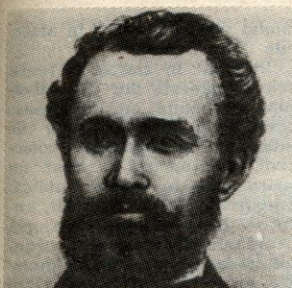
² În acest organism politic, românii reușiseră să aibă majoritatea, deși numărul deputaților nu era în strîctă concordanță cu raportul lor numeric. Dieta din Sibiu a discutat și votat legea egalei îndreptățiri a poporului român și a confesiunilor sale cu celelalte naționalități și religii din Transilvania și legea privind întrebuințarea limbii române, alături de germană și ungară, ca limbă oficială.

în această provincie a unora din legile adoptate de revoluția maghiară în martie 1848, ca și menținerea vechiului aparat de stat nobiliar contribuiseră la încordarea relațiilor româno-ungare, făcînd imposibilă colaborarea în timpul desfășurării revoluției. Așadar, noua Dietă convocată pentru 19 noiembrie 1865 trebuia să asigure „dezlegarea finală și mulțumitoare” a problemei. Pentru aceasta, decretul imperial din 1 septembrie 1865 preciza că alegerile de deputați pentru noul organism aveau să se desfășoare pe baza legii din 1791, care dădea drept de vot numai privilegiaților. Spre a salva tit

*Centrul orașului Blaj
în a doua jumătate
a secolului trecut*

¹ Magazin istoric, nr. 3-4/1986.

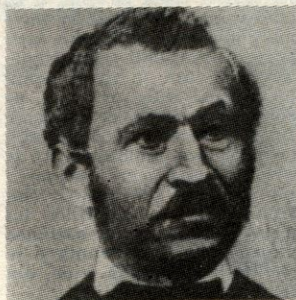

I. Hodoș, deputat în Dieta din Pesta, un dîr apărător al cauzei naționale românești

de cît aparentele, decretul accepta participarea la scrutin și a neprivilegiaților, dar numai dacă aceștia posedau un cens anual de cel puțin 8 florini. În acest fel, marea majoritate a românilor, nepuțin depăși barajul censului foarte ridicat, s-a văzut exclusă de la vot. Rezultatul a fost cel dorit de autorități: din 108 deputați aleși, doar 14 erau români, iar din cele 190 mandate „regaliste” (deputați numiți de împărat) doar 32 au fost oferite românilor¹.

Evenimentele s-au precipitat, desfășurîndu-se pe un fond de tensiune și nemulțumire generală din partea românilor. Întrunită la Cluj și avînd majoritate zdrobitoare ungară, Dieta a votat anexarea Transilvaniei la Ungaria, după care a fost prorogată, urmînd a se proceda grabnic

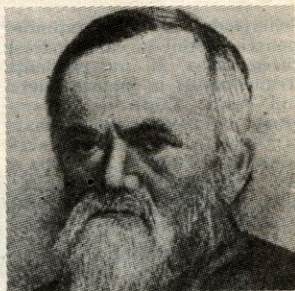
la noi alegeri pentru ca transilvănenii să-și poată trimite deputați în „Dieta de încoronare” a lui Franz Iosif și ca rege al Ungariei și care își începuse lucrările la Pesta în 14 decembrie 1865. Peste voînța românilor, care formau majoritatea populației Transilvaniei și care erau cei mai vechi locuitori, soarta acestei provincii, autonomia ei deveniseră obiect de tîrguială între

Doi dintre fruntașii transilvăneni care au înfruntat măsurile represive ordonate de autoritățile ungare: Jacob Mureșianu...

Habsburgi și cercurile nobiliare ungare.

Conștientă de furtuna pe care avea s-o declanșeze această acțiune în rîndul românilor, Curtea din Viena luase o serie de măsuri prin care încercase să le abată atenția. Astfel, printr-o diplomă din 24 decembrie 1864, arătîndu-se „mișcat prin părinteasca dragoste către gîntea românească”, împăratul Franz Iosif „se îndurase” și scosese biserică ortodoxă română de sub jurisdicția celei sîrbești (de la Karlowitz), ridicînd Episcopia ortodoxă a Transilvaniei la

...și Ioan Micu Moldovan

rang de mitropolie, cu Andrei Șaguna mitropolit. La 8 iulie, anul următor, printr-o nouă diplomă imperială, s-a înființat și Episcopia ortodoxă de la Caransebeș.

O luptă de onoare

Aceste măsuri n-au fost însă de natură să dezarmeze spiritul de revoltă al românilor. Deputații „din părțile ungare”, adică din Banat și Crișana, în frunte cu Iosif Hodoș, au protestat vehement în Dieta din Pesta împotriva sugrumării autonomiei transilvane; o scrisoare de protest — purtînd semnăturile a 1493 reprezentanți ai românilor transilvăneni — a fost înaintată împăratului la Viena. Toate aceste proteste au rămas fără urmări, dar au prilejuit ample manifestări de simpatie și solidaritate românească. O altă scrisoare, semnată de aproape o sută de persoane — între care V.A. Urechî, Al. Papiu-Ilarian, A.T. Laurian, G. Missail, Nicolae Ionescu ș.a. — a fost trimisă din București lui Iosif Hodoș,

¹ Cîtrele sînt și mai semnificative, comparîndu-le cu acelea care exprimau componenta Dietei din Sibiu: 57 români, 54 unguri și 34 sași.

felicitându-l și încurajându-l pentru modul în care apăsese integritatea și independența Transilvaniei în incinta Dietei din Pesta. „Lupta dar ce susțineți în această cauză mare și sfântă — se spunea în scrisoare — e o luptă de onoare și de viață pentru întreaga națiune română. Înainte dar pe calea ce ați apucat... Arătați-le [tuturor românilor] cum vor să-i amăgească sub pretext de *Dietă de încoronare*; și fiți încredințați că veți secera [culege] binecuvântările a toată ginta românească”. Aceleași cuvinte de îmbărbătare și solidarizare le conținea și scrisoarea trimisă lui Iosif Hodoș de către 42 reprezentanți ai românilor din Craiova, între care se afla și generalul Gheorghe Magheru.

Dacă declanșarea războiului austro-prusian a suspendat pentru moment acțiunea cercurilor conducătoare din Pesta și Viena pentru perfectarea noii formule de organizare a Imperiului habsburgic, înfrângerea catastrofală suferită de trupele austriece în această campanie a urgentat rezolvarea compromisului. În februarie 1867, contele Iuliu Andrássy a fost numit prim-ministru al Ungariei, iar în unie împăratul Franz Iosif s-a încoronat rege al Ungariei; câteva zile mai târziu, el a sancționat legea incorporării Transilvaniei la Ungaria.

O perioadă zbucimată din viața politică a Transilvaniei se încheiase. Începea o altă, sub semnul tiraniei asupritoare a dualismului austro-ungar, care, timp de o jumătate de secol, împotrindu-se legilor obiective ale istoriei, s-a constituit într-o blestemată „temniță a popoarelor”, încercând să le suprimă dreptul sacru la existență de sine stătătoare.

Pentru „o Românie unită și liberă”

În acest climat, la 3/15 mai 1868, întruniți la Blaj, pentru a sărbători împlinirea a 20 ani de la memorabila Adunare Națională din 1848, re-

prezentanții românilor din Transilvania și-au făcut cunoscută poziția față de noile rînduiri printr-un document cunoscut în istorie sub numele de *Pronunciamentul de la Blaj*. „Inteligența română — se spunea în preambul —, adunată spre a serba aniversarea zilei de 3/15 mai, celei atît de memorabile în anele națiunii române, pătrunsă de însemnătatea zilei, după terminarea serbării a aflat cu cale a se aduna întru o unire, și între marginile legii a discuta, atît asupra situațiunii politice prezente, în care, în contra voinței sale, se vede aruncată, pe sine și pe națiunea română, cît și ca cetățeni credincioși... țării, asupra mijloacelor ce le consideră a fi sigur corespunzătoare spre delăturarea [înălțurarea] nemulțumirilor interne ce domnesc în națiunea română din Transilvania și se manifestă pe toată ziua din toate unghiurile țării”.

Avînd în vedere toate acestea, întrunirea, „după dezbatere, precum o cerea momentul obiectului”, luînd în considerare „pericolul prea înverderat în care ajunse națiunea română, limba și confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aici; considerînd că acesta din urmă [pericolul] nu se poate delătura [înălțura] decît punîndu-se în viață principiile de egalitate, atît națională, cît și confesională”, participanții protestau împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria, exprimîndu-și atașamentul față de programul „proclamat sărbătorește” de națiunea română în „adunarea generală” de la 3/15 mai 1848¹.

Precizînd că Dieta din Pesta „noi nu o putem considera de îndreptățită a face legi valide pentru Transilvania”, ei cereau recunoașterea hotărîrilor Dietei de la Sibiu din 1864 și „redeschiderea Dietei transilvane pe baza unei adevărate reprezentățiuni populare, după drept și cuviință”. În final, se preciza că protestul era rezultatul „nemulțumirii provenitoare din purcederea dînsului [regi-

mului politic dualist] în afacerile Transilvaniei”.

Publicat în ziarele și revistele românești din Transilvania, împreună cu numeroase comentarii și declarații de adevărate personalități colective, documentul a avut un mare ecou în opinia publică. Împotriva inițiatorilor săi, autoritățile au declanșat o amplă campanie de represii, ordonîndu-se cercetarea și punerea lor sub acuzare de către Judecătoria din Tîrgu-Mureș. Printre cei acuzați se aflau Iacob Mureșianu — redactorul *Gazetei Transilvaniei*, Vasile Rațiu — canonic și preposit la Blaj, Vlăssă și Grigore Mihály — canonici la Blaj, Ioan M. Moldovan, Gavril Pop, Alex. Micu și Dumitru Farago — profesori la Blaj cu toții învinuți de „conturbare a păcii publice”. Viile proteste ale românilor, între care interpelările deputaților lor în Dieta din Pesta, și numeroasele articole apărute în presă, au determinat guvernul ungar să sisteze procedura, la 16 decembrie 1868.

Pronunciamentul de la Blaj, operă colectivă a reprezentanților politici ai națiunii române, a marcat începutul unei noi etape în lupta pentru libertate și unitate națională. Explicînd sensurile adînci ale acestui document, G. Barițiu arăta că el izvorise din convingerea că „fără România unită și liberă, fundată pe justiție și moralitate, nu poate fi vorba de națiune și naționalitate românească”. La numai câteva luni după lansarea *Pronunciamentului*, angajați ferm în lupta pentru făurirea „României unite și libere”, românii au pus bazele propriilor partide politice (la 7 februarie 1869 — Partidul Național Român din Banat și la 7-8 martie 1869 — Partidul Național Român din Transilvania); reunite, în 1881, în Partidul Național Român, ele au jucat un rol de seamă în mobilizarea și organizarea luptei care și-a găsit încununare justițiară prin hotărîrile istorice ale Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. ■

¹ Vezi cuprinsul acestui program în *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

1766: „FABRICA” DE POSTAV DE LA CHIPEREȘTI

Prof. MIHAIL GUBOGLU,

membru de onoare al Societății academice
„Atatürk” din Ankara

● În vremea lui Grigore III
Ghica ● Mărturii inedite
din fondul „autografe
imperiale” ● Istoria
așezămintului relatată
de întemeietorul ei ●
Amintirea unor lucruri
bune pentru folosul
locuitorilor

Începuturile producției manufacturiere, ca expresie a relațiilor de producție de tip capitalist ce apăreau în a doua jumătate a veacului XVIII și în Principatele române au suscitât interesul istoriografilor noastre, care, în pofda pușinelor documente și mărturii păstrate, a căutat să deslușească acele momente legate de întemeierea, organizarea și funcționarea unor atare așezăminte, cum au fost cele de la Afumați, Pociovaliște¹ și Chiperești.

Izvoare de primă mână

Citind, cu mulți ani în urmă, rîndurile de mai sus, nu ne-am închipuit că, într-o bună zi, vom descoperi în arhivele fostilor sultani otomani, păstrate azi în Republica Turcia, nu numai izvoare de primă mână despre acest moment important al începuturilor capitalismului la noi, ci chiar și eșantioane — 10 bucăți de pos-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 12/1969; 12/1975.

³ Autorul lui s-a dovedit a nu fi Enache Kogălniceanu, cum credea nepotul său Mihail Kogălniceanu.

tav, de diferite culori, nu unul, cum spunea cronicarul — expediate de Grigore III Ghica la Istanbul.

Despre fapta domnului moldovean, ce se înscrisa în politica de dezvoltare economică a țării în care — ca și în alte state, precum Austria, Rusia, Franța, Prusia, Polonia, — se profilau începuturile industriei naționale, nu știam, pînă acum, prea multe lucruri. Baza documentară se reducea la datele oferite de amintita cronică și la un document german, din ianuarie 1767, publicat în colecția *Hurmuzaki* (vol. V)

Descriind măsurile luate de domnul Grigore III Ghica² (1764-1767; 1774-1777) pentru a înflința în anul 1766 manufactura din această ultimă localitate, Letopiseșul Țării Moldovei... — cunoscut și sub numele de Pseudo-Enache Kogălniceanu³, încheia astfel: „Și au făcut și o bală [sul] de postav pre frumoasă de au tremes-o la împărăție, la sultan-Mustafa, peșchiș, ca să vadă ce odor s-au făcut acestui pămînt”.

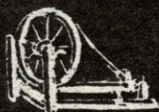
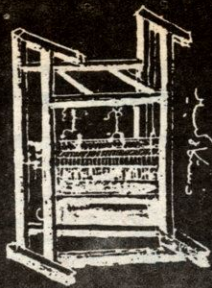
și în care se vorbea despre o „Tuch-fabriken in der Moldau...” (o fabrică de postav din Moldova). În volumul III al *Enciclopediei României* se mai menționa faptul că Ioan vodă Calimah și, apoi, fiul său Grigore II Ghica, în anul 1761, au dat un privilegiu pentru așezarea de la Filipeni, care s-a prefăcut, în vremea lui Grigore III Ghica, într-o „fabrică nouă”, la Filipenii noi, sau Chiperești. În continuare, era reproduș actul de fundație din 1 ianuarie 1766, în care se spunea că domnul „a socotit și aceasta că să

deschidă și să facă o fabrică de scos postaja [postav] pentru cea mai multă efținătate a lăcuiitorilor țării aceștia, și să rămână și un lucru de pomemire pământului acestuia”.

Investigațiile pe care le-am întreprins în lunile septembrie-octombrie ale anului trecut în Arhivele Imperiului otoman, păstrate la Istanbul, ne-au prilejuit descoperirea unui mănunchi de documente de excepțională însemnătate, privind motivele întemeierii, funcționarea și chiar înfățișarea acestei manufacturi. Ele sînt păstrate în fondul „Autografe imperiale (Hatt-i Hümayun), a cărui denumire provine de la faptul că actele acestea, fie că purtau la emitere mențiunea autografă a sultanului: „Să se acționeze întocmai”, fie că erau văzute și aprobate de acesta.

În catalogul documentelor din această colecție este înregistrat rezumatul unei scrisori-cerere, sau arz, din anul 1766, prin care Grigore III Ghica anunța înființarea, începutul funcționării și perspectiva dezvoltării unei „fabrici de postav”, cerînd să i se acorde permisiunea de a aduce lînă „din localitățile Șistov, Nicopole...” Cererea era însoțită de o serie de anexe care conțin „desenele uneltelor”, „cheltuielile pentru ateliere”, „construirea unui cupur pentru turnarea sticlei”, „esantioane de postav”, „fabrica de postav și sticlărie și cumpărăturile”. Cercetînd documentele, am constatat că în mapa respectivă existau, de fapt, nu unul ci trei arzuri domnești. Primul de dimensiunile unui cerceaf, altul ceva mai mic, iar al treilea de 18x24 cm. În mapa menționată am găsit, de asemenea, un desen amănunțit (decupat ulterior în patru părți) înfățișînd pînă la detaliu manufactura cu toate clădirile și instalațiile anexă precum și construcțiile proiectate să fie ridicate în vara următoare. Deci, avem diagrama întregii manufacturi domnești.

Actele au fost redactate în limba turco-osmană, într-o ca-

ligrafie cît se poate de frumoasă. În partea de jos figurează semnătura domnului, înțărîtă cu sigiliul domnesc, de formă hexagonală și avînd în mijloc capul de bour, pe margine motive florale, iar deasupra o coroană. Documentele și anexele sînt însoțite de un rezumat foarte amplu, un *telhis*, adică raport, prin care marele vizir îl informa pe sultan despre conținutul lor. Acesta poartă data de 27 noiembrie 1766 (24 cemâzi 11 ahir sene-i 1180). La această dată au fost deci înregistrate actele respective în cancelaria divanului imperial. Neîntînd datate, nu știm dacă cele trei arzuri amintite au sosit în același timp, sau la momente diferite.

„Un lucru cari să nu fi mai fost”

Documentele ne oferă date inedite, de însemnătate deosebită, privind organizarea, alcătuirea și caracterul uneia din primele manufacturi întemeiate pe pămîntul țării noastre, cît și prima imagine-desen a unui asemenea stabiliment din sec. XVIII. Înainte de a le prezenta în premieră cititorilor revistei *Magazin istoric*, cîteva cuvinte despre inițiatorul manufacturii de la Chișerești.

Plină de lumină ne apare figura lui Grigore III Ghica din *Letopisețul Țării Moldovei*... Autorul acestuia, contemporan cu evenimentele, descrie, cu parfum de epocă, eforturile domnului de a refăce țara pustiită de războaiele purtate de imperiile vecine. Dornic să pună stavilă fiscalității excesive și corupției, voievodul a ales „boieri de ispravă de au făcut ispravnici pe la ținuturi, dîndu-le mari poroncă ca să fie cu mari dreptate săracilor, nengăduind pe nime ca să-i calce și să-i năpăstuiască”. De asemenea, le-a interzis tuturor boierilor să primească „mită de pe la săraci cît de puțin”, iar „satele de la ținuturi încă le-au pus bani [dări] după puțința lor, dîndu-le țidulă de cîți bani să de pe an și de cîte ori într-un an și pentru ce să de

În pp. 20 și 22: uneltile folosite în manufactura de la Chișerești, reproduse după desenul executat la porunca domnitorului Grigore III Ghica

acei bani". A orînduit şi vămile — ne spune cronicarul — a ridicat trei şcoli, lîngă Mitropolie, pentru învăţătura copiilor şi „văzînd că s-au înmulţit norodul în Eşi şi apa le este puţină, au socotit să aducă apă să aibă săracii îndistul. Şi așa au adus din trei-patru locuri, cu mari cheltuială, făcînd doai cişmele minunate şi frumoase, pline de apă". Domnul a fost şi un mare patriot. El a plătit cu viaţa protestul său pentru „răşuirea" Bucovinei de către austrieci.

Grigore III Ghica „căuta în tot chipul ca să poată găsi o mijlocire ca să facă un lucru cari să nu fi mai fost al'dată în ţara aceasta. Şi așa au socotit că să va pute ca să facă postav aice în ţară". Fiind nemulţumit că boierii cheltuiau prea mult cu „straile lor şi a femeilor", a încercat să dea poruncă „să nu poarte fieştece strai [haine bogate] dar să lăse, căci mulţi nu pute ca să îi ace poruncă şi apoi trebuie să să pedepsască şi să arăta domnul rău cătră norod". A găsit atunci altă soluţie: „şi-au făcut singur mărie-sa un rînd de strai de postav: libadê şi giubê şi într-o zi, fără-de-veste, au eşit îmbrăcat cu ele la divan. Cari, într-aceş zi, văzînd oamenii mării-sale, s-au ruşinat cu toţii... şi așa, piste doal-tri zile, au început şi ei fieştecare a puni libadele de postav şi giubeli. Aceste văzînd boerii pămînteni, au început şi ei a-şi faci. Şi așa, în scurtă vreme, s-au rădicat ace cheltuială nebuniască a strailor, nezicînd domnul nimăruî nemică". Aceste ştiri au fost semnalate şi de istoricii A.D.Xenopol, I.I.Nistor, C.C.Giurescu.

Datele oferite de cronică internă sînt completate acum de raportul marelui vizir şi al lui reis-efendi: „Prin această [acţiune] numitul [voievod] urmăreşte plata datoriiilor interne [ale ţării] şi scutirea [supuşilor] de dările obişnuite şi neobşnuite. Aceste condiţii avantajoase şi ocrotitoare fac ca maiştrii şi muncitorii din toate părţile să se grăbească să vină cu familiile lor [la angajare]. Ducînd tratative cu meşterii sosiţi au înfiinţat în apropie-

re de tîrgul Iaşi, în localitatea numită Frumoasa, două ateliere mici, drept model; iar pentru ţesutul postavului au folosit o moară în formă de vîrtej, pe un rîu ce li s-a părut potrivit". Existenţa celor două ateliere experimentale de la Frumoasa, ne este acum semnalată pentru prima oară, pentru că nici cronică internă, nici vreun alt izvor, după ştirea noastră, nu pomenesc de ele.

Raportul vizirului relatează în continuare, pe baza arzurilor domneşti, cum s-a ales locul de la Chiperesti. „După ştirile maiştrilor şi meşterilor, au trimis oamenii, cu însoţitori, atît la rîul Prut cît şi în împrejurimile altor rîuri. Aceştia, după o cercetare amănunţită, au raportat voievodului că au ales malul micului rîu Jijia, care curge în apropiere de tîrgul Iaşi şi la o depărtare de o oră şi jumătate, pe malul [apei], se află [satul] Chiperesti. Acesta era locul convenit pentru clădirea morii şi folosirea cu succes a apei. După raportarea acestei situaţii, însuşi voievodul a mers acolo şi a găsit că locul este potrivit, chibzînd ridicarea chirhanalei pe locul de mai sus". Din cronică internă ştim că acolo se găseau „morile unii mănăstiri Hrişcăi, cari măcina făină".

Toate acareturile şi ustensilele

Mulţumit de alegerea făcută, Grigore III Ghica, cum-pără terenul pădurii din împrejurimi, de la un proprietar şi îl defrişează — ne spune în continuare documentul otoman. Apoi, numind mulţi lucrători au construit un cuptor pentru vopsitul lînei, precum şi un număr de opt ateliere. În spatele atelierelor au clădit mai multe case pentru locuinţele muncitorilor şi copiilor lor. Au aşezat aici ateliere cu menghine, războaie de ţesut, darace, vîrtelnice şi tot ceea ce era trebuincios pentru chirhanaua de pos-

tav. Şi au pus asupra lor un zapciu [numit] căpitan, iar pentru administraţie şi supraveghere au acordat cocrace pentru omul voievodului; s-a clădit un număr de 30 case moldovenesti, unde să locuiască raiana care se angajase să se îndeletnicească cu meşteşugul [postăvîritului]. Şi astfel, chirhanaua a fost dotată şi completată cu toate acareturile şi sculele necesare". Pentru paza „sculelor [manufacturii], a locuinţelor muncitorilor şi a magaziei de lînă s-a ridicat o clădire de cărămidă cît un han, procurîndu-se cele trebuincioase".

Pe baza desenului ce însoţeşte documentele menţionate şi care — cum am mai arătat — reprezintă clădirile manufacturii şi uneltele folosite în cadrul atelierelor, putem reconstitui în detaliu construcţiile ridicate de domn. Erau reprezentate, în partea stîngă sus, casa „căpitanului", 13 case pentru „raialele angajate", iar în faţa lor casa paznicilor postăvării. În mijloc apare un encadrament liber, unde — cum se explica în legendă — urma să se ridice o altă construcţie. Alăturat se găsea clădirea cea mare a manufacturii, de „45 arşini (1 arşin = 0,7112 m) lungime şi 10 lăţime". Avea două uşi de acces şi 11 odăi: trei mari, pentru ateliere, şi opt odăi pentru muncitori. Ceva mai sus de clădirea propriu-zisă a manufacturii figurează două imobile cu cîte cinci odăi: două pentru ateliere şi trei pentru muncitori. În dreapta sus, printre copaci, se distinge o construcţie cu pridvor, probabil o biserică.

În faţa clădirii celei mari se văd cinci căsuţe, cu cîte două ferestre; aici au fost locuinţele maiştrilor ţesători. În dreapta, apare o magazie pentru păstrarea postavului, iar sub aceasta o toclărie.

În sfîrşit, mai erau figureate un drum ce ocolea balta Jijia, pe malul căreia se aflau moara şi casa morarului, cît şi clădirea boiangeriei, cu două

cazane mari de aramă și cu bntoaie pentru vopsele, cum precizează textul explicativ.

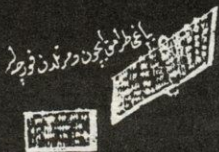
„Era pentru folosul lor”

Manufactura începuse deja să producă postav, cînd sosirea iernii 1766-1767 l-a obligat pe Grigore III Ghica să amîne terminarea unora din construcții pînă în primăvara următoare. În acest timp, în cele patru ateliere amintite, „vor lucra cu foarfecele speciale muncitorii lor, care sînt acolo — ne spune raportul citat. Și într-un atelier vor țese postav fin, într-altul postav mijlociu, iar în celălalt postav inferior. În ce privește unele ateliere lipsă, se vor strădui pentru atragerea și procurarea de meșteri și muncitori, așteptîndu-se sosirea lor”.

La prezentarea eșantioanelor, se indică și prețul pentru un arșin: cel fin costa 2 curuși, iar cel mijlociu și inferior sub un curuș (aproximativ 65 parale).

Tot din document aflăm că sumele cheltuite pînă în acel moment se ridicau la 50 pungi, adică aproximativ două milioane și jumătate aspri. Domnul își exprima dorința de a ține o evidență strictă a veniturilor și cheltuielilor, într-o condică specială, pentru a putea stabili „ce sumă de cîștig va rămîne ca dobîndă din modelele țesute”.

Voievodul solicita sprijinul sultanului pentru a putea procura „lînă din locurile potrivite”, căci „din experiență, s-a constatat că pentru postavul fin ar fi necesară lîna [oilor] din Șistov, Nicopole... și Țara Românească. Maiștrii, fiind atenți, au dat de știre că țesăturile provenite din lînă de prin acele împrejurimi au reieșit mai ieftin”. Și s-ar fi putut obține astfel un postav de calitate superioară „asemănătoare cu aceea a postavului din lînă de Alger, sau cu a celui obținut din lînă procurată prin „esnaful de lînă spaniolă”. Desigur, era vorba de lînă fină merinos.

Documentul precizează că domnul intrase în legătură și cu cîțiva meșteri buni, turnători de sticlă și aceștia îl asiguraseră că „se angajează să toarne diverse vase și sticlărie și geamlăcuri speciale și au început să construiască un cuptor pentru sticlărie și să toarne [sticlă] în județul Hirîlău (kazaua Hur-lui) din Moldova”. Domnul promitea să trimită, cît de curînd, și modele din sticlăria pe care o producea.

Dar Grigore III Ghica nu a reușit să își ducă la îndeplinire și aceste planuri. Așa cum nota și cronicarul „la turci aceste nu trecu, că ei știu numai bani să ceară, iar mai mult nu vrea să știe”. Sultanul Mustafa III (1757-1774) — confruntat cu o situație internă și externă dificilă, avînd nevoie și de mari sume de bani pentru a reface orașul Istanbul distrus de un puternic cutrămur — a plecat ușor urechea la cleveti-rile celor care îl acuzau pe domnul român că întretine legături tainice cu rușii și l-a mazilit, în ianuarie 1767. Un an mai tîrziu și-a încetat activitatea și manufactura de la Chiperești, întemeiată de el. „Capitanul” Daniel Christiani și alți meșteri au trecut la manufactura similară de la Pociovaliște, din Țara Românească. Locuitorii au rămas doar cu amintirea întreprinderii domnului „căci nu mai fusășă al'dată în țară și să bucura cu toții, văzînd niști lucruri că să fac în pămîntul lor, că era pentru folosul lor”, nota cronică.

Documentele recent descoperite în arhivele Imperiului otoman din Republica Turcia aduc o serie de completări și precizări importante asupra manufacturii de postav de la Chiperești. Sperăm că viitoarele cercetări în arhivele otomane — în care s-au strîns, de-a lungul secolelor, peste 90 milioane documente și peste 100 mii condici-registre felurite privind istoria popoarelor care au intrat în contact cu Poarta — vor scoate la lumină noi și importante mărturii despre istoria noastră medievală și modernă. ■

DIN VREMEA LUI CUZA (II)

TH. C. VĂCĂRESCU

La 16 octombrie 1859, Theodor C. Văcărescu (1842-1913) s-a înrolat voluntar cu gradul de soldat în oștirea română. Dovedind un zel deosebit în pregătirea sa, a fost avansat în scurt timp la rangul de sublocotenent și repartizat în Regimentul 7 infanterie din Ploiești, comandat de colonelul D. Kretzu-lescu.

Să urmărim, în continuarea celor publicate în numărul trecut, alte fragmente din memo-

riile generalului Theodor C. Văcărescu, pe care le-am preluat din paginile Convorbirilor literare din 1915, unde au apărut după moartea autorului lor.

În transcrierea lor, am adoptat normele ortografice actuale, păstrând însă particularitățile stilistice ale memorialistului. Întreruperile din text le-am marcat prin trei puncte. Parantezele din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

I.L.

Ideea unirii rostită de națiune

De ce mergea timpul, de aceea se dovedea câtă dreptate avusesem a mă hotărî la întoarcerea mea în țară, după săvîrșirea Unirii prin indoita alegere a lui Cuza ca domn al Moldovei și al Țării Românești, a mă înrola în armată, care prin acel eveniment era chemată la mai mare însemnătate.

Mulțumită centralizării în comandament și administrații unificate a ambelor ministere de război, din Moldova și Muntenia, într-un singur departament cu reședința în București, armata noastră primea neconținut îmbunătățiri în organizațiunea ei și se întărea și dezvolta prin creațiuni de corpuri noi și de instituțiuni a căror lipsă era simțită. Opiniune publică, parlament, guvern și domn, toți într-un cuget arătau cea mai mare rivnă, cea mai vădită solicitudine pentru mărirea și întărirea ei.

În anul 1860 se creaseră două regimente noi de infanterie de linie, unul care se formase în Moldova cu numărul 6, altul în Muntenia, Regimentul al 7-lea, în care serveam.

Afară de aceste regimente se mai crease, tot în 1860, un

batalion de vînători (maior Lecca) după modelul batalioanelor franceze de „Chasseurs de Vincennes” și la cele două baterii existente una în Iași, alta în București, se mai decretă înființarea altor patru baterii, spre a forma un regiment de artilerie...

În dezvoltarea adusă infanteriei și artileriei, cavaleria nu fu nici dînsa neglijată. Unirea Principatelor găsisse în Muntenia regimentul de patru escadroane de lăncieri, în care mă înrolasem la 1859 ca soldat, iar în Moldova nu erau decît două escadroane, care luaseră parte la lagărul de la Florești. La finele anului 1861, se înființară alte două escadroane de lăncieri moldoveni, care împreună cu cele două escadroane existente aveau să formeze Regimentul 1 de lăncieri; iar lăncierii munteni alcătuiau de aci înainte al 2-lea regiment. Se deschideau dar astfel mai multe locuri de ofițeri în cavalerie și prin aceasta eu fusei rechemat în arma în care servisem. Dar această rechemare avu în aceste împrejurări o importanță mai generală decît o simplă permutare.

Această importanță porcedea de la ideea care domina

atunci toate simțurile, de la ideea Unirii rostită de națiune în Divanurile ad-hoc, făptuită în persoana domnului Alex. I. Cuza la 5 și 24 ianuarie 1859 și care tindea nestăvilit a pătrunde și contopi împreună toate așezămintele, toate serviciile publice din ambele Principate iar armata era destinată a face începutul acestei contopiri. Nu mai trebuia să existe regimente moldovene și muntenesc; recruiți din Mehedinți sau din Vrancea, din Muscel sau din Vaslui trebuiau să formeze același regiment românesc; flăcării de peste Jiu sau de peste Milcov, de peste Olt sau de peste Siret trebuiau să alcătuiască același corp. Cu un cuvînt, recrutarea armatei permanente trebuia de aci înainte să fie națională, iar nu regională. Și se hotărîse ca începutul acestei înfrățiri să-l facă corpul ofițeresc, așa că în fiecare regiment muntean jumătate din numărul ofițerilor trebuia să se compue din moldoveni și în fiecare regiment moldovean jumătate din ofițeri trebuiau să fie munteni.

Printre ofițerii munteni trecuți în regimentul moldovean I de lăncieri figuram și eu; și în primăvara anului 1862 pornii la Iași și-mi luai serviciul în noul regiment în care eram însumat. Înainte însă de a porni din București se săvârșise aci un fapt din cele mai însemnate pentru ființa statului român, fapt la care avui fericitul prilej de a asista. La 24 ianuarie 1862, domnitorul, străbătînd o mulțime imensă care-l aclama cu entuziasm, mergea la Mitropolia din București, unde deschidea prima ședință a Camerei de deputați munteni și moldoveni adunați laolaltă și avînd față numai un minister compus din munteni și moldoveni, prezidat de Barbu Catargiu și formînd un guvern unic pentru ambele Principate.

Și printr-o coincidență care însăși parcă ar fi fost o indicațiune a strînsei frății care trebuia să domnească de aci înainte între oștenii munteni și moldoveni, care serveau acum sub același steag românesc, șeful regimentului nostru, colonelul Gh. Rosetti-Ros-

novanu¹, aparținînd uneia din cele mai vechi familii românești, se logodea în iarna aceea și se însura în primăvară cu una din cele mai frumoase și distinse domnișoare din București, domnișoara Al. Cîmpineanu, care era și dînsa dintr-o familie din cele mai ilustre și patriotice din Muntenia.

Pe cînd mă aflam în Iași, sosi ca un trăsnet știrea că prezidentul Consiliului de Miniștri, Barbu Catargiu², unul din bărbații de stat și din oratorii noștri cei mai de frunte fusese asasinat în ziua de 8 iunie la ieșirea sa din ședința Camerei. Această crimă avu un răsunet adînc în toate treptele sociale, căci era considerată ca o crimă

¹ Gh. Rosetti-Rosnovanu, originar din Moldova, și-a făcut studiile în Rusia. În 1857 s-a angajat ca sublocotenent în oștirea română. În timpul Războiului de independență a fost șef al cavaleriei divizionare, luptînd la Nicopole, Opanez și Plevna. Deputat în Cameră de mai multe ori din partea județului Neamț, în 1872 a fost prefect în acest județ.

² Barbu Catargiu (1807-1862), om politic român, luptător pentru Unire, ministru de finanțe (1858, 1859), președintele primului guvern unit (1862); *Magazin istoric*, nr. 2/1970.

politică și nu ca o răzbunare privată... Pentru mine, știrea acestui asasinat îmi pricinui o adîncă mîhnire, căci afară de apropiata legătură de rudenie ce aveam cu el, mamă-sa fiind fiica banului Barbu Văcărescu³, unchiul părintelui meu, Barbu Catargiu îmi dovedise întotdeauna o părintească bunăvoință și încă acum înainte de a pleca din București spre Iași eram foarte des în casa lui, unde eram tratat ca un copil al casei...

Prin august regimentul nostru de lăncieri moldovean primi ordinul de a porni la București și a lua garnizoana acolo, înlocuind regimentul muntean, care avea să fie dislocat la Iași. Pornind dar în etape de cîte 20 la 30 kilometri pe zi, cu repausuri la trei zile de marș în orașe ca Vaslui, Birlad, Tecuci, Focșani, Rimnicu-Sărat, Buzău, străbătuți și cunoscuți astfel Moldova de răsărit, cum cunoscusem pe cea de apus în drumul ce luasem la venirea în Iași prin Bacău și Roman, cum și prin excursiuni la tirgul — sau pe moldovenește iar-

³ Barbu Văcărescu, mare boier, spătar în 1822, vizier în 1821 și caimacam în 1827.

Bucureștii în preajma Unirii din 1859

marocul — din Fălțiceni, la Botoșani, la Dorohoi și la unele proprietăți particulare ca Miroslava, Pașcani, Căplenița etc., așa că cunoșteam acum mai toată Moldova, ceea ce nu era cauzat pentru mulți munteni până la Unire.

În septembrie sosirăm în tabăra de la Cotroceni, iar în noiembrie luărăm cuartierele de iarnă în cazarma Malmaison.

Pe timpul despre care scriu, îmi impusesem ca regulă de purtare a nu mă ocupa de politică și aceasta nu numai spre a rămânea credincios preceptelor cari mi se dăduseră în școala militară din Prusia, că manifestațiuni politice nu sînt de căderea ostașului, dar și pentru cuvîntul că deosebiri de păreri în cercurile familiale și sociale pe care le frecventam erau pe atunci așa tranșante încît singurul mijloc de a rămînea în fața discuțiunilor și a conflictelor pasionate ce se iscau în jurul meu asupra faptelor și evenimen-telor zilnice era de a mă abține cu desăvîrșire de la aprecierea și judecata lor.

Ca exemplu, voi desluși mai bine această rezervă ce-mi impusesem; așa, bunăoară, în familia mea și printre rudele cele mai de aproape număram neamul Ghiculeștilor, Bibes-tilor, Știrbeilor, printre ai căror membri luptele și rivalitățile pentru putere și domnie erau încă prea proaspete spre a nu fi influențați de dînsese în judecata ce ei emiteau asupra lucrurilor dintr-un trecut prea recent și dintr-un prezent care nu era conform cu aspirațiunile ce nutriră pînă în ajun. Tot asemenea în societatea ce frecventam erau Golești, Kretzulești, Roșești, Filip-ești etc. din care unii de un conservatorism neînduplecat, adversari și contempтори [denigratori] repedelor progrese și radicalelor reforme în care se avîntase țara, neocăpăt încă, în ideea lor, pentru acele progrese și reforme. Pe de altă parte, în același cerc social se aflau alți Golești, Kretzulești, Filip-ești și Roșești, care fiind foști pînă la revoluția din 1848 aveau idei din cele mai înaintate.

Și apoi în ceea ce privea regimul și domnia întronată la 1859, cite deosebiri de aprecieri și de judecată n-auzeam în jurul meu, pe lîngă aprobări și laude panegirice, cite critice, cite atacuri acerbe și violente în contra aceluia regim și al domnului ieșit dintr-insul, critice și atacuri ce mă puneau cîteodată în situațiune delicată ca militar, care jurasem credință și supunere domnului și regimului astfel hulit înaintea mea.

Dar oricît de stăruitor eram în hotărîrea de a nu mă ocupa de politică, șederea mea acum cu regimentul în Capitală, centrul și focarul vieții publice, vrînd, nevrînd zilnic îmi veneau la auz și zilnic mi se puneau sub ochi chestiuni și fapte ce se petreceau în domeniul politic. Și aceasta cu atît mai mult cînd aceste chestiuni și fapte aveau o acțiune reflexă asupra armatei, cum fu de exemplu pe la finele aceluia an 1862 chestiunea trecerii armelor trimise de Rusia pentru armata sîrbească¹. Afîindu-se la Constantinopol despre această trecere, Poarta ca putere suverană ridică protest, declarînd că armele aveau de scop a răscula populațiunile din împărăția ei, și ceru oprirea și secestrarea acelor arme de către guvernul nostru. La acest protest se uniră Austria și Anglia, cele două puteri pentru care integritatea Imperiului otoman era privită atunci ca o intangibilă dogmă politică. Statornica și neobosită protectoare de atunci a României, Franța imperială, nu se alătură la protestul cominatoriu [amenințator] al Porții și la chipul de vedere al cabinetelor din Londra și Viena și domnitorul și guvernul român nu se lăsară a fi intimidați de acel protest și amestec din afară în treburile țării. Ordin fu dat a îndrepta armele spre Dunăre sub protecțiunea unui corp de trupe cu misiune de a respinge cu forța orice încercare ce ar fi pornit de pe teritoriul turcesc de a împiedica trecerea fluviului și armele fură trecute și predate pe teritoriul sîrbesc.

Dar dacă într-o asemenea chestiune opiniunea nu putea

fi decît unanimă spre a aproba și aplauda chipul demn și hotărît cu care domnitorul și guvernul său apăraseră în această împrejurare drepturile și demnitatea țării, cită neînțelegeri, cită patimă și cite învrăjbiri nu erau în suflète în celelalte chestiuni politice, care se discutau în anul 1863 în Cameră, în presă, în toate părțile unde se vorbea politică.

Cele două mari partide constituționale de atunci erau: dreapta — conservatorii sau albi cum li se zicea și stînga — liberalii, porecliți și roșii.

Pentru a mă sustrage oricărei înrîuriri ce politica ar fi putut exercita asupra-mi, mă abțineam chiar a merge la Cameră, cum făceau mulți ofițeri, pentru a asculta dezbaterele, deși din privire literară m-ar fi interesat mult să asist la acele lupte între atleții elocvenței politice românești, care erau atunci cu toții adunați în București, lupte memorabile între oratori iluștri ca: Barbu Catargiu, Panu², [Mihail] Kogălniceanu, Grigore Sturdza³, Epureanu⁴, Costaforu⁵, Boerescu⁶.

Camarazii mei din armată în marea lor majoritate nu împărțeau rezerva mea în chestiunile politice ce le discutau între dînsii, citeau ziarele și adeseori ajungeau chiar la conflicte și la provocațiuni, la dueluri cu ziaristi, pentru articole în care criticau actele guvernului...

¹ Anastase Panu (1810-1866), om politic, luptător pentru unire, deputat sub Cuza și președinte al Camerei.

² Grigore Sturdza (1821-1901), fiul domnitorului Mihail Sturdza; a candidat în 1859 la tronul Moldovei; senator și deputat în mai multe rînduri; în 1894 a publicat o carte despre *Legile fundamentale ale universului*.

³ Manolache Costache Epureanu (1824-1880) om politic, președinte de Consiliu în Moldova (1860-1861), prim-ministru în 1870, 1876, ministru de justiție în 1872-1873. (*Magazin istoric*, nr. 3/1987).

⁴ Gheorghe Costaforu (1821-1876), jurist și om politic, profesor la Facultatea de drept din București, decan (1872-1873), rector al Universității (1864-1871); deputat, ministru de interne (1860-1861), externe (1871-1873).

⁵ Vasile Boerescu (1830-1883), jurist și om politic, participant la revoluția din 1848, luptător pentru unire, ministru în mai multe rînduri, autorul unui cod de legi (1865) ce-i poartă numele.

¹ *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

De la întoarcerea mea în țară de la studii din străinătate și pe tot timpul cât nu eram în garnizoană în provincie, dar mă aflam în București, sedeam împreună cu părintele meu; îmi exprima adesea bătrînul bucuria ce ar simți dacă m-aș hotărî a măری și a însușești prin căsătorie singurătatea noastră cămin familial. Mă hotărî dar în vara anului 1863 a face pasul spre căsătorie, deși încă foarte tânăr, avînd abia 21 ani împliniți, și lui de soție pe d-soara Maria Mănescu în vîrstă de 17 ani, fiica defunctului vornic Dimitrie Mănescu, care înainte de a ocupa înalte dregătorii civile servise în oștire ca adjutant al lui Alexandru vodă Ghica și înnodase în acel timp legături de camaraderie și prietășug cu Ion C. Brătianu, militar și el pe acea vreme. Aceste legături, cu toată deosebirea de părerі între ambii prieteni, Mănescu conservator și om de ordine, Brătianu, liberal revoluționar, se dovediră atît de puternice, pe atunci cînd Brătianu era exilat din țară după 1848, averea lui sub sechestru și nimeni nu cuteza de teamă a se compromite a sta în legătură cu dînsul, revoluționarul osîndit, Mănescu se însărcină cu privityerea intereselor modestei averi a amicului său I.C. Brătianu, strîngînd și trimițîndu-i venitul, și de multe ori pînă la descurcare și încasare avansînd fonduri de la dînsul.

De la 1848 pînă aproape de anul 1856, în care muri, Mănescu făcu aceasta pentru prietenul său pe față cu știrea domnitorului de atunci, Barbu Știrbei, care avea inima prea sus pusă pentru a împiedica manifestațiunile nobilei iubiri pentru cel aflat în pribegie. Iar Ion Brătianu se arată pururea îndatorat și recunoscător familiei Mănescu, reprezentată acum prin soția mea și fratele ei, Apostol Mănescu, pentru actele de statornică iubire ce-i dovedise părintele lor.

Doamna Elena Mănescu, mama soției mele, era fiica doctorului Apostol Arsache, un bărbat eminent prin

inteligentă și de o cultură superioară și care avusese un rol de frunte în toate evenimentele petrecute în țară de la 1821 încoace. Născut din părinți albanezi, dar care se stabiliseră și se naționalizaseră în România, Apostol Arsache făcuse studii medicale strălucite la universitățile din Germania și se întorsese în țară, unde profesînd medicina ajunsese în curînd prin știința și talentul său profesional medicul cel mai reputat și căutat din țară. Aceasta ar fi fost destul spre a-i atrage vaza și considerațiunea; dar nu numai prin cunoștințele sale ca medic ajunsese Arsache la înalta situațiune de care s-a bucurat pînă la moartea lui în adînci bătrîneți, dar cultura lui întinsă și clasică, vederile lui moderne și mentalitatea occidentală... în fine caracterul său drept, leal și energic îi deschisese porțile celor mai înalte dregătorii civile și politice, la care lesne ajungeau pe atunci medicii, mai întotdeauna pe atunci greci sau italieni, la curtea sultanului, la mai marii Stambulului, la beii din Bogdania [Moldova] și Kara Iftak [Țara Românească] cum le ziceau turcii domnitorilor români. În definitiv, acei medici țineau în mîinile lor sănătatea și viața iluștrilor lor clienți; aceasta le procura avere, influență, onoruri, îi asemila cu înalții demnitari. La Iași și la București doctorul domnului fanariot avea titlul de ecsohotatos, excelență.

Efor al spitalelor și efor al școalelor din Țara Românească, Arsache îndeplini succesiv serviciile de secretar înți al lui Grigore (IV) vodă Ghica pentru corespondența externă, de colaborator în comisia de alcătuire a *Regulamentului organic*, de postelnic, secretar de stat și ministru de externe în domnia lui Alexandru Ghica, de ministru în diferite rînduri sub vodă Știrbei și sub vodă Cuza. Conservator pe atît de convins pe cît și de luminat, Arsache făcuse parte din ultimul minister [Consiliu de Miniștri] prezidat de Barbu Catargiu.

Familia soției mele în care mă aflam acum avea dar legături de rudenie și de prietășug cu cele două mari partide constituționale de la noi, cu

Partidul Conservator, ca și cu Partidul Liberal, care pînă atunci fuseseră în luptă aprigă în Parlament și care încheiaseră acum un armistițiu spre a se uni în combaterea guvernului prezidat atunci de Nicolae Kretzulescu¹. Dar și cu acest bărbat de stat mă aflam în îndoită legătură de rudenie, prin mine însumi aliat cu Kretzulescu, cît și prin soția mea, rudă cu soția lui N. Kretzulescu...

In toamna anului 1863, se hotărî a se organiza statul major domnesc. El era foarte numeros, cuprînzînd afară de ofițerii superiori munteni și un număr mult mai mare de ofițeri și generali moldoveni, din care unii fuseseră adjutanți ai foștilor domni și rămăseseră adjutanți ai actualului domnitor. Dar cea mai mare parte din acești ofițeri generali și superiori erau dispensați de serviciul efectiv de adjutanți, avînd diferite funcțiuni și însărcinări. Unii erau prefeți prin județe, alții detașați în speciale dregătorii politice sau diplomatice. Colonelul I. Alecsandri, de exemplu, era agent diplomatic la Paris, colonelul N. Bibescu prefect al Capitalei și deputat, maiorul Liebrecht director general al poștelor și telegrafelor, căpitanul Silviu secretar particular al domnitorului; așa că pentru serviciul cel îndeplineau unii pe lîngă persoana domnitorului, ceilalți la dispozițiunea doamnei, nu rămîneau nici zece adjutanți, lucru ce îngreuna acest serviciu. Motive bugetare nu permiteau a mări numărul adjutanților, de fel prea mare în teorie.

Atunci se hotărî a se lua un număr de cinci ofițeri din trupele călări și a se însuma aceștia în mod permanent ca ofițeri de ordonanță la statul-major domnesc, avînd a face serviciul de adjutanți. Se imita și în această privință, ca în multe altele de atunci, organizarea din Franța, unde existau așa-numiții „officiers d'ordonnance de l'Empereur”, care conțau în casa militară a lui Napoleon III, făcînd serviciul de adjutanți și avînd uniformă lor specială. Se insti-

¹ Magazin istoric, nr. 2-3/1988.

tuiră deci și în armata noastră asemenea ofițeri de ordonanță ai domnitorului, conținând în statul-major domnesc, cărora li se prescrie o uniformă specială, aceea a trupelor de cavalerie, având ca distincțiune reverurile și lampase de culoare roșie-amarant.

Ministrul de resbel, amintindu-și că Cuza, atunci când mă numise ofițer, ordonase ca la prima vacanță în statul major domnesc să fiu însumat în acest corp, mă propuse, și domnitorul aprobă să fac parte din acești ofițeri de ordonanță permanenți. Astfel începui, în toamna anului 1863, un serviciu care, oricât de măgulitor era în sine, nu corespundea însă tocmai cu aplecările mele către viața de front.

Însărcinarea de adjutant pe lângă capul statului cuprinde în sine două părți deosebite. Una, care constituie serviciul interior în palat, privește la îndatorirea ce are adjutantul de a întâmpina și a introduce la suveran pe miniștri, pe înalți demnitari, pe persoanele care au obținut audiență; mai privește apoi primirea și înmînarea de către adjutant a actelor de stat, a scrisorilor și a depeșelor adresate domnitorului; în sfîrșit, de cîte ori iese suveranul din palat, el are a fi însoțit de adjutant. Această primă parte a serviciului prezintă un caracter mai mult curtenesc decît militar și se completează cu diferite ceremonii și festivități, la care prezidă capul statului înconjurat de casa lui militară. Vine apoi a doua parte a serviciului pe care-l îndeplinește adjutantul domnesc, parte specială militară, privind inspecțiunile, parăzile și manevrele de trupe ce se petrec înaintea suveranului. Acolo fiind neîmpiedicat din preajma supremului comandant, adjutantul stă gata a însemna cu creionul — altă dată spînzurat de eghiletele distinctive ale serviciului său — orice notiță, orice observațiune a suveranului și a transmite ordinele sale către trupe, ordine pe care adjutantul trebuie să le ducă în goana calului și în zbor parcă ar avea aripi, ca adevărat *Fügel-Adjutant* [zburător] cum îl numeau germanii. ■

(Va urma)

Viața zilnică la români

în secolele XVIII-XIX

Numeroși călători străini — oameni politici, diplomați, cărturari sau neguțatori — care în diferite perioade și în diverse împrejurări s-au aflat pe pămîntul românesc, ne-au lăsat mărturie semnificative despre oamenii și locurile noastre, despre îndeletnicirile, despre datinile și modul de viață al poporului român. Locuitorii țării — scria unul dintre acești călători de la sfîrșitul veacului XVIII, Maurice Blanc de Lanautte, conte d'Hauterive — „au păstrat și ei dovezile coborîrii neamului lor, și urmele cele mai de preț, fără îndoială, sînt acelea care se mai găsesc în obiceiurile lor nemeșugite, în îmbrăcămintea lor, în hrana lor”.

Originalitatea și bogăția de culori și motive a portului popular, ospitalitatea și hărnicia locuitorilor, datinile și obiceiurile lor sînt evocate, de asemenea, în mărturiile de epocă dintre cele mai diferite, între care un loc de seamă îl ocupă reprezentările artistice, obiectele și piesele de podobaă, uneltele, mobilierul. Desigur, o stampă, un obiect de îmbrăcămintă, o piesă de podobaă sau un portret ne oferă imagini disperate asupra modului de viață, al morăvurilor și datinilor din trecut. Dar reunite într-un complex, asemenea piese pot constitui un ansamblu sugestiv și concludent privind viața înaintașilor noștri, moda, obiectele ce făceau parte din arsenalul casnic, mobilierul și numeroase alte asemenea elemente de natură să ne contureze felul de viață, gradul de cultură și civilizație din trecut.

Înscriindu-se în cadrul acțiunilor de valorificare a patrimoniului cultural-național, reunirea unor piese dintre cele mai reprezentative, în cadrul unei expoziții „Din viața cotidiană a țărilor române”, recent organizată în Capitală de către Muzeul de artă al Republicii Socialiste România (realizatoare Ana Dobjanschi și Gabriela Roșioru) îngăduie reconstituirea unor aspecte specifice ale vieții în țările române, în veacul XVIII și la începutul celui următor, adică într-o etapă importantă a evoluției istorice a Principatelor, în care vechile forme feudale făceau tot mai mult loc elementelor moderne.

Este perioada cînd înfățișarea localităților noastre, îndeosebi a orașelor, suferă transformări importante. Se construiesc noi prăvălii și ateliere, apar, alături de acestea, construcții importante — unele dintre ele adevărate palate — și acest lucru se vede limpede din stampele de epocă. Grădinile, chioșcurile, băile publice, hanurile întregesc imaginea orașului, oferind cadrul în care locuitorii își desfășoară viața de fiecare zi.

De o mare diversitate și varietate, exponatele (piese de port popular, obiecte de uz casnic, unelte, meșteșugărești și agricole, obiecte de podobaă fin cizelate, veșminte specifice ceremonialului de la curtea domnească, locul de desfășurare al unor importante evenimente politice și diplomatice în viața țărilor române) — din care prezentăm o suită de imagini cititorilor revistei *Magazin istoric* — se înscriseră ca un sugestiv tablou al culturii și civilizației noastre în trecut.

G. D.

1686. SOLII SIAMULUI LA PARIS

FRANÇOISE FRETTE

12 august 1686. Un eveniment mult așteptat, nădărduit și comentat îi împinge pe parizieni — dintotdeauna însetați de spectacole — să-și părăsească locuințele încă din 'zorii zilei'. Oamenii vor să nu piardă nimic din ceremonia sosirii solilor trimiși de regele Siamului (denumirea Thailandei, până în anul 1939). Se vor ține după ei până la Palatul ambasadorilor extraordinari, unde oaspeții urmează să fie găzduiți pe timpul șederii lor în capitala Franței.

Asiaticii erau așteptați de ani de zile. Închipuirea populară a făcut din ei niște făpturi fabuloase, aureolate de toată poezia, culoarea și măreția Orientului. Iar în timpul așteptării, veștile false, nădejtile spulberate ațitaseră și mai mult nerăbdarea, stimulasera și mai strașnic închipuirea celor mulți, avizi de „minuni“.

Cadou — un elefant

Inspirat de istorisirile unui misionar, Colbert, con-

trolorul general al finanțelor², semnalase regelui Ludovic XIV interesul pe care îl putea avea pentru comerțul francez instalarea în Siam a unui centru de cumpărare și desfacere a mărfurilor. Pe atunci, accesul europenilor pe piața Chinei și Japoniei era, practic, imposibil, de aceea ideea părea cu atât mai atrăgătoare.

Ludovic trimisese scrisori suveranului asiatic, în care îi

mulțumea pentru protecția acordată misionarilor francezi.

În 1680, după șapte ani de înțeleaptă cumpănire, monarhul siamez hotărîse să trimită în Franța purtători ai răspunsului său. Erau trei la număr, fără a le socoti și suita, toți trei mandarini, cu gradele cele mai înalte. Primul — relata geograful De l'Isle, în lucrarea *Relation historique du royaume de Siam* — fusese trimis de trei ori în solie spre împăratul Chinei. Parisul vorbea că demnitarilor străini duceau cu ei un elefant și peste o sută de baloturi cu rarități din Japo-

¹ Reproducem acest articol, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista franceză *Historia*, nr. 473 (mai 1986).
² *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

Ludovic XIV primește, într-o audiență solemnă, pe solii regelui Siamului

nia și China, suveranul Siamului alegând din comorile sale daruri demne de un monarh ca Regele-Soare. În sfârșit, se mai spunea că solii urmau să se imbarce cu destinația Franța, pe „Soarele Orientului”, nava franceză aparținând Companiei Indiilor orientale.

Din nefericire, solii așteptați cu atita nerăbdare nu au fost văzuți niciodată. „Soarele Orientului” a naufragiat și totul a pierit în valuri. Francezii au refuzat multă vreme să creadă că o asemenea nenorocire avusese loc cu adevărat. Ei au preferat să pună la îndoială faptul că solia pornise vreodată la drum. Și totuși, în arhivele englezești s-a găsit dovada că solii se aflau pe vasul francez naufragiat în 1680.

În lipsa unei solii oficiale, anul 1684 a adus la Paris doi mandariini siamezi, însoțiți de misionarii francezi Vachet și Pascal. Oaspeții veniseră să se intereseze și de dispariția compatrioților lor. Ei au zăbovit pe pământ francez timp de trei luni. Prezentat marchizului de Seignelay, fiul lui Colbert, mandariinii i-au mărturisit că aveau misiunea să găsească cele mai bune mijloace de a stabili relații comerciale între cele două regate și să-l felicite pe regele Franței pentru nașterea nepotului său, ducele de Burgundia.

Turpin, în *Histoire civile et naturelle du royaume de Siam*, descrie marea curiozitate pe care persoana mandarinilor, hainele lor, de altfel foarte elegante, pălăriile lor de formă conică au stîrnit-o în rîndul parizienilor. Dar el adaugă: „Misiunea acestor soli fiind nu pe lângă rege, ci pe lângă miniștri, căroră, de altfel, le aduseseră în dar diferite curiozități din Orient, ei nu au putut fi primiți în audiență regală”. Li s-a arătat însă tot ceea ce străinii admirau mai mult în Franța: reședința de la Saint-Cloud, castelul Chantilly și, bineînțeles, palatul Versailles, unde l-au putut vedea pe rege, de departe, e drept, plimbîndu-se în Galeria oglinzilor¹. Ei l-au văzut, de asemenea, pe fratele mai

mic al regelui în galeria Palatului regal din Paris. Au fost duși apoi la teatru și la spectacole de operă. Nimeni nu a aflat însă ce au gîndit despre Franța și despre obiceiurile francezilor, atît de diferite de ale lor, căci au rămas tot timpul ciudat de taciturni. S-au achitat cu multă iscusință de misiunea ce le fusese încredințată: guvernul francez a hotărît să stabilească relații diplomatice cu Siamul, de unde se puteau cumpăra mărfuri prețioase: mătăsuri, lacuri, porțelanuri, provenind din China și Japonia, inaccesibile europenilor. S-a hotărît trimiteră unei solii, avînd oficial în frunte pe cavalerul de Chaumont și pe abatele de Choisy², iar ca „eminentă cenușă” pe părintele Tachard, promotor al studiilor matematice, care-i interesau în mod deosebit pe siamezi.

La 5 martie 1685, nava de război „l'Oiseau” (Pasărea) și fregata „La Maligne” (Descurcăreața), încărcate cu daruri pentru regele Siamului și avînd misiunea să-i conducă acasă pe mandariini și să-i transporte pe savanții ce alcătuiau solia franceză, au ridicat ancora cu destinația Siam, în entuziasmul general, marcat de sunetul trompetelor și bubuitul tunurilor. După numeroase aventuri, inerente unei călătorii atît de lungi, cele două vase au ajuns la destinație și suveranul asiatic i-a primit cu multă bunăvoință pe solii Franței. Cu acest prilej a fost semnat un acord, redactat însă în termeni atît de vagi, încît cele două părți nu se angajau la nimic important. Cu toate acestea, unele relații au început să se stabilească; în virtutea lor, în anul următor, adică în 1686, a sosit în sfîrșit în Franța cea dintîi, adevărată și solemnă solie a Siamului, cea care a rămas celebră în analele secolului XVII și în legătură cu care o publicație pariziană, din septembrie 1686 — ianuarie 1687, dădea toate amănunțele de natură să satisfacă nestinsa curiozitate a cititorilor săi.

² Diplomata și scriitor, abatele Choisy a publicat, la întoarcerea sa în patrie, *Journal du voyage de Siam* (1687).

In vizită la Observatorul astronomic

Primiți în portul Brest cu salve de tun, solii și-au făcut intrarea triumfală în Paris, la 12 august. Li s-au pus la dispoziție caretele regelui, în care îi urmau toți prinții Casei regale. Impunătorul cortegiu era alcătuit din circa 60 de carete. Mesagerii siamezi, a căror suită personală se compunea din opt venerabili mandariini și din vreo 20 de servitori, au fost instalați la Palatul ambasadurilor extraordinari. În plus, pentru a li se da posibilitatea de a se odihni după osteneala drumului parcurs, castelul Clagny, situat în apropierea palatului de la Versailles, a fost pus tot la dispoziția lor.

La 1 septembrie a avut loc primirea solemnă la Versailles. Ceremonia a fost relată de către baronul de Breteuil (*vezi caseta din p. 54*). Curtenii s-au arătat extrem de încîntați: au admirat înțelepciunea orientailor, chipurile lor sănătoase, bogăția podoabelor și vorbirea lor plină de blîndețe. Cît despre darurile trimise de către regele Siamului, ele erau dintre cele mai rare și mai prețioase. Expuse într-un salon al palatului Versailles, au stîrnit admirația întregii curți, trezind gustul pentru obiectele exotice. Printre francezi s-a creat imaginea orbitoare a unui rege al Siamului domnind peste un fel de țară a laptei și a mierii, înconjurat de comori fabuloase, întreținînd o curte fastuoasă și — cum avea să spună De l'Isle — „așezat pe un tron de aur bătut în pietre scumpe și purtînd pe cap o coroană plină de nesemate”.

Ajunși mai mult decît populari, solii Siamului au fost invitați pretutindeni. Fiecare se lupta literalmente pentru a-i smulge pentru sine. Supeuri, baluri, concerte, focuri de artificii, toate di-

(Continuare în p. 54)

¹ Magazin istoric, nr. 3/1984.

Din tradițiile gândirii progresiste românești

Constantin Dobrescu-Argeș:

BIBLIOTECA —

O CASĂ A OBȘTII ROMÂNEȘTI

Dr. ROMUS DIMA

Activitatea cultural-educativă și artistică organizată în mediul rural de către Constantin Dobrescu-Argeș și colaboratorii săi a cunoscut noi valențe odată cu întemeierea Societății pentru cultura țăranilor. Evenimentul a avut loc la data de 8 noiembrie 1892, în comuna Mușetești, județul Argeș. În aceeași zi, tot la Mușetești, prindeau viață alte două inițiative ale sale ce aveau să-și dovedească valoarea în domeniul culturii în mediul rural: apariția organului de presă al Societății pentru cultura țăranilor, *Gazeta țăranilor*, și inaugurarea primei tipografii țărancești din România, care lucra sub conducerea aceleiași societăți.

Educația adulților

Referindu-se la rosturile unei societăți pentru cultura țăranilor, C. Dobrescu-Argeș spunea, în noiembrie 1892: „Trebuia alcătuirea unei societăți cu îndoit scop: cultural și economic, lucrind pentru alianța și unirea tuturor elementelor populare culte într-un simțămînt și o idee de luptă și combatere contra neștiinței și a sărăciei provenite din neglijență și nepăsare... De mult ne gîndisem de a ne constitui într-o societate, cu un asemenea scop, văzînd ameteirea și lipsa de mișcare culturală, socială, economică și națională în sinul societății rurale”.

Cu prilejul celor trei evenimente culturale de la 8 noiembrie 1892, în primul număr al *Gazetei țăranilor* au fost inserate cîteva idei călăuzitoare ale noilor instituții, grupate sub formula *Programa*

noastră. Se arăta că întreaga activitate a societății nou înființate urmărea ca „educațiunea și cultura individuală să înlesnească omului traiul liber sub orice orizont și în orice timp al vieții”. Pe un plan mai general se voia „ca neamul românesc, ori pe unde este împrăștiat, să alcătuiască o singură națiune, avînd o civilizație românească și un popor ales între popoarele lumii”. Bogățiile României „să ajungă în mîinile copiilor săi”, și aceasta „prin munca și geniul lor”. Activitatea desfășurată de noile așezăminte urmărea ca fiecare țăran „să-și cîstească numele de cetățean și de român” printr-o activitate socială deosebită, „afirmîndu-și prin acte strălucirea strămoșilor săi”.

Cît privește configurația viitoare a satului românesc, așa cum și-o imaginau autorii programelor, în frunte cu Dobrescu-Argeș, se spunea: „Voim ca satele noastre să fie

pretutindeni de acum încolo și neconținut sute și mii de făclii luminătoare; mîndre centre de viață și putere; necocate izvoare de bun trai, unde plăcerea de muncă și de cîștig să se îmbine cu ambițiunea de a se întrece cu satele țărilor bătrîne în civilizațiune”.

La 15 noiembrie 1892, Constantin Dobrescu-Argeș publica în *Gazeta țăranilor* un articol care detalia programul Societății pentru cultura țăranilor, sistematizînd principalele idei programatice. El stabilea patru direcții fundamentale de activitate pentru noua instituție de cultură, menite a răspunde celor mai stringente probleme economice, sociale și culturale ale satului românesc de la finele veacului trecut. Prima se referea la necesitatea intensificării și reorientării „mersului cultural din sate”. Cea de-a doua avea în vedere problemele economice ale țăranului. Pe „cale economică — aprecia C. Dobrescu-Argeș — țăranul stă foarte rău în raport cu nădejdea și dorința noastră”; ca atare, Societatea trebuia să afle pricinile acestei triste stări de lucruri, „pentru a lua adevărate măsuri de îndreptare”. O altă preocupare majoră, se referea la „starea socială a țăranului român”.

Societatea pentru cultura țărănilor având obligația să constate dacă săteanul era considerat și apreciat la ade-vărata lui valoare și dacă se bucura, în comparație cu ro-lul ce-l avea, „de binefacerile unei societăți civilizate”; era precizat și modul de lucru: „Să arătăm relele acestei stări, să găsim cauzele, să aducem vindecările”. În sfârșit, ultima direcție stabilă ca misiune importantă a Societății lupta pentru educarea poporu-lui, cu prioritate a țărănimii, în spiritul unității naționale, al patriotismului. „Asupra acestor «patru stări» de lu-cruri — se arată în articol — Societatea și îndreaptă toată munca și lupta sa, stu-diindu-le, dînd la lumină fa-pte, date, cifre, acte și zugră-vind adevărat și sincer relele, cu pricinile lor, cu urmările lor... Societatea va înlesni studiul sistematic al stării cul-turale, sociale, economice și naționale a breslei țărănești; va lucra și din inițiativa sa la vindicarea rezelor și va ajuta în tot chipul la dezle-garea acestor patru mari pro-bleme”.

În ianuarie 1893, C. Do-brescu-Argeș a publicat în presă statutele Societății pen-tru cultura țăranilor, prin care era reglementată întreaga activitate a acestei insti-tuții de cultură. Ne vom re-feri numai la capitolul III al statutelor, unde era fixat cu claritate scopul: apărarea intereselor generale ale tu-turor țăranilor, învățătorilor și preoților de la sate; ri-dicarea nivelului politic și cul-tural al membrilor Societății, prin editarea de ziare, revis-te, cărți, broșuri, calendare etc. și crearea unei biblioteci populare cu succursale în toate comunele rurale din țară; or-ganizarea și desfășurarea cursu-rilor cu adulții; inițierea unor cicluri de conferințe di-dactice și populare; dezvoltarea sentimentului patriotic în rîndul maselor de țărani, cu deosebire prin popularizarea intensă a istoriei poporului român; realizarea unor ac-țiuni puse în slujba dezvoltării economice a satelor, mai ales întemeierea în principa-lele comune de la cîmpie a fermelor agricole model, re-învierea meseriilor tradiționa-

le la sate, încurajarea creș-terii albinelor, organizarea de expoziții și concursuri agricole și industriale etc.

Intuind greutățile pe care le va întâmpina în pornirea și finalizarea actului de cul-tură inițiat, dar și impor-tanța acestuia pentru dezvoltarea ascendentă a patriei, Constantin Dobrescu-Argeș nota cu optimism și încrede-re: „Lucrarea noastră, sîntem siguri, va înfrîni greutăți mari, dar va fi încoronată de biruință, căci sinceritatea, cu-rătenia cauzei și dorul de a ne servi țara, ne-a unit. Nă-dăjdum că fapta noastră va fi aprobată și, lîngă această casă nouă, fiecare om bun la suflet va aduce sprijinul său după stare și putere”.

După un an de la constitui-rea Societății, Constantin Dobrescu-Argeș a realizat un prim bilanț al activităților desfășurate. El considera că, în general, s-a lucrat bine. Soci-etatea pentru cultura țăranilor începuse cu hotărîre să aplice programul stabilit, să fie cu-noscute din ce în ce mai mult în rîndurile țărănimii, să-și consolideze pozițiile; *Gazeta țăranilor* își formase deja un larg cerc de cititori și publica în coloanele sale articole pe probleme arzătoare ale țără-nimii și ale satului românesc de la sfîrșitul sec. XIX; tipografia din Mușești tipă-rise și răspîndise primele cărți și broșuri scrise pe înfeșul traditorilor ogoarelor; luase oarecare amploare propaga-nda prin conferințe în sprijin-ul educației adulților etc. C. Dobrescu-Argeș avea deci motive să fie optimist: „Începem, dar, anul al doilea, plini de încredere, siguri și neclintii în gîndul nostru... Sîntem azi siguri în calea noastră — mergem fără șovăire, viitorul ni l-am garantat”.

Educarea țărănimii prin in-termediul cuvîntului tipărit a stat în centrul atenției lui Constantin Dobrescu-Argeș, tipografiei revenindu-i în acest sens rolul de seamă. Încă în primul număr al *Gazetei țăranilor*, din 8 noiembrie 1892, s-au scris, cu dreptate, cuvinte elogioase la adresa tiparului: „Va dobindi și să-teanul, prin tipar, citind, mi-nunile științei, care-i dezo-bește brațul, care-i prinde din

zbor fulgerul, care-i pune aripi la picioare, care scoate din pămîntul cel mai nesupus, aur, miere și pline. Care face pe om în adevăr domnul firii și stăpînul tainicelor sale bogății ... Sărbătoarea tipa-rului e sărbătoarea ideilor și a simțămîntelor care triumfă din neștiință...”

O deosebită atenție a acor-dat parlamentarul de Argeș rolului cărții, al bibliotecii ca instituție de cultură. Cînd a început această activitate complexă și de lungă durată, el a constatat cît erau de importante două probleme: prima se referea la dezvoltarea gustului pentru citit al țăranului, misiune care cădea înosebi în sarcina corpului didactic sătesc, al altor inte-lectuali ai satelor, iar cea de-a doua privea cartea scrisă pe înfeșul poporului, al țără-nimii. Abordînd acest ultim aspect al problemei, el între-ba cu temei în noiembrie 1892: „Unde sînt cărțile scrise pentru popor, care să răspîndească știința, morala, cunoș-tințele utile, necesare în toate colibele; care să urmeze mai departe instrucțiunea și edu-cațiunea începute în școală, pregătind tot mai mult, mai complet, generațiunile adul-te; întărindu-le în meseriile ce au îmbrățișat, oțelindu-i ca oameni în lupta vieții; dezvoltîndu-le și mai puter-nic patriotismul, cultivîndu-i mai adînc ca cetățeni civilizați; deschizîndu-le calea la bunul trai și bunul gust?” Evident, Dobrescu-Argeș cunoștea răs-punsul ce se putea da la o asemenea întrebare, știa că lipseau instrumentele scrise trebuincioase muncii de edu-care a adulților. De aceea, în aprilie 1893, adresîndu-se celor care puteau elabora căr-țile necesare acestei acțiuni sociale, în rîndul cărora se considera și el integrat, for-mula un apel cu nuanță impe-rativă: „Să punem mina pe condeie, să scriem pentru po-pop”.

Prezentînd cititorilor pro-gramul Societății — pentru cul-tura țăranilor, Constantin Do-brescu-Argeș a schițat în ga-zetă și modul cum urma să se acționeze pentru diversificarea cărții destinate țărănimii, pen-tru organizarea și folosirea bi-bliotecilor publice în educarea

adultilor. „Trebuie — nota el — să citim, să scriem, să studiem, căci astfel cere timpul și țara”. La tipografia din Mușetești, intenționa să editeze cărți și broșuri pe înțelesul maselor de țărani, din mai toate domeniile de activitate. O bună parte din aceste gânduri mărețe a fost materializată de C. Dobrescu-Argeș, iar după moartea sa, acțiunea a fost preluată și continuată, la scară mai redusă, de Alexandru Valescu și alți colaboratori apropiați ai dispărutului.

Un mare volum de muncă a depus militantul argeșean pentru constituirea și punerea în valoare a bibliotecilor publice comunale. „Noi — declara el — punem începutul în fiecare comună a bibliotecilor rurale, aceasta fiind una din tendințele noastre”. În articolul intitulat *Biblioteca poporului* și publicat la 27 iunie 1893, în *Gazeta țăranilor*, se argumenta necesitatea bibliotecii ca instituție specializată în mediul rural, subliniindu-se, prin constatări personale, că, nu numai în orașe, ci și în sate, către finele secolului trecut, era mare numărul celor ce știau „a citi și a înțelege limba cărții”. Cum era firesc, prima bibliotecă a fost organizată în comuna Mușetești din județul Argeș. Pentru dezvoltarea ei, au fost lansate numeroase apeluri oamenilor de știință, cultură, literatură, artă etc. din țară, pentru a dona diverse lucrări în vederea constituirii fondului de carte necesar acestei instituții sătești. Iată unul dintre apeluri formulat de C. Dobrescu-Argeș în articolul citat mai sus: „Rezemați

pe trebuința de toți recunoscută a întemeierii unei biblioteci populare — singura care va deveni marele focar de educațiune culturală și academiă poporului nostru, nădăjdindu că toți care gîndesc și sînt pentru popor, vor întinde mîna lor de ajutor la această casă nouă a obștii românești”. Răspunzînd apelurilor, numeroase personalități ale vieții politice, economice și culturale, între care V.A. Urechia, I. Kalinderu, Gr. Tocilescu, Ionescu-Gion, cunoscutul librar Sococ și mulți alții, au expediat cărți pentru biblioteca fondată de Constantin Dobrescu-Argeș. *Gazeta țăranilor* adresa „vii mulțumiri și caldă recunoștință atîtor bărbați de înaltă stimă, care ne-au trimis operele lor spre a îmbogăți biblioteca Asociației pentru cultura țăranilor”. Pentru administrarea fondului de carte al bibliotecii s-a constituit o comisie specială. Cățile pe care comisia le socotea potrivite „la priceperea sate- nilor și lor folositoare cu deosebire”, urmau a fi retipărite în tipografia din Mușetești, pentru „a se distribui la toate bibliotecile rurale din țară”.

Necesitatea dotării bibliotecilor sătești cu mai multe cărți din toate domeniile, dar mai ales din domeniul agrotehnicii înaintate, cu abonamente la ziare și reviste științifice economice, culturale și altele, a fost adusă în discuție de Constantin Dobrescu-Argeș și în Camera Deputaților, propunînd să se asigure fondurile necesare acestui scop. Ridicîndu-se împotriva celor care, sub diverse motive, nu

erau de acord cu asemenea idei, militantul argeșean declara, în ședința din 16 martie 1893: „Cum voiți să se introducă la țară sistem nou de agricultură, sistem nou pentru cultura vitelor, pentru pomicultură și altele, dacă nu punem la îndemna populațiunii rurale cărți după care să învețe a face aplicațiunea practică a principiilor științei?”

În încheiere, dorim să subliniem un fapt: anume că, întreaga activitate desfășurată de C. Dobrescu-Argeș, spre a fi înțeleasă în esența ei progresistă, nu trebuie desprinsă de contextul epocii. Numeroși alți cărturari și gînditori, oameni politici și mari scriitori cu vederi revoluționare, larg democratice, progresiste de la sfîrșitul sec. XIX s-au preocupat de problemele dezvoltării țării, condiționînd și ei acest proces general de rezolvarea prioritară, a situației țărănimii. În epoca respectivă s-au formulat soluții și idei dintre cele mai diverse. Ceea ce trebuie subliniat cu deosebire la C. Dobrescu-Argeș, este faptul că deși nu a reușit întotdeauna să pătrundă în profunzimea fenomenelor pe care le-a analizat, el a încercat să formuleze un sistem propriu și complex de reforme a căror aplicare, indiscutabil, ar fi avut efecte pozitive la scara întregii societăți. Dacă s-a cantonat în lumea satului, a făcut-o pentru că starea generală a țării în perioada istorică respectivă impunea problema țărănească în prim-plan. ■

(Va urma)

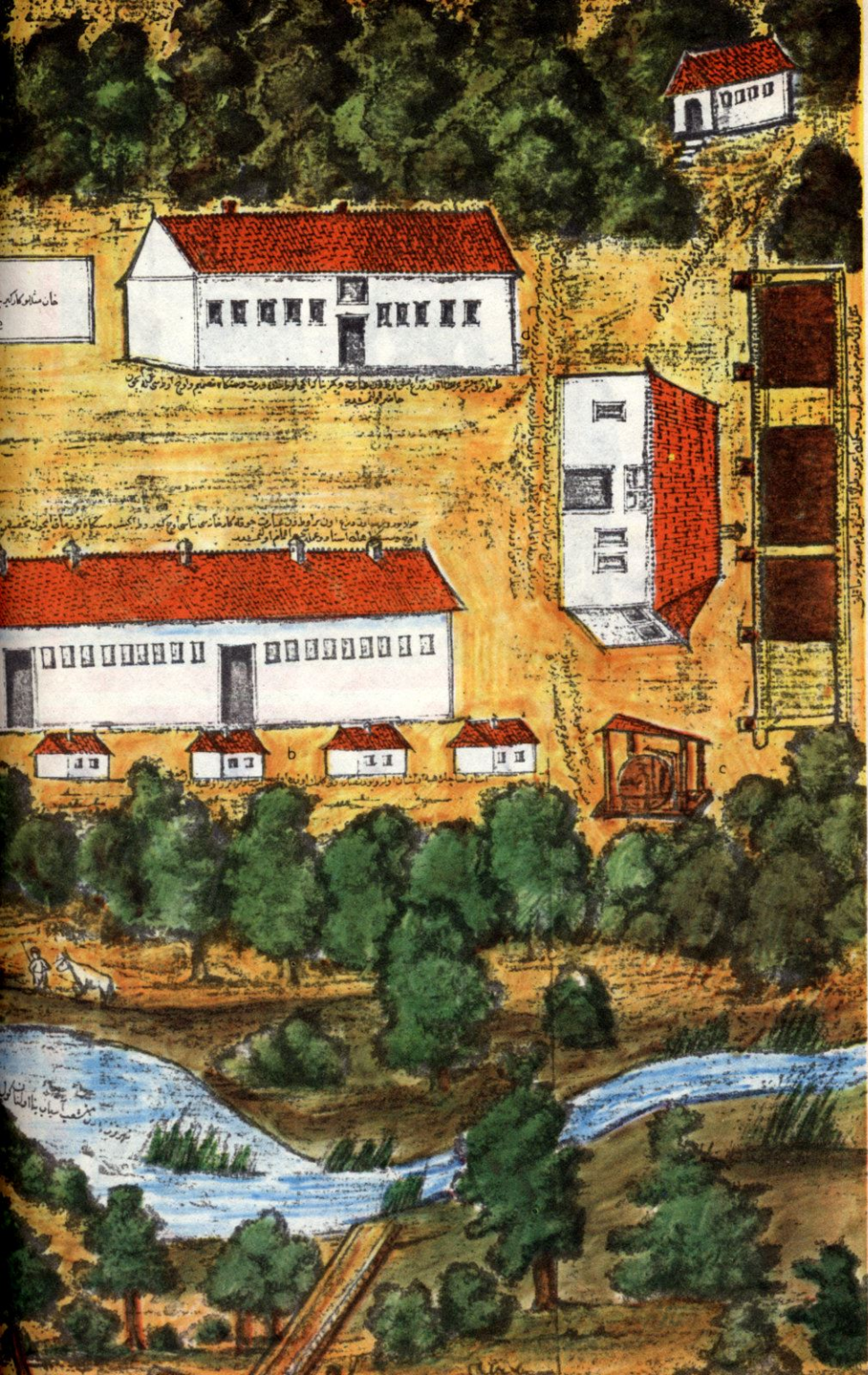
PLANSELE NOASTRE

①④ Reconstituiri ale uniformelor purtate de oșteni români în anii cînd s-a pregătit și s-a înfăptuit Unirea Moldovei cu Muntenia; desene, reproduce din albumul *Uniformele armatei române, 1830-1930*, București, 1930: a) Infanteriști de linie; b) Cavaleriști din Țara Românească; c) de la stînga la dreapta: soldat artilerist — ținută de paradă, ofițer inferior de artilerie, în sîrscuș și, respectiv, ținută de paradă, ofițer inferior de infanterie — ținută de paradă, soldat de infanterie — ținută de serviciu; d) Corpul ofițerilor sanitari (Din vremea lui Cuza, p. 23)

②③ Manufactura de la Chiperești. Reproducerea fotocopiei realizată de prof. Mihail Guboglu după desenul original păstrat în Arhivele din Istanbul (policromizarea a fost realizată de Titus Pittini): a) clădirea atelierului central; b) casele maistrilor; c) točilărie; d) cele două ateliere mai mici; e) locul unde urma să se ridice un nou atelier; f) casele lucrătorilor; g) clădirea boiangeriei (1766: „Fabrica” de postav de la Chiperești, p. 19)

c

d

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXV)

ION POPESCU-PUȚURI

Urmărind vasta bibliografie consultată de Carlo Troya, în reconstituirea *Faptelor geților sau goților*, adăugate de istoricul italian din prima jumătate a veacului trecut la *Istoria Italiei* — capitol din al cărui indice de evenimente și persoane reproducem un nou fragment — constatăm că, concomitent cu investigarea unor surse puțin sau deloc cercetate până la el, autorul menționat a întreprins și o autentică operație de „descoperire” a unor opere istorice, socotite până atunci pierdute.

Așa a fost cazul, de pildă, cu cărțile istoricului latin Tacitus privind războaiele daco-romane, adică cea mai însemnată etapă a relațiilor daco-geților cu romanii. Partea din opera lui Tacitus care descria domnia împăratului Traian s-a pierdut. Carlo Troya a identificat însă unele pasaje ale scrierii lui Tacitus în opera altui cărturar al antichității, Paulus Orosius. Originar din Spania, acesta a alcătuit în veacul IV o lucrare *Historiarum Adversum Paganos* (Istorie împotriva păgînilor), în care a utilizat pasaje din scrierile mai multor istorici ai antichității, între care Hye-ronimus, Annaeus Florus, Tacitus, Suetonius, Eutropius — scrieri ce s-au pierdut și ele între timp, păstrîndu-se doar fragmentele citate în unele lucrări, precum aceea mai sus-amintită a lui Orosius.

În cuprinsul altei opere antice — care se referă la o scriere socotită, de asemenea, pierdută — se află o informație extrem de prețioasă, privind bogățiile nemăsurate obținute de împăratul Traian prin capturarea tezaurului regelui Decebal: „Marele Traian, învingînd pe Decebal, regele geților, a adus romanilor cinci milioane de libre¹ de aur și de două ori pe atîtea de argint, afară de cupe și de obiecte care depășesc limita oricărui preț”. Această informație, cuprinsă în opera unui istoric bizantin din veacul VI, Ioannes Lydos, născut în anul 490 în orașul Filadelfia din Lydia în Asia Mică și decedat în 565, ar părea exagerată și a fost apreciată astfel de o seamă de oameni de știință. Numai că informația nu a aparținut propriu-zis lui Ioannes Lydos ci, așa cum a precizat și Carlo Troya, ea a fost preluată de istoricul bizantin din opera altui cărturar antic, Criton, medicul personal al împăratului Traian, cel care l-a însoțit pe împărat în ambele războaie daco-romane. Desigur, provenind de la un autor bine infor-

mat, care a făcut parte din suita împăratului știrea are altă semnificație și valoare.

Urmărind restabilirea adevărului istoric, prin utilizarea unor surse istorice avizate, Carlo Troya recurge deseori la confruntarea informațiilor provenite de la diferiți autori antici. Semnificativ, în acest sens este efortul de localizare a unor insule din Marea Baltică, precum și a cursurilor de apă pe care erau așezate diferite triburi gotice și germanice. Pentru a obține date cît mai riguroase, Troya analizează rînd pe rînd informațiile lui Tacitus, Pomponius Mela, Pliniu cel Bătrîn și Pytheas, călător grec, originar din Marsilia (motiv pentru care Carlo Troya îl numește frecvent Marsilianul) — corăbier care a făcut una din primele călătorii în ținuturile nordice. Comparînd diferitele informații, Carlo Troya localizează cu mai mare precizie obșria unor triburi dintre Vistula și Elba, reconstituind apoi și posibilul lor traseu în primele veacuri ale migrațiilor popoarelor.

Istoricul italian se ocupă, apoi, de denumirile pe care diferiți autori antici le dădeau unor popoare pe care nu le cunoșteau îndeajuns. El arată că deseori neamuri total diferite erau denumite cu un nume generic (sciți, de pildă) deși în realitate, sub astfel de denumiri trebuie să înțelegem adevărate coaliții de popoare, incluzînd daci liberi, carpi, popoare germanice (bastarni, vandali, burgunzi), neamuri slave (anți și sclavini), popoare sarmatice ș.a.m.d. În acest sens trebuie interpretate și unele referiri geografice. Paulus Orosius, la care ne-am mai referit, scriînd despre *Dacia ubi est Gothia* (Dacia, unde e și Goția) — avea în vedere atît denumirea clasică a acestui teritoriu, cît și noua stăpînire sub care era cunoscut teritoriul carpatic în sec. IV. El vorbea, de asemenea, despre „geții aceia, care acum sînt [numiți] goți”, fiind cel dintîi autor care puneă semn de egalitate între cele două denumiri. Desigur, în ceea ce îl privește pe Orosius trebuie să avem în vedere depărțarea la care se afla de popoarele și evenimentele pe care le descria. Iordanes însă, istoric din sec. VI, originar din Moesia, unde a și slujit ca *notarius*, în administrația împăratului Justinian, cunoștea mult mai bine această parte a continentului, știrile sale despre goți, pe care îi numește în mod constant geți, fiind, de fapt, o primă istorie a geților.

Principala sa operă, *De origine actibusque Getarum* (Istoria geților sau Getica — cum

¹ Unitate de măsură a greutateii, echivalentă cu 327,45 g.

este indeobște cunoscută) alcătuită pe baza unei scrieri, în prezent pierdută, a lui Cassiodorus, dar și pe baza tradiției legendare a originii goților reprezintă una din cele mai importante lucrări istorice ale antichității, cuprinzând informații deosebit de prețioase pentru istoria goților, slavilor și a unor populații romanizate din sud-estul Europei, în-deosebi din Peninsula Balcanică, locul de naștere al lui Iordanes. Identificând istoria goților cu aceea a goților, scrierea sa cuprinde valoroase informații privind istoria geto-dacilor (în-deosebi pentru perioada domniei lui Burebista și a reformelor lui Deceneu), cât și pentru reconstituirea istoriei marilor mișcări ale popoarelor începute în sec. III-IV.e.n.

Scrierea lui Iordanes a cunoscut o deosebită răspândire în evul mediu, când o seamă de istorici germani, între care Heinrichus Pantaleonis¹, dorind să adauge cât mai multe fapte de glorie istoriei neamului lor, au alcătuit —

Perioada III. De la Decebal la Aurelian. Anii 107-275

Anul 249 Doi nobili pilotori, Argathius și Gunthericus la conducerea regiunilor cucerite de goți în Moesia romană. Argathius este considerat una și aceeași persoană cu Arguntus (vezi anul 242). Ibid. Gepizii, popor getic, conduși de regele Fastidas, aproape că lichidează neamul germanic al burgunzilor. Dar atît gepizii cît și burgunzii au fost învinși de regele Ostrogot din familia Amalilor și cu toții măresc numărul poporului gotic al acestui rege. Intr-atît, în-cet burgunzii abandonează, în-cetul cu în-cetul, și folosirea guidridoulului de origine germanică. Ibid. Burgunzii erau, la origine, un popor vandalic din Germania, după spusele lui Plinius. Asupra goților, după regele Ostrogot, domnește Kniva. Ist. I., pp. 673-677, Tab. Cron., pp. 269-270. Kniva era, de bună seamă, un pilotor, dar se ignoră complet dacă era din familia Amalilor, la care se observă aproape stăpînirea ereditară asupra goților, cu toate că mai erau și alți regei mărunți. Unul, fiul regelui Ostrogot, și tatăl lui Ațai din familia Amalilor prosperă în rîndul goților dar Iordanes nu amintește lucrurile povestite de Cassiodor despre aceștia. Ibid. După Filp [Arabul], împărat este [Traianus] Decius. Ist. I., pp. 673-677, Tab. Cron., pp. 269-270. Colonia de la Apulum din Dacia romană este atît de distrusă de regele Ostrogot în-cet Decius a trebuit să o repopuleze cu numeroși coloni, atît romani cît și barbari. Ibid. Origenes din Egipt începe să aperse creștinismul împotriva filosofului Celsus (vezi anul 131); confirmă spusele lui Iosif Evroul (Iosephus Flavius), și repetă că goții aveau multe lucruri apropiate de doctrinele iudeilor. Origenes vorbea despre vremea sa și a

seris împotriva lui Celsus în epoca împăratului Filp. Adaugă că nu știa dacă în Egipt existau scrieri antice ale goților. Cîne oare, este bine să o repetăm, cîne oare printre scriitorii antici a confundat vreedată. În vremea regelui Ostrogot din familia Amalilor, pe goți sau goți cu germanii! Și cu adevărat că nu știu cum s-ar putea confunda chiar după domnia aceluia rege. Ist. I., pp. 669-670, Tab. Cron., p. 266. Grecii scriu numeroase povești în legătură cu Zamosile. Ibid. Continuă la romani, emisiunile monedelor daec cu [efigia] Dacia Capta, amintind cîte una din continuile invazii ale geto-dacilor sau goților în Dacia romană. Ibid. Există deci, pînă în anul 250, o Dacie liberă, mereu în război cu cea romană, așa cum am afirmat de mai multe ori. Dagii, semnalati în Tabula Peutingeriană; poate fosta vorba de cei din Dacia romană. Tab. Cron., p. 268. Gaetii, indicați în Tabula Peutingeriană; poate goții din Dacia liberă. Tab. Cron., p. 268.

251 Scitii, numiți goți, ucid pe împăratul Decius; astfel afirmă Dexippos, contemporan al faptelor, care a luptat împotriva acestor goți. Ist. I., pp. 673-677, Tab. Cron., pp. 269-270. 252 Gallus, urmașul lui Decius, răscumpără cu bani pacea cu goții. Ist. I., pp. 677-680, Tab. Cron., p. 270. Goții, cu burgunzii revin și invadează Tracia. Ibid.

253 Împăratul Emilian învinge pe goți, pe burgunzi și alii barbari. Ibid. 255/256 Goții, carpi și burgunzii, numiți popoare scite și nu germanice de către Zosimos, trec să devasteze Italia; apoi se îndreaptă spre Dunăre, de teamă lui Aurelian. Ibid. Aurelian, prefectul împăratului Valerian, alungă din Tracia și din Iliria pe goți, burgunzi și alte neamuri de barbari, care se infiltraseră pînă în Italia. Ibid. Goții, carpi și burgunzii trec în Asia, provocînd pagube de nelichidat. Ibid. El ajung să prade templul Dianei din Phasis, la poalele Caucazului. Ist. I., pp. 681-683, Tab. Cron., pp. 271-272.

pe baza scrierii lui Iordanes — o istorie a germanilor ce începea, de fapt, cu istoria goților și continua cu aceea a goților, considerîndu-i strămoși ai germanilor. Aceste susțineri au fost preluate și de istoriografia sa-sească din Transilvania², devenind un punct de vedere larg răspîndit în istoriografia occidentală pînă la începutul sec. XIX, cînd critica istorică modernă a restabilit tabloul etnic și istoric al antichității. În epoca modernă, însuși Iordanes a fost acuzat că ar fi preluat intenționat istoria goților, pentru a spori faima goților, din rîndul cărora provenea³. Asemenea ipoteze nu scad însă cu nimic valoarea de izvor informativ de căpetenie al lucrării sale — lucrare, care, prin bogăția de fapte și evenimente, constituie — așa cum o vădese deseale trimiteri ale lui Carlo Troya la această scriere, una din semnificativele opere antice privind tabloul istorico-geografic din această parte a continentului.

259 Successianus se opune înaintării goților și burgunzilor în Asia Mică, Ibid.

258/260 Un grup de neamuri diferite, printre aceștia trageții sau goții de la Tyras devastează, sub conducerea lui Raspa și Veducus, Asia Mică, Ibid. 261 Regallianus, născut în Dacia romană și considerat din neamul lui Decebal, obține victorii asupra barbarilor, popor romani; este lăudat în mod deosebit de către împăratul Claudius Gotieul. Ist. I., pp. 687-689, Tab. Cron., pp. 273-274.

267 Marcellianus, trimis al împăratului Gallienus, alungă goții care se pătrunseseră în Iliria și îi alungă să fugă spre trecătoarea de la Muntele Gessace. Ist. I., p. 695, Tab. Cron., p. 277.

267 Eutropius scria că împăratul Gallienus a pierdut cu adevărat Dacia romană. Și acest lucru s-a întîmplat din pricina revărsării popoarelor scite, cum scrie Pollianus, adică gotice, și nu germanice. Ist. I., pp. 689-690, Tab. Cron., pp. 273-274. În ultimele invazii ale goților în Asia Mică sînt luați prizonieri strămoșii lui Ulfila (Wulfila). Aceștia devin goți. Ibid. Trăiește Ațai din neamul Amalilor, tatăl lui Achulf și bunle al lui Ermanarich cel Mare. Ist. I., pp. 695-696, Tab. Cron., p. 277. Nașterea lui Ermanarich cel Mare din neamul Amalilor. Ibid.

269 Nou război scite sau gotic. Printre aceste popoare Trebellius Pollianus amintește de austrogoți, adică ostrogoți, pe trutungi, un alt trib de origine gotică, și pe virtingi, despre care se crede că ar fi cel care mai tîrziu s-au numit vizigoții tervingi. Ist. I., pp. 701-703, Tab. Cron., pp. 279-280.

Colonatul face mari progrese în rîndul romanilor, pentru a primi pămînturi și a da posibilitate de trai multîmii de prizonieri căzuți în mîinile lui Claudius II Gotieul. Ist. I., pp. 704-706, Tab. Cron., p. 281. Rosmini (Filosofia dreptului, Cartea IV, Diy. II, cap. VI, Art. IV) afirmă că nu cunoaște o altă lege mai veche decît cea a lui Constantin, din anul 359, asupra colonilor; de aceea, el atribuie originea colonatului acestui

¹ Magazin istoric, nr. 7/1980; 7/1981; 8/1978.

an. Dar puteau exista legi precedente în legătură cu acestea, poate că neregistrate în Codex-urile Teodosian și Justinian; și, dacă nu au existat, faptele au precedat legile, neputându-se nega numărul de coloni goți trecuți în Imperiu în urma victoriilor lui Claudius II. Importanța victoriei ale lui Claudius, numit Goticul, asupra goților. Imens numărul prizonierilor, printre care Unila, de neam rețec, Ist. I., pp. 702-706, Tab. Cron., p. 281. Consecințele unei astfel de importante victorii obținute de Claudius ar fi trebuit să fie foarte mari, dar nu au fost. El scrie Senatulului (reproducere după Pollianus): „au căzut în captivitate foarte mulți regi; au fost (de asemenea) făcute prizoniere femei de vîșă nobilă de felurite neamuri. Provinciile romane au fost populate cu sclavi barbari și cu agricultori veterani”.

271. Împăratul Aurelian a învins pe goții lui Cannabaud, obținînd triumful la Roma. O dată pe Unila de soție lui Bononus. Ist. I., pp. 713-715. Delegație de scifi întuse la împăratul Aurelian, după spusele lui Dexippos. Poate că aceștia erau vizigoții ervingii dar de bună seamă că au fost popoare din spîta getică trăind dincolo de Prut, cuprinse de aceea de Dexippos în denumirea de scifi, nu de germani. Ist. I., pp. 709-711, Tab. Cron., p. 283. Invalia goților în Tracia și în Iliria, sub conducerea lui Cannabau sau Cannabaud, pe care unlii îl consideră a fi Kniva (vezi anul 250).

274 Aurelian, într-una din scrisorile sale, păstrate de Vopiscus, scrie că se numeau dacicii soldații pe care Imperiul roman îl recrută din Dacia lui Traian și că acești dacicii au luptat sub Aurelian împotriva lui Felissimus. Ist. I., pp. 715, Tab. Cron., p. 284.

274/275 Aurelian, acest împărat foarte puternic, prăsește Dacia romană, cucerită într-o altă epocă de Traian. Ist. I., pp. 715-716, Tab. Cron., p. 284. 276 O imensă mișcare trebuie că s-a produs în Dacia pe care o prăsește Aurelian. Aici locuiau: 1. — coborîtorii din Anarti, indicați de Caesar (vezi anul 75 L.e.n.); 2. — descendenții altor 15 popoare getice indicate de geograful Ptolemeu drept indigene în Dacia romană (vezi anul 107 e.n.); 3. — descendenții foarte numeroasei coloni de barbari instalați aici de Traian (vezi anul 107 e.n.); 4. — coborîtorii din foarte numeroasele coloni de romani și alte popoare supuse Imperiului, aduse aici de Traian și de succesorii acestuia; 5. — descendenții celor douăsprezece mii de daci pe care Dio Cassius îi numește „confinanți” (mărginași, de la hotar); adică liberi, sau altele spus geto-daci. Acești „daci confinanți” au fost admiși de către împăratul Commodus. Mulți dintre aceștia, barbari și romani, au dat ascultare voinei lui Aurelian, retrăgîndu-se dincoace de Dunăre, în Tracia, unde a apărut noua sau falsă Dacie a aceluia împărat. Dar cea mai mare parte dintre locuitorii au rămas în Dacia, care acum înțeoa să mai fie (sub stăpînire) romană. Că mulți romani au rămas dincolo [la nord] de Dunăre, o dovedește faptul că și acum aici, în locurile unde se

afă regatul lui Decebal se vorbește, bine sau rău, o limbă latină. Cîne ar putea să negă că descendenții din vechii supuși ai lui Decebal (cum erau Amalii și celelalte 14 popoare din Dacia ale lui Ptolemeu, precum și cei 12 000 de daci mărginași ai lui Dio Cassius) nu și-au recăpătat libertatea, unindu-se cu geto-dacii, vecinii lor, care au fost mereu liberi! Asupra acestora înmărit în două mari popoare, vizigoții și ostrogoții, domniseră regele ostrogot și filii și nepoții săi, pînă la Ermanarich cel Mare, care a domnit atît asupra vizigoților cît și ostrogoților, adică asupra tuturor geto-dacilor, cu toate că mai existau și mulți alți regi mărunți, lucru ce nu trebuie uitat.

Și dacă este adevărat, și nimeni nu o va contesta, că Ermanarich din spîta Amallor, a cucerit Germania orientală cu toate regiunile, de la Măstina Meotidă [Marea de Azov] pînă la Marea Baltică, firește că acel rege a trebuit să întindă mina popoarelor de același stîngă cu el, care timp de 170 ani au trăit sub romani și care seuturaseră, în sfîrșit, jugul străin. Iată deci reînălțat, sub Ermanarich, întregul regat al lui Decebal; atunci cu toții, romanii și vandali și ceilalți barbari care au rămas în Dacia ce fusese romană s-au unit cu el și au întemeiat un alt regat, a cărui țară măi a fi ajuns și la noi. Cu toate acestea, Gatterer introduce aici o a patra epocă: aceea a daco-goților deveniți supuși ai goților la moartea lui Aurelian. Despre lucrul acesta am vorbit pe larg în Istoria Italiei, pp. 715-717 și mai mult în Tabela Cronologică (pp. 287-291). De unde au venit acești goți? El nu o spune. Ce scriitor sau document istoric afirmă că el au venit din Germania în Dacia prăsită de romani? Daco-goții, care în acest timp s-au numit goți, nu locuiau oare în două treimi din regatul lui Decebal, rămas liber? N-au avut ei oare în mijlocul lor familia lui Gauto, adică pe Amali? Nu se supuseră cu toții, cu puțin timp înainte de Aurelian, regelui Ostrogot din spîta Amallor? Și nu s-au spus cu toții, atît ostrogoții cît și vizigoții, puțin după Aurelian, lui Ermanarich din neamul Amallor? Acesta a murit la sfîșia an după venirea hunilor (vezi anul 376-378 e.n.); adică cu 80 ani înainte de nașterea lui Theodorice, strănepotul său, regele Italiei. Și ce istoric mai sigură dect aceea care trebuie în mod necesar să ajungă, în legătură cu faptele sale, la Theodorice și la Iordanes, chiar presupunînd că nici un grec și nici un barbar contemporan, precum Ablavius, n-ar fi scris nimic referitor la faptele aceluia cuceritor! Dar în legătură cu aceste fapte, Iordanes are propria sa autoritate, și poate mai mult dect oriicare altul, căci bunul său, Peria, a fost secretarul lui Candace din neamul Amallor (Tab. Cron. p. 539).

Întă ce spune Iordanes (cap. XVI) despre popoarele germanice învins de către goți: „Acest neam al goților, avea în posesiune întinderi de pămînt atît de mari pe țărmul Pontului [Euxin]. Adesea vandali au căzut sub stăpînirea acestui neam, marco-

manii au plătit tribut, căpeteniile quazilor au fost duse în sclavie”. Iordanes se referă în mod special la epoca regelui Ostrogot ca și la cea a lui Ermanarich, care n-ar fi putut să avanseze de la țărmul Pontului Euxin și de la Prut pentru a învinz pe marcomani și pe quazi în Germania; Dacia prăsită de împărați nu ar fi fost a sa, sau, cel puțin, în confederație cu el.

Gatterer își asumă riscul de a răs-turna, și mai degrabă răstoarnă în fapt, bazele istoriei Daciei și Europei, atunci cînd afirmă că la moartea lui Aurelian Dacia, care nu mai era romană, a căzut în mina goților. Da, într-adevăr, dacă el ar vrea să spună prin aceasta că goții au fost, precum cu adevărat au fost, fără îndoială, ostrogoții și vizigoții, ambele popoare supuse lui Ermanarich, ca și restul de geto-daci veniți din Carpați și de la Prut în vechia lor provincie, de la Sarmizegetusa. Dar în nici un fel nu poate fi adevărat, dacă învătăm germanii și europenii, înțelegem prin [venea lui] Cluverius că goții ar fi venit de la Danzig pentru a pune stăpînire pe Dacia ce nu mai era romană; și asta pentru că a citit în Eutropius (cartea VIII, cap. II), că tocmai în acel timp avea provincia a fost locuită de victofali, de talfali și de tervingii. Cine a spus, sau a putut spune, lui Gatterer, că aceste trei popoare erau germanice? Nu Eutropius, fără îndoială. Despre victofali s-a mai putea îndoi cineva; dar talfali, cum am mai spus, fuseră aliați cu regele Ostrogot din neamul Amallor (vezi anul 249 e.n.); și chiar Gatterer mărturisese că tervingii au fost vizigoți (vezi Tab. Cron., p. 290). Ce să ne mirăm că vizigoții tervingii s-au întors, grație lui Ermanarich cel Mare, într-o provincie pe care goții o pierduseră în timpul lui Decebal? Dar nici chiar dacă victofali ar fi fost un popor germanic, n-ar fi fost de mirare că Ermanarich să fi dorit să așeze cîteva triburi ale acestora în provincia recucerită a Daciei; căci, s-a mai văzut, și vandali așidîngi au fost aliați cu regele Ostrogot al Amallor. Și Eutropius, nici nu numește germanice triburile victofalilor și ale tervingilor, nici nu afirmă că aceste trei popoare s-ar fi instalat, prin forța propriilor arme, în Dacia lui Traian și că ar fi adus sub stăpînirea lor, dintr-o dată, popoarele acelei provincii, pînă acum supuși al Imperiului. Și totuși, nu doar cele trei popoare amintite de Eutropius, ci multe alte neamuri germanice și negermanice, au fost aduse de Ermanarich aici, fără a se putea spune, cu aceasta, că neamul geto-dacilor ar fi avut de suferit sau ar fi dispărut. Acest neam a rămas mereu, dincolo de Carpați; cînd învingător, cînd învins, după căderea lui Decebal. Dacogetoporianii din Tabula Peutingeriană au fost poate un popor dintre cele așezate de Ermanarich în Dacia ce nu mai era romană. Ist. I., p. 720, Tab. Cron., p. 291. Este inutil să reamintim aici, una cîte una, cuceririle lui Ermanarich în vaster spații care se întindeau de la Măstina Meotidă pînă la Marea Baltică, căci am vorbit pe larg despre ele în Istorie și în Tabelele cronologice. ■

VICTOR PLACE — ARHEOLOG

Personalitatea lui Victor Place, consul francez în Principate în anii bogăți în evenimente din perioada Divanului ad-hoc și a Adunărilor electivă ce au precedat Unirea Principatelor a fost deseori evocată în istoriografia română, inclusiv în Magazin istoric (6/1971, 4/1976) încât s-ar părea că puține momente ale activității sale au rămas necercetate.

Referirile la viața și activitatea sa, cuprinse în scrierile lui A.D. Xenopol, N. Iorga, Gh. I. Brătianu, P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu și mai ales monografia istoricului francez Marcel Emmerit, Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union i-au relevat activitatea depusă pe lângă calmacumul Grigore Dimitrie Ghica și apoi substanțialul sprijin acordat consolidării domniei lui Cuza, sprijin care i-a adus și o scrisoare de mulțumire din partea primului domnitor al Principatelor Unite.

Mai puțin s-a scris însă, la noi, despre faptul că activitatea diplomatică a lui Victor Place a stat multă vreme în câmpul cu aceea de istoric, că faima sa de arheolog era de mare notorietate la jumătatea secolului trecut și că el este considerat și astăzi unul din pionierii asirologiei moderne.

Intrat în diplomație în 1839, prin numirea în calitate de elev consul la Madrid, în Spania, apoi secretar de legăție la Port-au-Prince, în Haiti, și în continuare la Cadix, în Spania, la Neapole, în Italia și Santo-Domingo, în Haiti, în 1851 a fost numit consul II la Mossul, în Kurdistan, cum se numea, pe atunci, teritoriul cuprins între fluviile Tigru și Eufrat. Acolo, în timpul liber, s-a preocupat de cercetarea tot mai amănunțită a ruinelor palatelor asiro-babilonice de la Khorsabad (locul anticele Ninive) a cărui investigație începută de arheologul Paul-Emile Botta, fusese abandonată încă din anul 1844. Împreună cu alți doi istorici francezi, Oppert și Fresnel, tânărul diplomat pasionat de arheologie a scos la iveală, prin cercetări sistematice, desfășurate timp de patru ani, vechiul

palat regal cu zidul împrejmuitor și șapte porți monumentale, precum și nenumărate sculpturi în piatră, obiecte în bronz și pământ ars, piese de artă și de podaoabă. Din nefericire, pluta încărcată cu obiecte deosebit de prețioase s-a răsturnat în timpul traversării cursului de apă Shatt al-Arab (rezultat din apele reunite ale fluviilor Tigru și Eufrat). S-au pierdut atunci inestimabile valori de artă și istorice. Au rămas însă destule piese adăpostite și astăzi în galeria asiriană a marelui muzeu de artă Luvru.

Activitatea de istoric a lui Victor Place nu s-a rezumat doar la aducerea la lumină a acestor prețioase vestigii. El este și autorul unei cărți în trei volume în folio, Ninive și Asiria, lucrare de referință și în prezent în cercetarea asirologică. Tot lui i se datorează și cea dintâi hartă arheologică a Asiriei.

La Muzeul de istorie al R.S. România se păstrează un vestigiu istoric donat de Lucien Place, nepotul diplomatului francez care amintește de activitatea de arheolog a lui Victor Place.

Este vorba de așa-numitul cilindru ceramic al regelui asirian Sargon II, un obiect în formă de prismă hexagonală, pe ale cărei fețe laterale se află o inscripție, în cuneiforme, preamărind faptele de vitejie și înfăptuirile monarhului asirian care a domnit la Ninive între 722 și 705 î.e.n. Textul inscripției a fost publicat în Ninive și Asiria, tomul secund pp. 291-300: „Eu Sargon... marele rege, regele puternic, favoritul marilor zei, păstorul căruia Assur, Mar-duk, i-au încredințat conducerea popoarelor și gloria pînă la marginea pămîntului“. Sînt enumerate apoi teritoriile stăpînite de Sargon, luptele purtate cu diferiții vrăjmași ai statului asirian și construirea orașului Magga-Nubba [Dur-Sharrukin, azi Khorsabad], lângă Ninive: „Mi-am construit aici un palat acoperit cu piei de focă, în lemn de santal, în eben, tamarix, cedru, cypru și arborele de fistic, ca locuință regală. Împrejurul palatului am inaugurat temple pentru zeii cei mari. Oamenii Asiriei cunosc toate științele, eu i-am în-

struit, prin înțelepți și savanți, în palatul meu...“

În anul 1856 Victor Place a fost numit consul II, apoi consul I la Iași. Continuîndu-și cariera diplomatică, a funcționat, rînd pe rînd, consul la Adrianopol (1863-1866), la Calcutta (1866-1870) și la New York (1870-1871). În această ultimă misiune diplomatică a primit însărcinarea de a achiziționa armament necesar Franței în războiul franco-prusian. Victor Place a intrat în tratative cu firma Remington, primind conform practicii vremii, un comision de 602 000 franci pentru comenzile lansate. A fost însă, denunțat Adunării Naționale, învinuit de a fi primit de la furnizorii arme de proastă calitate, cu defecte. Defertit justiției, i s-a constatat nevinovăția, fiind achitat. Dar guvernul a cerut revizuirea procesului, consulul Victor Place fiind condamnat, de către instanța de apel, la doi ani închisoare. Dosarul a fost supus unei noi verificări, de data aceasta chiar de către președintele Republicii franceze, Thiers, care a dispus grațierea lui Victor Place. Dezamăgit de abuzul justiției, fostul consul a abandonat cariera diplomatică, părăsind și Franța, pentru a reveni în România, țară de care îl legau atâtea dureri aminte și la a cărei îndălțare își adusese contribuția. S-a stabilit în octombrie 1873 la Țibănești, moșie aparținînd lui P.P. Carp, administrată de Octav Ballif, fratele soției lui Victor Place, Amelie Ballif. Peste mai puțin de un an și jumătate, la 10/22 ianuarie 1875, diplomatul francez se stinge din viață, în patria adoptivă, România.

Din căsnicia cu Amelie Ballif s-a născut un fiu, Henri, care s-a stabilit, de asemenea, în România, la Roman, ultimul descendent al familiei Place¹, fiind Lucien (decedat la 4 septembrie 1987). ■

Dr. Gabriel ILIESCU

¹ Familia Ballif, de origine franceză a numărat, de asemenea, în rândurile ei, ilustri reprezentanți ai culturii și științei din țara noastră în perioada interbelică: generalul Ernest Ballif, prof. dr. Leon Ballif, care a desfășurat o rodnică activitate la Spitalul Socola din Iași ș.a.

OFENSIVA ASUPRA BERLINULUI

În primăvara anului 1945, situația Germaniei hitleriste ajunsese disperată. Comandamentul hitlerist încerca să oprească cu orice preț înaintarea armatei sovietice și îndeosebi asaltul asupra Berlinului. În zona Capitalei, transformată într-o adevărată fortăreață organizată pentru o rezistență de lungă durată, hitleriștii au concentrat în jurul a un milion de soldați și ofițeri. Numai garnizoana orașului număra 200 000 oameni.

Ofensiva asupra Berlinului a fost executată de fronturile 2 bielorus (mareșal Rokossovski), 1 bielorus (mareșal Jukov) și 1 ucrainean (mareșal Konev), totalizând două milioane și jumătate de oameni. Ea s-a declanșat în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1945, pentru ca, în a șasea zi, trupele sovietice să ajungă la periferia orașului. La 24 aprilie, unitățile de avangardă ale fronturilor 1 bielorus și 1 ucrainean au făcut joncțiune în zona de sud-est a Capitalei, iar la 2 mai 1945, trupele celor două fronturi au terminat lichidarea grupării inamicului din Berlin. În aceeași zi — cum arată mareșalul Konev, în lucrarea sa memorialistică Anul '45 (apărută în versiune românească, la Editura politică, în 1970) — Frontul 1 ucrainean a început să predea sectoarele lui Frontului 1 bielorus, al lui Jukov, și să efectueze pregătirile în vederea viitoarei operații, de la Praga.

Operația Berlin s-a încheiat printr-o strălucită victorie sovietică, în cursul căreia au fost nimicite 63 divizii și 11 brigăzi fasciste, au fost luați cca. 480 000 prizonieri și capturată o mare cantitate de tehnică de luptă.

Magazin istoric a publicat mai multe relatări despre dramatismul acestei înclăștări cu forțele celui de-al treilea Reich, prezentând fragmente din însemnările unor participanți direcți la evenimente: mareșalii G.K. Jukov și S.M. Ștemenko (nr. 5/1970), V.I. Ciulkov (nr. 4,5/1975), generalul-colonel A.I. Pokrișkin, un as al aviației sovietice în al doilea război mondial (nr. 5,6/1974), ca și alte reconstituiri semnate de istorici. De data aceasta, facem loc altor mărturii despre evenimentele din acele zile:

relatarea viceamiralului Vissarion Vissarionovici Grigoriev — extrasă din volumul memorialistic Și navele au luat cu asalt Berlinul (Moscova, 1984) — despre acțiunile flotei militare al cărei comandant era, acțiuni desfășurate pe canalele râului Spree, pe care se afla Berlinul, în sprijinul unităților direct angajate în ofensivă, și o alta, a publicistului istoric american Cornelius Ryan, cunoscut cititorilor români din cele două traduceri apărute la Editura politică, Ziua cea mai lungă (1965) și Un pod prea îndepărtat (1977). Fragmentul reproduș din lucrarea sa The Last Battle (New York, 1966), prezentată și în mai 1970 în revista Magazin istoric, face radiografia celor 21 zile începute prin prima lovitură de tun sovietic, din dimineața de 16 aprilie 1945, și încheiate cu sfârșitul războiului în Europa. Sint cele trei săptămâni în care a fost ocupat Berlinul. Bazindu-se pe cercetarea multor arhive, note memorialistice și pagini de jurnale inedite, dar mai ales pe convorbirile sale cu personalități militare și cu participanți la evenimentele petrecute atunci, Ryan ne introduce în atmosfera acelor zile, redându-ne ce se întâmpla atît în tabăra învingătorilor, cît și în cea a învingătorilor.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

F.D.

Cu flotila spre capitala nazistă

Viceamiral V. V. GRIGORIEV

În ziua de 7 aprilie 1945, am fost chemat la punctul de comandă. M-am prezentat la comandantul frontului împreună cu generalul-colonel Malinin. Mareșalul Jukov ne-a întâmpinat cu amabilitate:

— Ia zi, marinare, eu cam încasat-o corăbiile?! Cu toate acestea au reușit să ajungă aproape de Berlin!

Malinin, șeful de stat major al frontului, a dat citire principiilor de bază ale directivei frontului adresate comandantului flotei de Nipru și comandanților Armatei 5 de izbire, Armatei 8 de gardă și Armatei 33. Noi, marinarii, trebuia să destinăm cîte o brigadă de nave care să acționeze pe lîngă fiecare armată. Malinin a precizat că urma să ne coordonăm foarte repede modul de cooperare cu toate cele trei armate.

Ne-am amintit că multe dintre navele noastre, care pe timpuri făceau parte din flotila de Volga, luptaseră la Stalingrad împreună cu Armata 8 de gardă, comandată de generalul-colonel V.I. Ciukov (atunci, această armată purta numărul 62).

— Înseamnă că sînteți cunoștințe vechi — a remarcat mareșalul. Asta-i foarte bine.

Directiva, semnată pe loc de mareșalul Jukov, stabilea cu precizie locul flotei în luptele pentru Berlin. Din cele trei armate cu care urma să cooperăm, două — 5 și 8 — făceau parte din gruparea principală de izbire a frontului, cea care urma să execute ofensiva din capul de pod de la Küstrin. Armata 33, cu care urma să coopereze Brigada 3 a noastră, executa lovitură secundară pe flancul stîng al frontului.

Așadar, flotila de Nipru trebuia să sprijine simultan trei armate aflate în ofensivă. Comandantul Armatei 5 de izbire, generalul-colonel N.E. Berzarin, căruia i-am făcut a doua zi o vizită, om deosebit de comunicativ, plin de temperamental, tînr pentru funcția și gradul său (abia împlinise 40 ani, deși părul îi încărunțise), a expus cu pasiune

misiunea de luptă a armatei pe care o comanda: potrivit planului, ea urma să cucerască în Berlin raionul cvartalelor guvernamentale, printre care și cancelaria Reichului. Discuția s-a purtat în fața unui plan colorat al Berlinului, la scară mare. În fașia rezervată armatei, existau multe pete și linii de culoare albastră, care reprezentau lacuri, canale, meandre ale râului Spree.

— În oraș malurile râului Spree sînt betonate. Taluzul are o înălțime de circa 5 metri. Sînt puține poduri — ne-a comunicat Berzarin. Nu vom putea face față cu pontoanele. Sînt necesare mijloace de forțare mai active. Cu ce ne puteți ajuta?

Am făcut o caracterizare a navelor din brigada comandată de căpitanul de rangul I Lealko, ce urma să coopereze cu armata lui Berzarin. Comandantul s-a interesat de îndată de semiglisoare.

— Ziceți că au o viteză de pînă la 35 km/h, au o mitralieră și pot lua la bord cîte zece-zeisprezece oameni?... Dar dimensiunile navelor care sînt, ce greutate are?

Cînd i-am spus că un semiglisor cîntărește 1,2 tone, are 7 metri lungime și 170 centimetri lățime, generalul s-a înviorat.

— Un moment, un moment! Ele n-ar putea fi încărcate pe camioane?

Și imediat l-a sunat la telefon pe șeful serviciului de blindate și tancuri. După ce l-a ascultat, mi s-a adresat: zice că se poate! Cîte aveți în brigadă? Bine, așa vom și trece în misiunea de luptă!...

Se contura astfel concepția a cărei înfăptuire a ajutat trupele sovietice să înainteze mai repede spre centrul capitalei fasciste.

¹ N.E. Berzarin, Erou al Uniunii Sovietice, avea să fie numit, la 24 aprilie 1945, primul comandant sovietic și șef al garnizoanei sovietice a Berlinului, după cum menționează G.K. Jukov în *Amintiri și reflecții*. Scriitorul Vsevolod Visnevski nota în jurnalul său: „Comandant al orașului a fost numit comandantul Armatei 5 de izbire, generalul-colonel Berzarin. Este unul dintre cei mai culți generali din armata roșie”.

Liniștea dinaintea furtunii

Pe data de 14 aprilie, trupele desfășurate în capul de pod de la Küstrin au început cercetarea prin luptă¹, care a continuat și a doua zi. Spre seara de 15, canonada de artilerie s-a mai liniștit. După cum s-a aflat mai târziu, acest lucru i-a dezorientat pe hitleriști; ei au considerat că ampla noastră cercetare prin luptă se va transforma, fără nici o pauză (așa cum făcuserăm în operația Vistula-Oder), în ofensivă generală și, de aceea, au început să-și împingă rezervele spre limita dinainte, care aveau să nimerească în curând sub focul nostru, extrem de puternic și dens. Noi toți ne-am dat seama că era liniștea dinaintea furtunii și că, pînă la declanșarea ofensivei asupra Berlinului, mai rămăseseră puține ore.

Îmi închipuiam cît de ocupat era în acest timp șeful de stat major al frontului și totuși m-am decis să-l sun și să-i solicit o întrevedere de 3-5 minute. De obicei, cînd era vorba despre rapoarte scurte ca acesta, generalul-colonel Malinin mă primea imediat, rezolva rapid problemele, dîndu-mi și unele sfaturi și orientări.

— Poftiți, vă aștept — mi-a răspuns Mihail Sergheevici.

Peste o jumătate de oră ajunseseam deja la căsuța îmbrăcată în iedera la marginea unui orașel din apropierea Küstrinului. Aghiotantul m-a poțit imediat să intru în cabinet.

Raportul meu a fost extrem de concis, însă Malinin a început să mă întrebe multe amănunte. Cînd cele cinci minute trecuseră, m-am ridicat să plec.

— Mai stai, Vissarionici, — m-a oprit Malinin. Ai destul timp să ajungi la nave. Și în război oamenii simt nevoia să mai stea de vorbă și nu numai despre treburi care nu suferă amîinare.

S-a ridicat de la masă, a făcut cîteva pași prin cameră și s-a oprit în fața ferestrei deschise. Afară se încălzise deja. Ca la noi în luna mai.

Malinin și-a amintit cum la începutul războiului, colonel fiind, deținuse funcția de șef de stat major al unui corp mecanizat și îl cunoscuse atunci pe Rokossovski, numit comandantul acestui corp... Luptaseră împreună, fără să se despartă, aproape trei ani și jumătate — pînă ce Rokossovski fusese mutat la Frontul 2 bielorus. Apoi brusc generalul Malinin s-a uitat la ceas, mi-a întins mîna și, fără nici o tranziție, mi-a spus:

— Sper că marinarii dumneavoastră nu mă vor face de rușine.

După aceea m-a condus la harta care ocupa tot peretele, mi-a arătat cu indicatorul o intersecție de drumuri și mi-a ordonat:

— În noaptea aceasta, la 04.00 să fiți aici. În mașină nu trebuie să fie nimeni în afară de dumneavoastră și șofer.

¹ Procedeu de cercetare a pozițiilor dușmane, prin acțiuni ofensive executate cu subunități special destinate.

Întors la punctul de comandă al flotei, am luat pe rînd legătura cu cei trei comandanți de brigăzi de nave. Lealko, Mitin și Lupeceov mi-au confirmat că totul este în ordine, că sînt gata.

Noaptea de 16 aprilie era întunecoasă și Feodor Nagornov, soferul meu, conducea mașina pe bîjbite. După ce am trecut prin cîteva puncte de control, am sosit la încrucșarea de drumuri indicată de Malinin, cu 10 minute înainte de ora ordonată, și am tras mașina pe acostamentul drumului. La 04.00, alături de mașina noastră s-au oprit încă două mașini. Dintr-una a coborît aghiotantul generalului, luminîndu-i acestuia drumul cu o lanternă. După cuvenitul schimb de parole, generalul-colonel a ordonat încet „Urmați-ne!” și am pornit înainte.

Ne-am oprit în mijlocul unei păduri dese. Adîncindu-ne în pădure, am urmat, păzîți de pistolari, o cărare îngustă. Șeful de stat major al frontului a fost întîmpinat de un grup de generali. Cu toții ne-am urcat, pe o scară de lemn abruptă, într-un foisor.

Încet-încet, ochii ni s-au obișnuit cu întunericul. De sus, din foisor reușeam să distingem traseul Oderului. Limita dinainte se afla la aproximativ doi kilometri în fața noastră. Mai încolo — aliniamentul puternic fortificat de pe înălțimile Seelow, cea de a doua fișie de apărare a germanilor.

Domnea o liniște perfectă. Se auzea doar zumzăitul telefoanelor. Malinin primea ultimele rapoarte, la care răspundea scurt. Puțin înainte de ora 5, au tăcut și telefoanele. Liniștea a devenit apăsătoare.

La ora 05.00, ora Moscovei — aici, în apropierea Berlinului, era încă noapte —, liniștea a fost spartă de un buhuit asurzitor. Văzusem eu multe pregătiri de artilerie, dar ceea ce se dezlanțuise acum nu mi-aș fi putut închipui, dacă n-aș fi fost martor.

A durat doar 20 minute, în cursul căroră, în fișia grupării principale de izbire a frontului au fost trase aproximativ o jumătate de milion de proiectile de artilerie și aruncate.

Ulterior s-a constatat că pregătirea de artilerie a scos din luptă în diverse sectoare între 30 și 70% din forța vie a inamicului din primele două tranșee.

Navele întirzie

Seara, generalul-colonel Malinin m-a sunat la telefonul special și mi-a comunicat:

— Ajuțați-l pe Belov² să forțeze Oderul. Luați legătura cu el, puneți-vă de acord și acționați. Voi da dispoziții referitoare la deschiderea căii libere pentru nave la treceri.

La 18 aprilie am sosit la punctul de comandă al Armatei 61, lîngă orașelul Redorf.

² Generalul Belov era comandantul Armatei 61.

După ce ne-am salutat, comandantul armatei, P.A. Belov, mi-a spus:

— Aduceți navele cât se poate de repede.

I-am raportat unde se află ele și de ce întârzie. Belov m-a informat despre situația de pe flancul drept al frontului. L-am asigurat că noi facem tot ce ne stă în puteri, dar n-am fost în măsură să-i raportez precis când vor sosi navele, pentru că nu depindea de mine. Amîndouă brigăzile au ajuns în raionul ordonat și mai târziu decît se sperase: abia la 22 aprilie.

În acest răstimp, în desfășurarea operației Berlin se petrecuseră multe evenimente importante. Încă din 17 aprilie, Armata 8 de gardă a lui Ciukov și Armata 1 de tancuri de gardă a lui Katukov puseseră stăpînire pe înălțimile Seelow. În bălălia pentru Berlin erau angajate forțele principale ale fronturilor 1 ucrainean și 2 bielorus. Ritmul înaintării trupelor de pe direcțiile principale, inițial mai scăzut decît cel planificat, spo-

rise. Pe 21 aprilie, în sectorul central al Frontului 1 bielorus se rupsesse inelul exterior de apărare a Berlinului și unitățile a trei armate, printre care și cele ale Armatei 5 de izbire a lui Berzarin, pătrunseseră în suburbiile orașului, unde angajaseră lupte de stradă.

Natural că soarta capitalei fasciste nu se hotăra la flancurile frontului. Dar operația Berlin nu era numai o luptă pentru oraș, ci pentru zdrobirea totală și definitivă a Germaniei hitleriste. De aceea pe direcțiile secundare, mai ales la început, se desfășurau înfruntări la fel de aprige și îndrjite. Dacă navele ar fi ajuns la flancul drept mai repede, ele ar fi putut face mai mult pentru armata lui Berzarin. Dar, și acolo unde se aflau, marinarii aveau multă treabă de făcut. Concursul mai activ dat unităților Armatei 61 — la gurile Alt-Oderului și la canalul Hohenzollern — a fost necesar și după ce Berlinul a fost încercuit.

Loviturile din aprilie 1945

CORNELIUS RYAN

În camera ofițerilor cu operațiile din punctul său de comandă înaintat din pădurea Schönewald, la nord de Berlin, generalul-colonel Gotthard Heinrici, șeful grupului de armate Vistula, se plimba cu minile la spate. În jurul lui, telefoanele zbîrnliau și ofițerii de stat major primeau rapoarte, transpunînd cu grijă informațiile pe harta întinsă pe o masă din mijlocul camerei. Din cînd în cînd, Heinrici se oprea pentru a arunca o privire pe hartă sau pentru a citi un mesaj pe care i-l înmîna colonelul Eismann. Nu era surprins de felul în care se desfășura ofensiva rușilor, cu toate că majoritatea ofițerilor săi erau uluiți de masivitatea tirului de artilerie. Generalul Busse de la Armata 9, l-a descris drept „cel mai dezastruos care a avut loc vreodată”, iar colonelul Eismann, bazîndu-și opinia pe primele rapoarte, considera că „tirul artileriei distrusese, prac-

tic, fortificațiile frontului nostru”.

La adăpostul întinericului din noaptea de 15 spre 16 aprilie 1945, cea mai mare parte a trupelor de pe Vistula se repliaseră pe a doua linie a pozițiilor, așa cum ordonase Heinrici. Dar existaseră dificultăți. Unii ofițeri se simțiseră profund jigniți la ideea de a renunța la pozițiile lor de pe linia frontului. O considerau o retragere. Mai mulți comandanți se plînseseră lui Heinrici. „Ți-a trecut vreodată prin minte — îl întrebase el cu răceală pe unul dintre generali — care protestaseră — că nu o să mai rămînă nimic din frumoasele tale fortificații sau din oamenii tăi, după ce rușii vor deschide focul? Dacă ești într-o uzină, nu-ți vîri capul sub ciocanul mecanic. Nu-i așa? Îl tragi la timp. Este exact ce facem noi acum”.

Această stratagemă le ocupase cea mai mare parte din noapte. Din toate rapoartele reieșea că în zonele în care trupele fuseseră retrase, mănervă se efectuase cu succes. Acum, în a doua linie, oamenii îi așteptau pe rușii care înaintau. Într-o zonă a frontului, Heinrici avea avantaj: la vest de Küstrin se afla platoul nisipos, în formă de potcoavă, străjuit de colinele Seelow. Platoul, avînd înălțimea între o sută și două sute de picioare, dădea spre o vale mlăștinoasă, cunoscută sub denumirea de valea Oder Bruch. Rușii trebuiau să traverseze această vale în înaintarea lor dinspre Oder, iar de-a lungul întregului platou tunurile lui Heinrici erau aștintite asupra căilor de acces.

A cîștiga puțin timp

Aici, pe aceste culmi dificile, se găsea singura șansă a lui Heinrici de a zădărnici atacul lui Jukov. El știa că

Mă indoiesc că comandamentul hitlerist a putut ascunde propriilor soldați — chiar dacă aceștia se aflau pe aliniamente îndepărtate de Berlin — faptul că, cvarțial după cvarțial, capitala Germaniei trecea în stăpânirea armatei roșii. Evident că pretutindeni nici propaganda lui Göbbels, nici teroarea gestapovistă nu-i mai puteau determina pe soldații germani să lupte cu îndrăjire.

Cînd am discutat la statul major al Armatei 61 planul acțiunilor comune cu flota în raionul dintre grurile Alt-Oderului și canalul Hohenzollern (cum s-a dovedit, pentru marinarii flotilei de Nipru erau ultimele acțiuni de luptă de la Berlin), șeful de stat major al armatei, A.D. Pulko-Dmitriev, din cîte mi-aduc aminte, a spus:

— Ne pregătim în mod serios, așa cum se cuvine, cu toate că, să fiu sincer, nu cred că inamicul o să mai opună rezistență puternică.

Și noi ne pregăteam „așa cum se cuvine”, fără să contăm pe un succes facil. Mareșalul

Jukov ne-a dat ordin să sprijinim începînd cu dimineața zilei de 27 aprilie, cu două brigăzi, ofensiva, reluată după pauză, a Armatei 61 și, în funcție de situație, s-o ajutăm prin debarcarea unui desant pe malul de nord al canalului Hohenzollern. Transportul trupelor peste Oder revenea Brigăzii 2 de nave, comandată de căpitanul de rangul II A.A. Komarov. Conform variantei definitive a operației, urma să fie desantat peste Oder un regiment de infanterie, împreună cu mijloacele de întărire respective (acum, în acest raion se aflau concentrate atîtea nave că ar fi putut trece peste cursul de apă o întreagă armată). Cu toate acestea, misiunea brigăzii lui Komarov era mai complicată decît debarcarea desantului din canal. Aliniamentul de apă era destul de lat, iar traversarea lui nu urma să se execute rectiliniu. Navele încărcate cu trupe trebuiau să parcurgă aproximativ 10 km. Malul stîng era apărat încă de infanteriștii de marină fasciști,

Jukov va acorda fără îndoială în planurile sale o atenție deosebită acestui fapt. Rușii trebuiau să captureze repede platoul, înainte ca tunurile lui Heinrici să poată bombarda podurile de pe Oder ale armatei roșii și să provoace mari pierderi trupelor care avansau pe terenul mlaștinos din vale. Evident, Jukov sperase să distrugă aproape în totalitate rezistența inamicului cu bombardamentul său masiv de artilerie și să captureze apoi acele înălțimi, mult mai ușor. Dar, datorită retragerii germanilor de pe prima linie a frontului, cea mai mare parte din armata lui Heinrici și artileria erau intacte pe noile poziții. Planul defensiv se desfășurase bine. Doar un singur lucru nu era în regulă: Heinrici nu avea nici destui oameni și nici destule tunuri. Fără ajutorul forțelor aeriene și fără rezerve de oameni, tunuri, tancuri, muniții și carburanți, el putea numai să întîrzie ofensiva lui Jukov. În cele din urmă, trebuia făcută o breșă în rîndurile inamicului.

De-a lungul întregului front, cele două armate ale lui Heinrici dispuneau de mai puțin de 700 tancuri și tunuri autopropulsate în stare de funcționare. Acestea fuseseră dispersate la diferite unități ale armatelor 3 și 9. Cea mai puternică divizie, 25 Panzer,

avea 79 asemenea mijloace; cea mai mică unitate — 2. În contrast cu puternica artilerie a lui Jukov — 20 000 tunuri de toate calibrele¹ — Heinrici avea 744 tunuri, plus 600 tunuri antiaeriene, care erau folosite ca piese obișnuite de artilerie. Aprovizionarea cu muniții și combustibil era, de asemenea, critică. În afară de proiectilele,

¹ Jukov a declarat generalului Eisenhower și presei, în iunie 1945, că el a început atacul cu 22 000 tunuri de toate calibrele.

depozitate pe pozițiile bateriilor, Armata 9 avea rezerve suficiente doar pentru două zile și jumătate.

Heinrici nu putea să-i imobilizeze pe ruși pentru o perioadă de timp mai lungă, nici să contraatace, deoarece dispersate puținele blindate și artileria de care dispunea, pentru a da fiecărei unități o cit de mică șansă de cîștig. El putea să facă numai ceea ce știuse tot timpul că este posibil: să cîștige puțin timp.

Mareșalul Konev și Cornelius Ryan la Moscova, în timpul unei convorbiri despre ofensiva asupra Berlinului

care reușiseră să respingă primele încercări de forțare a Oderului în acest sector. Este adevărat că aceasta se petrecuse cu câteva zile în urmă, când hitleriștii mai puteau spera că Berlinul va rezista, iar mijloacele de forțare erau mai puțin sigure decât navele noastre, care atunci nu reușiseră să sosească.

„Precis, îndrăzneț, marinărește“

Acum, pentru debarcarea desantului se destinasera 11 nave — vedete blindate, dra-goare, vedete de pază și, în plus, trei semi-glisoare pentru cercetare și legătură. Ele trebuiau să traverseze o porțiune de râu puternic bătută cu foc. De aceea, pentru această acțiune a fost aleasă partea cea mai întunecoasă a nopții. Cu toate acestea, era exclus ca navele să treacă total neobservate. O oră după ce au început deplasarea, inamicul le-a descoperit. Până să iasă din zona bătută cu

foc, mai erau necesare 20 minute. Intervalele considerabile dintre nave, menținute de la bun început, au redus eficacitatea focului inamic, iar focul nostru de ripostă a reușit să neutralizeze circa 15 cazemate din lemn și pământ, cele mai apropiate de malul cursului de apă. Din cauza stricăciunilor suferite, două vedete de pază și un semiglisor s-au oprit, iar curentul le-a scos lângă digul de la mal, aflat în raza de vedere a inamicului, care a continuat să tragă asupra lor. Pe aceste nave au pierit doi oameni.

Cît privește debarcarea propriu-zisă, un superior a caracterizat-o ulterior în felul următor: „S-a executat rapid, precis, îndrăzneț, marinărește“. În răstimp de 2 ore și 45 minute, din momentul cînd navele au părăsit malul drept, regimentul a cucerit capul de pod ordonat, avînd cu sine tot ce era necesar pentru dezvoltarea ofensivei — piese de artilerie și aruncătoare, muniții, căruțe cu cai.

Pe cînd se uita la hartă și la săgețile groase roșii care marcau înaintarea rușilor, Heinrichi să gîndeau cu amărăciune la tancurile care fuseseră transferate la grupul de armată din sud al feldmareșalului Schörner, pentru a opri atacul rușilor, despre care Hitler și Schörner afirmaseră că avea ca obiectiv orașul Praga. Aceste unități i-ar fi permis lui Heinrichi să dispună de șapte divizii blindate. „Dacă le-aș avea — i-a spus el acru lui Eismann — nu le-ar fi prea bine rușilor acum“¹.

Cu toate că lucrurile stăteau atît de prost, criza era încă în fașă. Atacul lui Jukov era numai începutul. Existau și forțele lui Rokossovski la nord, care trebuiau luate în considerare. Cît de curînd vor ataca ei Armata 3 blindată a lui von Manteuffel? Și cînd va lansa Konev ofensiva lui în sud?

Heinrichi nu a avut nevoie să aștepte mult pentru a afla intențiile lui Konev. A doua lovitură a rușilor a fost dată la extremitatea sudică a liniei apărare de armata lui Busse și în sectorul feldmare-

șalului Ferdinand Schörner. Exact la ora 6.00 a.m. trupele Frontului 1 ucrainean al lui Konev au forțat trecerea peste râul Neisse.

Cîne va ajunge primul?

În formație strînsă, ca litera V, avioanele de vînaătoare ale rușilor făceau viraje, îndreptîndu-se spre râu, printre rafalele cu scîlipiri roz ale focului artileriei antiaeriene și printre torențele de gloanțe trăsore de culoare roșie, galbenă și albă. Apoi, lansînd nori denși de fum alb, care se revărsau în urma lor, avioanele se îndepărtau suierînd, la mai puțin de 50 picioare deasupra râului Neisse, cu apele lui de un cenușiu-metalic. Necontenit, avioanele de vînaătoare își croiau drum prin barajul antiaerian, lansînd în urmă o perdea de fum groasă, afinată, care întunea nu numai râul, dar și malurile de est și de vest. Mareșalul Ivan Konev, urmîrînd totul de la un post de observație situat într-un punct mai înalt imediat deasupra râului, era foarte încîntat. Întorcîndu-se spre generalul N.P. Puhov, a căruia Armată 13 urma să se alătore în curînd marelui asalt, Konev îi spuse: „Vecinii noștri folosesc reflectoare pentru că vor mai multă lumină. Dar as-

cultă ce-ți spun, Nikolai Pavlovici, noi avem nevoie de mai mult întineric“.

Cu toate că ataca pe un front de aproximativ 50 mile [1 milă terestră = 1.609,344 metri], Konev ordonase ca perdeaua de fum să se întindă pe o distanță de aproape patru ori mai mare, pentru a-i induce în eroare pe nemți. Urmărînd teatrul de operații printr-o lunetă de artilerie, așezată pe un trepid, Konev a observat că fumul se menținea. Viteza vîntului fusese calculată numai la o jumătate de metru pe secundă, adică nu mai mult de o milă pe oră. Cu satisfacție, el anunță că perdeaua de fum era „exact cît de groasă și densă trebuia, iar înălțimea la fel de potrivită“. Apoi, în timp ce avioanele continuau să lanseze perdeaua de fum, artileria masată a lui Konev a început să bubuie înspăimîntător.

Tirul de artilerie a fost la fel de năpraznic ca și cel al lui Jukov, dar Konev folosea puterea de foc a artileriei sale mai selectiv. Înainte de atac, comandanții artileriei lui Konev, știînd că observatorii lor vor fi orbiți de perdeaua de fum, determinaseră pe hărțile topografice poziția exactă a fiecărei linii de apărare cunoscută, precum și punctele fortificate ale inamicului și apoi își reglaseră tunurile. În

¹ Cea mai puternică grupare a armatelor fasciste în sud — grupurile de armate „Centru“ și „Austria“ —, grupare condusă de feldmareșalul Schörner, primise ordin de a continua acțiunile militare în Cehoslovacia și de a deplasa spre apus „tot ce se putea“. Schörner avea misiunea de a „continua cît mai mult timp lupta împotriva armatelor sovietice“.

Generalul Pulko-Dmitriev nu se înșelase: inamicul n-a opus o rezistență serioasă. Pe data de 27 aprilie, brigada lui Komarov și-a îndeplinit misiunea fără a suferi pierderi, în afara celor din timpul pătrunderii de noapte.

Aproape simultan cu debarcarea regimentului de infanterie lângă Swedt, de pe navele lui Komarov, vedetele blindate din brigada lui Lealko, având la bord desantul format din alte unități ale Armatei 61, au pătruns în canalul Hohenzollern. Desantul a fost debarcat cu succes în locul stabilit, lângă Hohensaaten. Pe construcția de la intrarea în canal își sărea în ochi o inscripție care recomanda să nu se arunce ancora — recomandare germană pe care eram bucuroși să o urmăm, pentru a traversa canalul fără opriri. De la Hohenzollern, locul debarcării ultimului desant, până la Berlin nu erau mai mult de 60 km în linie dreaptă, iar prin canal și râul Hawel, ce unea canalul cu Spree, nu mai mult de 100.

Dar pentru a înainta, în calea navelor nu trebuia să existe surprize sub apă sau piedici. Canalul era barat de podurile aruncate în aer și trecerile distruse, ca și de ecluze deteriorate. S-a constatat că erau aproape 40 asemenea obstacole pe parcursul a 100 km până la Berlin. Cțiva reprezentanți ai comandamentului trupelor de geniu sosiți la canal au analizat situația și ne-au dat de înțeles că nu au posibilitatea să trimită imediat forțe și mijloace suficiente pentru a face canalul navigabil.

Totuși, noi mai speram să ajungem la timp la Berlin. Condus de inginerii flotei, personalul navelor a pornit să și croiască drum cu forțe proprii. Am folosit tot ce aveam la dispoziție sau ce am putut procura: trotilul și sudura autogenă, tirnăcoapele și lopețile. Echipa de marinari, care îndepărtau grămezile rămase după activitatea artificierilor, erau schimbate din oră în oră. Unele obstacole ne-au ținut în loc mai mult timp,

afară de lovirea acestor ținte, tunurile Frontului 1 ucrainean distrugneau deliberat căile de acces pentru trupele de asalt și blindate la vest de râul Neisse. Tirurile de baraj, ca niște coase cuprinse de flăcări, croiau în mod metodic căi de acces pe o lățime de mai multe sute de yarzi (1 yard = 0,914 m) prin pozițiile germane. Astfel că pădurile au început să ardă la fel cum se întâmplase în zona lui Jukov și mări de flăcări se întindeau la multe mile depărtare de râu. Konev nu avea nici un cap de pod al infanteriei pe malul de vest al râului Neisse. Trebuia să treacă râul cu forțe numeroase și acest lucru era un obstacol formidabil de mare.

Avalanșa atacului

Neisse este un râu rece care curge repede. În unele locuri are lățimea de 150 yarzi și cu toate că malul de răsărit este relativ plat, cel de vest are povișuri abrupte. Nemții profitaseră mult de aceste mijloace de apărare naturale; ei se adăposteau într-un mare număr de buncăre de beton fortificate, cu deschidere spre râu și spre căile de acces din est. Konev trebuia să zdrobească inamicul repede, dacă vroia să evite să fie imobilizat de tirul

din aceste buncăre. Planul său prevedea ca divizii blindate să atace în momentul în care capetele de pod de pe malul de vest erau sigure. Dar aceasta însemna să se construiască poduri peste râu, chiar înainte ca perdeaua de fum protectoare să se fi risipit și, dacă tirul artileriei nu ar fi redus inamicul la tăcere, acest lucru ar fi trebuit să fie făcut sub un foc puternic al artileriei. Konev intenționa să efectueze traversarea principală în zona Bucholz și Trieheł. Dar erau

stabilite, de asemenea, și alte puncte de trecere. Convinș că este necesar să realizeze neutralizarea rapidă și completă a inamicului, el ordonase un asalt masiv al râului cu traversarea în peste 150 de locuri. Iar geniișii lui se angajaseră să instaleze poduri de pontoane în răstimp de una până la trei ore la fiecare din aceste locuri de trecere.

La ora 6.55 a.m., a doua fază a planului lui Konev începea să se desfășoare. De-a lungul întregului mal de est, primul val de trupe ieșea din

Un simbol al prăbușirii Germaniei naziste: cancelaria Reichului, în ruine

pe altele le-am îndepărtat mai repede. Navele intrate în canal înaintau încetîșor. Paza lor de pe maluri o executa infanteria de marină. S-au constituit apoi încă patru echipe de artificieri și lucrările pentru îndepărtarea podurilor aruncate în aer nu au încetat nici zi, nici noapte. Era posibil ca, în cel mai scurt timp, detașamentul de nave de cap să intre în raionul acțiunilor de luptă.

Ritmul îndepărtării obstacolelor de pe ambele canale a crescut...

Am plecat de la Bad-Freienwalde în dimineața zilei de 30 aprilie, împreună cu scriitorul Leonid Sergheevici Soblev, care aduna material despre flota noastră. În această zi, în centrul Berlinului, se duceau lupte aprige. Era în toi asaltul Reichstagului, unități din armata lui Berzarin își croiau drum spre cancelaria Reichului. În suburbii prin care intram în oraș era liniște. Locuitorii se ascunseseră care pe unde putuseră, fără să uite a arbora la ferestre tot ce găsiseră

prin case de culoare albă — cearșafuri, fețe de pernă, bucăți de pînză. Ni s-a părut curios că în aceste suburbii ale Berlinului rămăseseră multe clădiri întregi, nu ca la Novorosiisk, Stalingrad sau Varșovia...

Apoi am depășit cvartalele cu clădiri prăbușite, mutilate, cu gropi pe carosabil, cu cadavrele rămase neridicate, în urma luptelor de stradă. Locotenentul major Boiko, pe care-l trimisese înainte, recunoscuse deja drumul și-i indica cu siguranță șoferului Feodor Nagornov pe unde s-o ia. Stăteam în mașină fără să scoatem o vorbă. Pesemne, fiecare își spunea în gînd că acesta era orașul unde jurasem să ajungem, încă atunci cînd luptele se desfășurau lîngă Moscova și la Stalingrad. Capitala hitleristă se afla în agonie. Pe alocuri mai opunea rezistență, în alte părți arborase steagurile albe... ■

**În românește de
Victor ILCENCO**

păduri și, acoperit de focul neînterupt al artileriei, începea să treacă riul Neisse în bărci de diferite feluri. Imediat, în spatele lor, a venit un al doilea val de oameni, apoi, un al treilea. În zona Bucholz-Triebel, trupele de șoc ale Armatei 13 a lui Puhov se mișcau iute în apele învolburate, trăgînd secțiuni din podurile de pontoane. În frunte era Divizia 6 infanterie de gardă, comandată de generalul-maior Gheorghe Ivanov, un cazac vînjos de 44 ani. În afară de pontoane, el a mai folosit rezervoare goale pentru carburant de avioane și lăzi mari nemțești pentru îngrășăminte, ordonînd să fie sudate etanș; acestea au fost apoi plasate în poziția necesară ca să servească de sprijin pentru podul improvizat. În apă se aflau sute de geniști; de îndată ce părți din podurile de lemn prefabricat erau împinse de pe mal în apă, geniștii le asamblau. Zeci de oameni stăteau pînă la gît în apa rece a riului Neisse, ținînd deasupra capului grinzile grele ale podurilor, în timp ce alții fixau în albia riului picioarele de lemn. Echipa specială de geniști treceau cabluri peste Neisse în bărci înzestrate cu vincuri acționate manual. Pe malul stîng, ei stabileau locurile de trecere, apoi fixau cablurile, trăgînd podurile plutitoare

cu tunuri și tancuri peste rîu. Pentru a proteja trecerea, Ivanov folosea bateriile în tragere directă asupra pozițiilor germane de apărare de pe malul de vest peste capetele oamenilor săi. El sprijinea aceste baterii cu un foc puternic de la nu mai puțin de 200 mitraliere, „doar să-i facă să țină capetele” cu fața la pămînt“.

La ora 7.15 a.m., Konev a primit o veste bună: primul cap de pod de pe malul de vest fusese realizat. O oră mai tîrziu a fost informat că tancuri și tunuri autopropulsate fuseseră trecute peste rîu și începuseră să acționeze împotriva inamicului. La 8.35 a.m., după două ore și 35 minute de bombardament al artileriei, Konev știa cu absolută certitudine că trupele sale erau bine consolidate la vest de Neisse. Realizaseră pînă acum 133 din cele 150 puncte de trecere. Unități ale Armatei 13 a lui Puhov, împreună cu forțe ale Armatei 3 de tancuri străpuseseră centrul zonei de asalt la Triebel și, după părerea tuturor, inamicul părea să fi fost zdrobit. Blindatele Armatei 4 de tancuri se deplasau acum în aceeași zonă, iar spre sud oamenii Armatei 5 de gardă trecuseră peste rîu. Konev avea convingerea că tancurile lui puteau realiza o breșă în orice moment.

Odată acest lucru înfăptuit, Konev plănua să o pornească imediat spre orașele Spremberg și Cottbus. Dincolo de Cottbus, el se îndreptă în direcția orașului Lübben, zonă care pentru el prezenta un interes special. Era punctul terminus al liniei de demarcație stabilit de Stalin, punct care separa Frontul 1 bielorus al lui Jukov de Frontul 1 ucrainean comandat de el. Dacă ajungea acolo destul de repede, Konev plănua să îi ceară imediat permisiunea lui Stalin să schimbe direcția către nord și să se îndrepte spre Berlin. Încredințat că lucrurile se vor petrece așa, Konev trimisese deja ordine scrise generalului-colonel Pavel Semionovici Ribalko, comandantul Armatei 3 tancuri, să „fie pregătit să pătrundă în Berlin prin sud cu un corp de tancuri întărit cu o divizie de infanterie din Armata 3 de gardă”. Era atît de absorbit de desfășurarea și succesele atacului său, încît nu și-a dat seama cît de norocos fusese că mai era în viață. În primele momente ale asaltului, un glonte al unui trăgător de elită făcuse o gaură mare în trepiedul lunetei sale de artilerie, la cîțiva centimetri de capul lui. ■

**În românește de
Elena OPREA FRĂȚILĂ**

1929-1987:

DE LA UN CRAH BURSIER LA ALTUL

HÉLÈNE COULONJOU

Evenimentele istoriei universale se succed în secolul XX cu o viteză amețitoare față de mersul întregii istorii a omului. Implicațiile lor sînt de asemenea de o complexitate mult sporită. Între acestea, crizele economice ale lumii capitaliste au căpătat dreptul (prin cauzele și efectele lor resimțite în întreaga viață internațională) la analize și investigații multiple. Iată că și revistele de istorie se preocupă acum de semnificația acestor crize ale economiei occidentale, desigur fără a pretinde să

facă o cercetare exhaustivă sau să discearnă totalitatea parametrilor prin care asemenea crize afectează desfășurarea istorică. Reproducem după revista pariziană L'histoire nr. 108, din luna februarie 1988, articolul alăturat, în care se face o paralelă între aspectele financiare ale Marii crize din anii '30 (despre care revista Magazin istoric a mai scris¹) și cele ale recentelor prăbușiri de la bursele de valori din cîteva metropole capitaliste.

Furtună, „tornadă”, „ciclone”... Crahul bursier din luna octombrie a anului trecut ne rămîne prezent în memorie.

Panica a durat cinci săptămîni bune, de la jumătatea lui octombrie la sfîrșitul lui noiembrie 1987, înainte ca mijloacele mass-media să se plictisească să descrie criza de la bursă, iar opinia publică să se resemneze cu această idee. Crahul era omniprezent: dimineața, la radio și la chioșcurile de ziare, la ora prînzului, la cafeneaua din colț și chiar la ultimul telegenial — cel care recapitula căderile indicelui Dow Jones². Pe ecrane, agenții de schimb ne apăreau livizi, micii deținători de acțiuni se lamentau, iar Bursele din cele patru colțuri ale lumii semănau cu niște stupi plini de albine nebune. „Cu cît se prăbușea mai tare, cu atît se făcea un haz mai nebulos”, notează

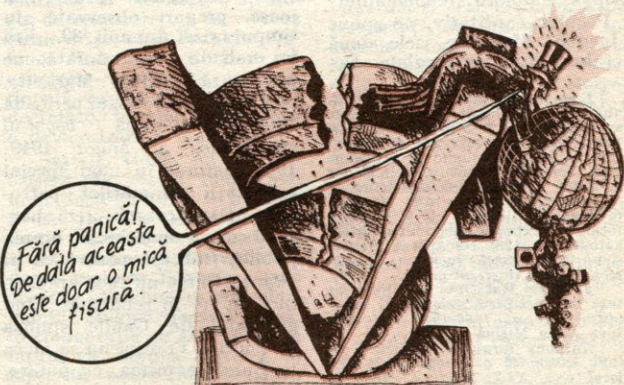
André Chambrand (*L'Événement du jeudi*, 5-11 noiembrie 1987), care îi compară pe francezii cu niște spectatori neputincioși în fața crizei. Alții se amuzau mai puțin. La Miami, un fapt divers survenit la 26 octombrie 1987 — un tip care se ocupa cu speculațiile la Bursă doboară doi curtieri³ înainte de a se împușca cu propriul Magnum 357 — reamintește sinuciderea

³ Persoană care se ocupă cu mijlocirea tranzacțiilor la Bursă.

lui Ivar Kreuger, regele chibriturilor suedeze și om de afaceri internațional, care și-a tras un glonte în cap la 12 martie 1932; și odată cu el, cortegiul de sinucideri al Marii Crize. O legendă îndoielnică povestește că amatorii închiriau camere de hotel pe Wall Street⁴ și se aruncau pe fereastră.

⁴ Stradă din partea sudică a cartierului Manhattan, pe care, sau în apropierea căreia s-au grupat, dinainte de războiul de secesiune (1861-1865), cele mai importante instituții financiare din S.U.A.

Caricatură preluată din revista L'histoire

¹ Magazin istoric, nr. 1/1971, 12/1975, 1/1983.

² Este vorba de fapt de un ansamblu de indici, care reflectă tendințele generale ale prețurilor acțiunilor industriale. Dow Jones and Company, care publica știri financiare, a inițiat, în 1897, calcularea unui indice al valorii acțiunilor din Bursă, pe baza prețurilor înregistrate de acțiunile a 12 societăți, suma totală fiind împărțită la 12. Ulterior, lista a fost extinsă.

1929 și 1987; comparația s-a impus de la sine. John Kenneth Galbraith¹, unul din specialiștii crizei din anii '30, nu a ezitat să o facă (*Le Journal des Finances*, decembrie 1987) și odată cu el întreaga presă. Antropologul Marc Abélès subliniază că amintirea Marii Crize sporește ea singură dramatismul situației actuale. „1929 — scrie el — înseamnă în mintea noastră povestea fragilității societăților moderne. Oamenii se trezesc brusc depășiți de dispozitivul infernal al simbolurilor pe care le-au creat ei înșiși” (*Le Monde*, 13 noiembrie 1987). Să însemne asta că progresul științei și al previziunii economice cit și sofisticarea mecanismelor financiare nu servesc la nimic? Vom retrăi o criză asemănătoare cu cea din anii '30 fără să fi putem influența desfășurarea? Se bălbește istoria?

Am pus aceste întrebări specialiștilor în istorie economică a epocii contemporane, Jacques Marseille, profesor la Paris—VIII (Vincennes)² și Anthony Rowley, asistent la Institutul de studii politice din Paris³. Se cunoaște faptul că în 1929 crahul s-a produs pe Wall Street în „Joia neagră” din 24 octombrie, apoi la 29 octombrie cind 13, respectiv 16,5 milioane de titluri au fost oferite pe piață pentru o cerere practică nulă. În 1987, mecanismul pare similar.

Dar ce se poate spune în privința amplorii fenomenului? „Pe plan cantitativ, ne spune Jacques Marseille, cele două crahuri sînt comparabile. De-

sigur nu dispunem încă de o distanță în timp suficientă pentru a putea judeca cu destulă claritate. Dar deja, într-o lună, de la 19 octombrie 1987, indicele de la New York a căzut cu 35%, iar cel de la Paris cu 36,5%. Or, pe Wall Street, din septembrie 1929, dată la care a înregistrat cel mai înalt nivel, pînă în iunie 1932, cînd s-a aflat cel mai jos, indicele mediu al valorilor pierdute 85%, procentaj din care trebuie redusă scăderea prețurilor americane din aceeași perioadă — 23%. La Paris, indicele se prăbușise cu 67% din 1932 pînă în 1936, prețurile rămîind pe ansamblu stabile”. Pentru Anthony Rowley, „se poate vorbi, într-o anumită măsură, de un crah mai important pe plan cantitativ în 1987. Dar, din punct de vedere al independenței Burselor, undă de șoc este mult mai difuză. Plecată din New York, ea este, într-o anumită măsură, imediat absorbită de către celelalte piețe financiare. Altfel spus, crahurile din 1929 și 1987 nu înseamnă nimic prin comparație cu cel din anii 1973-1974, care a trecut, în mod paradoxal, neobservat de către public”.

Pentru opinia generală, 1973-1974 a însemnat începutul unei crize economice mondiale dezvăluite de șocul petrolului, dar nu un crah bursier. În realitate, adevărata criză a piețelor financiare datează din acei ani. La Paris, de exemplu, Bursa a pierdut jumătate din valoarea sa în franci stabili, între 1973 și 1978, coborînd cele mai joase praguri observate în timpul crizei din anii '30. „Era un crah de lungă durată, ne precizează Jacques Marseille, care s-a întins pe toată perioada 1962-1978, după boom-ul spectaculos al anilor 1949-1962, datorat în mod special activității societăților petroliere. Dar această criză bursieră nu a emoționat opinia publică franceză pentru că în Franța Bursa nu juca aproape nici un rol în economie. Cînd generalul de Gaulle spunea că politica Franței nu se făcea la Bursă, exprima, cu putere, această realitate”.

Activitatea bursieră a fost reluată la Paris în mod lent, între 1978 și 1981, înainte de a cunoaște o creștere puternică și continuă, din 1982 pînă în 1986. Valoarea indicelui sporea în medie cu 50% pe an. Deținătorii de librete A ai Casei de Economii făceau figura de noi săraci, iar *golden boys* (băieții de aur)⁴ americani aveau averi realizate în cîteva zile. Într-un asemenea context, crahul capătă dimensiuni de pedeapsă divină și, în lipsa unei explicații satisfăcătoare a cataclismului, se amestecă morala. Micii deținători de acțiuni se simt lezați față de marii speculatori, dintre care unii au știut să se retragă la timp.

În Franța, acționarul mijlociu este dezorientat. Guvernele au utilizat o întreagă pedagogie pentru a-l convinge că Bursa nu este un joc al hazardului și că plasîndu-se acolo banii înseamnă să își asume un risc rezonabil. Or el citește în presă că acest crah este „hold-up-ul secolului” cu „mai mult de 1.000 miliarde dolari furati” (*L'Express*, 13-19 noiembrie 1987) sau că „ieri încă se mai putea fabrica în mod artificial bogăția, așa cum alchimistii visau să obțină aurul. Mîine, va trebui să se producă într-adevăr... „în mod artificial” (*L'Événement du jeudi*, 29 octombrie - 4 noiembrie 1987); asta înseamnă deci că Bursa era deconectată de la realitatea economică. Cum trebuie înțeleasă această formulă bună la toate prin care politicienii se străduiesc să liniștească: „Piața nu a făcut decît să sancționeze o serie de excese”? Și în acest caz, analogia cu 1929 este surprinzătoare. În epocă se utilizau aceleași cuvinte pentru a analiza crahul: excese, speculație, euforie nemăsurată... Pe locul întîi între acuzați figurau speculația imobiliară din Florida și dezmățul creditului pentru consum. „Este adevărat că în 1929 mulți indivizi se îndatoraseră pentru a cumpăra acțiuni — ne precizează Jacques Marseille — pe care au trebuit apoi să le vîndă cu orice preț pentru a face

⁴ Denumire dată tinerilor între 20-30 ani, care în anii '80 au făcut avere din speculațiile la Bursă.

¹ Economist american, născut în anul 1908, cunoscut pentru vederile sale liberale. A fost profesor la Universitățile de la Harvard și Princeton, consilier economic al președintelui John F. Kennedy, ambasador în India. Lucrările sale se bucură de o largă popularitate, atît datorită prestigiului științific, cit și datorită forme de expunere deosebit de atrăgătoare. În 1982 i-a apărut în versiune românească lucrarea *Știința economică și interesul public*.

² Jacques Marseille și-a publicat teza sa — *Impériu colonial și capitalism francez, 1880-1950* — la editura Albin Michel în 1984.

³ Anthony Rowley a publicat *Evoluția economică a Franței de la mijlocul sec. XIX la 1914*, SEDES, 1982.

față scadențelor. Dar în 1987 situația este diferită și nu văd nici o rațiune pentru a se vorbi de excese speculative. Euforia bursieră despre care se pomeneste în legătură cu acești ultimi ani se datorează doar unei recuperări a valorii pierdute în anii '60 și '70. Iar a spune că miliarde de dolari sau de franci s-au spulberat în vînt nu are sens și întreține confuzia; aceste miliarde reprezentau o măsură a capitalizării bursiere, nu aveau decît o valoare potențială, cea care se realizează în momentul vînzării titlurilor".

Este adevărat că în fața unei crize imprevizibile în aparență, mecanismele bursiere par să aparțină unei ordini mai curînd magice decît economice. A posteriori, decît întotdeauna posibil pentru istorici să degajeze o interpretare logică a evenimentelor, să descopere simptome care anunțau crahul. Dar, în momentul în care el s-a produs, nimic nu permitea să fie prevăzut. „Este inutil să cauți să explici criza invocînd „excesele” speculative — remarcă Anthony Rowley — pentru că funcția însăși a Burselor este să speculeze și să anticipeze fluctuațiile economice. Singurul lucru care se poate spune este acela că un crah se produce atunci cînd psihologia predomină asupra economiei. Pe scurt, cînd Bursa încetează să fie un indicator economic și devine o miză politică”. Totuși, în 1987 rațiunile economice obiective care s-ar fi aflat la originea crizei nu par să fi lipsit și în primul rînd faimoasele deficite ale bugetului și ale comerțului exterior american. „Tocmai, aceste deficite au jucat în primul rînd un rol psihologic — adaugă Anthony Rowley — pentru că nivelul lor este cu mult inferior pentru a face să se prăbușească Bursa. În termeni relativi, Statele Unite sînt mai puțin îndatorate decît alte țări industrializate și ele își pot ram-bursa datoria cu propria lor monedă, emițînd dolari. Lumea crede că sînt „prea mulți” dolari pe piață, dar este o idee falsă. În mod proporțional, sînt mai puțin decît la sfîrșitul anilor '60”.

Un lucru este sigur: în 1987, ca și în 1929, Statele Unite apar, în ochii opiniei publice, drept principalul responsabil al crizei. Or, acest clișeu trebuie să fie nuanțat. Istoricii au arătat că înainte chiar de „Joia neagră” de pe Wall Street, se produsese deja în Germania o răsturnare a bursei din primul semestru al anului 1927; la Paris și Londra din martie 1929. Marea Criză din anii '30 n-a fost o criză americană „exportată”. „În 1987 — ne explică Anthony Rowley — responsabilitatea americanilor este poate mai mare căci ei au fost primii care au creat noi produse financiare cu un randament foarte activ, dar a căror viabilitate se baza pe perspective de creștere continuă. Era o mare eroare căci, dacă nu exista vreo rațiune pentru ca un crah să se producă, nu era nici vreuna pentru ca să se mențină creșterea. «Arborii nu cresc pînă la cer» spun oamenii bursei. Dar responsabilitatea principală a Statelor Unite este că au neglijat să își asume rolul lor de primă putere financiară a lumii”.

În fapt, în 1987 americanii au crezut că pot refuza să acționeze, așa cum au făcut în 1973, și să se mulțumească să facă presiuni asupra japonezilor și vest-germanilor pentru ca aceștia să relanseze activitatea financiară. „Ei au pierdut poziția care făcea din ei, în oricare situație de criză, factorul de decizie suprem” scrie André Fontaine (*Le Monde*, 4 noiembrie 1987). Dar americanii au încă posibilitatea să blocheze o strategie de relansare, ca în vremea Marii Crize, cînd Franklin Delano Roosevelt a făcut să capoteze conferința internațională de la Londra din 1933 decretînd în mod unilateral o devalorizare a dolarului.

„Statele Unite nu se sinchisesc de restul lumii mai mult decît în 1929 — ne confirmă Jacques Marseille. Iar astăzi transmiterea instantanee a informației și întreprinderea piețelor financiare face această atitudine și mai alarmantă. Singura noastră șansă, în comparație cu anii '30, este faptul că Europa există”. În fapt, în ciuda mondializării fluxurilor de capital, concer-

tarea internațională nu pare să fi făcut progrese prea mari de 60 ani. Băncile centrale și „furtunoșii” — agenți de bursă, însărcinați cu cumpărarea unor acțiuni pentru menținerea cursurilor — au intervenit, cu toate acestea, masiv pe piețe: „Companiile japoneze de asigurări și de pensii — ne precizează Anthony Rowley — au fost primele care au cumpărat «bluechips»-uri (titluri care oferă perspective de randament interesante) pe piața americană. Fără intervenția lor, poate că sistemul ar fi explodat”. Dar Franța imploră în continuare în van să se reunească „G7”, grupul celor 7 țări cele mai industrializate, care la 22 februarie 1987, cu ocazia acordurilor de la Luvru, reușiseră să se înțeleagă asupra unei scăderi concertate a dolarului.

In absența unei voințe reale de relansare internațională, spectrul recesiunii se profilează din nou. În 1929, crahul provocase mai întîi o succesiune de falimente bancare care s-au repercutat asupra întreprinderilor, antrenînd o reducere a producției și șomaj. Desigur, această schemă rămîne foarte incompletă. Ea omite cauzele „reale” ale Marii Crize din anii '30 și în special reducerea investițiilor, care data din 1926 sau fragilitatea financiară a întreprinderilor. „În 1987 — ne asigură Jacques Marseille — criza economică nu preexistă crizei bursiere cum a fost cazul în 1929. Întreprinderile se află într-o situație mult mai bună ca acum patru sau cinci ani și crahul nu va avea consecințe directe asupra resurselor lor. Nu cred deci într-o recesiune gravă. Principul pericol pentru o întreprindere care își vede valoarea scăzînd în bursă este aceea că poate fi mai ușor cumpărată”.

De fapt, se poate considera că întreprinderile se vor îndrepta de acum înainte spre bănci pentru a-și finanța investițiile lor, decît să recurgă la o sporire a capitalului în bursă. În ceea ce privește pe particulari, doar economiile lor potențiale sînt atinse. Francezii și americanii, al căror nivel de economisire este în mod tra-

(Continuare în p. 58)

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● De la inaugurarea Palatului Ateneului, în 19 martie 1888, se vedea în sala de festivități o friză lungă de mai bine de 75 metri, pe care erau scrise cuvintele: „Loc rezervat Marii Fresco ce va reprezenta fazele principale ale istoriei românilor”. Și iată, azi, 26 mai, la Ateneul Român se desvolește Marea Frescă a istoriei românilor, la care a lucrat pictorul Costin Petrescu. „Mai mult de 18 secole de istorie românească — scrie ziarul Universul — își desfășoară sbuciumul și durerile strălucirea și izbăvile în fresca lui Costin Petrescu. Ele stau dovadă vie despre trănicia și puterea adâncă de viață a neamului nostru”.

● La Praga are loc cea de-a 11-a sesiune a Conferinței de înalte studii internaționale. Profesorul Virgil Madgearu a fost ales președinte al unei secții a conferinței care se ocupă de problema „politică economică a păcii”. Delegația română a fost, deosebit de activă, menționează presa, iar rapoartele prezentate de membrii grupului român au fost mult apreciate.

● Luna Bucureștilor, manifestare intrată în tradiția Capitalei, și-a propus să releve — printr-o suită de acțiuni culturale, artistice, științifice — semnificația marelui fapt istoric al unirii tuturor românilor, la 1 Decembrie 1918, act de la care se împlinesc, în acest an, două decenii. Cu prilejul inaugurării unei expoziții retrospective în sala „Artă”, din strada Batistelor, rostește cuvântul de deschidere profesorul N. Iorga, care spune, printre altele: „Unirea românească nu este legată de anumite momente, ci este zbaterea suflătoare necontenită a unui întreg popor, creat unitar pentru a trăi și pentru a rămâne în aceeași unitate neîntrepuță. Unirea săvârșită de Mihai Viteazul s-a

România trăiește din februarie 1938 sub apăsarea regimului puterii personale a lui Carol II. O nouă constituție a intrat în vigoare la sfârșitul aceleiași luni. În asemenea împrejurări este aniversată sărbătoarea muncii. „Ziua de 1 Mai — scrie ziarul *Lumea nouă* —, oricare ar fi forma și împrejurările în care s-ar serba, reprezintă pentru muncitorii naționali nașterea unor zile mai bune și a unei orânduiri mai drepte. Întii Mai — continuă publicația amintită — nu este numai o sărbătoare a muncii, ci este, mai ales, o zi în care trebuie să ne facem bilanțul realizărilor îndeplinite prin lupta organizațiilor muncitorești și să aruncăm o privire în viitor asupra revendicărilor ce mai avem de cucerit”.

Ioan Flueraș, președintele Confederației Generale a Muncii, într-o cuvântare rostită cu ocazia acestei sărbători, spune: „Idealul muncitorimii nu este numai un vis frumos de a scăpa de nedreptățile de azi, ci el este o realitate economică, socială, și culturală, rezultată din evoluția istorică”. În încheiere, subliniază, între altele: „Clasa muncitoare română vrea pace cu toate popoarele”.

Tot cu ocazia zilei de 1 Mai, în aula mare de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale are loc și inaugurarea sedințelor publice ale Institutului de Studii și Educație Muncitorească.

Între preocupările guvernului patriarhului Miron Cristea pe prim plan se situează dorința de a realiza o platformă națională pentru intensificarea efortului de apărare a independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării din ce în ce mai periculos vizată de ofensiva statelor fasciste și revizioniste.

La Sinaia se desfășoară în zilele de 4 și 5 mai ședința Consiliului Permanent al Miciei Întelegeri. În urma cotozirii Austriei de către Germania hitleristă și a creșterii tensiunii internaționale, dezbaterile acestei conferințe „au căpătat o deosebită importanță”, scrie *Lumea nouă* din 8 mai. Întărirea Miciei Întelegeri și forța de coeziune ce leagă laolaltă statele ce o constituiesc pot contribui în largă măsură la salvarea intereselor lor comune, cit și la menținerea păcii în această regiune a Europei, care era considerată odinioară ca un focar permanent de incendiu”.

Comnen, ministrul de externe al României, declară la deschiderea lucrărilor Consiliului Permanent după cum citim în *Timpu* din 6 mai: „În numele celor trei guverne ale noastre, dorim de a contribui la menținerea păcii în bazinul dunărean și de a crea în felul acesta o atmosferă de încredere favorabilă stringerii cola-

¹ Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din zările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Sosirea la Sinaia
a ministrilor
de externe
ai Cehoslovaciei
și Iugoslaviei
Kamil Krofta
și M. Stojadinović.
Oaspetii
au fost
întâmpinați
de ministrul
de externe român
N. Petrescu-Comnen

borării între statele din această regiune, întindem o mină prietenească, fiecare dintre noi și toți împreună, vecinilor noștri și îi invităm să-și unească eforturile cu propriile noastre eforturi pentru a realiza o operă istorică de concordie și înfrățire". La rîndul său, M. Stojadinović, președintele Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, își exprimă speranța că „Mica Înțelegere, paralel cu Înțelegerea Balcanică, își va continua în chip fericit și cu succes activitatea pe căile împede trase pentru a-și atinge scopurile, care rămân mereu aceleași: pacea și progresul celor trei țări ale noastre și a acestei părți a Europei". Rezultatul acestei conferințe, remarcă același ziar în numărul său din 7 mai, constă în aceea că „cei trei miniștri de afaceri străine au ajuns unanim la concluzia că trebuie să continue eforturile în scopul de a colabora la orice opera de împăciuire și de înțelegere“.

Următoarea conferință a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri este stabilită a avea loc la Bled, în Iugoslavia, la finele lunii august.

La reședința sa din Ciucea, încetează din viață, în ziua de 7 mai, poetul Octavian Goga. Sînt organizate funeralii naționale, corpul defunctului fiind adus cu un tren special de la Ciucea la București și depus la Ateneul Român. Comentariile presei se opresc pe larg asupra marilor merite ale lui Goga ca poet național. Apariția lui în viața publică a constituit un eveniment, scrie *Universul* din 11 mai. Poet de largă inspirație, poezia lui evocînd satul ardelen într-o lumină dramatică și simbolică, cîntăreț al aspirațiilor sociale și naționale, Goga a fost și un gazetar de elită. Ca luptător pentru ideea națională, a avut un rol important în activitatea politică pentru desăvîrșirea unității naționale a poporului român. „Poezia lui Goga — scrie, la rîndul său, ziarul *Timpu* din 11 mai — pornise de la premisele ideii eliberatoare naționale, și în această luptă el a văzut tot rostul și întreaga misiune a poetului. Căci el reprezenta conștiința românească prin caracterul specific al provinciei ardelen din care descindea pe «unde cărunte» ale bătrînului Olt și prin unica revendicare a libertății naționale de la care plecase și pe care o slujea“. Evocîndu-l într-un articol intitulat *Un suflor de luptă*, publicat în *Neamul românesc*, profesorul Nicolae Iorga remarcă: „Noi, care nu am dorit pe cel dintîi [omul politic] nu ne putem mîngia că și pe cel de-al doilea [poetul] l-am pierdut“.

Îndepărtîndu-se prin forța împrejurărilor, într-o bună măsură, de idealurile atît de luminoase din tinerețea sa, Goga a ajuns pînă la urmă să cocheteze cu cele mai reacționare orientări politice din țară și străinătate. Redactîndu-și testamentul (8 mai 1936), Octavian Goga își rememora propria-i activitate, dîndu-și lucid seama de limitele ei, ca și ale epocii în care a trăit: „Îmi pare

Cronică măruntă

sprîjinit pe lucrul cărții românești de-a lungul secolelor și nu ar fi avut strălucirea și însemnătatea, pe care trebuie să l-o atribuim, dacă n-ar fi fost în urmă cărturarilor români, care, vece de vece, prin scrisul în aceeași limbă și în aceeași ortografie și prin drumurile pe care le făceau de la un capăt al României la celălalt capăt al României, înțelegea sub raportul etnic și nu sub raportul trecător al hotarelor, nu au făcut altceva decît să întrețină și să înalțe ceea ce se găsea în însuși instinctul popular. Unirea lui Mihai Viteazul a rămas puțină vreme. În 1599, prin Ardeal, am mers la Moldova. Pe vremea lui Cuza Vodă, prin Moldova, am mers la Ardeal. Aceasta este cea de a doua unire românească și trebuie să o socotim ca o continuare a acelei uniri și nu ca o rupere de continuitate. Ceea ce s-a săvîrșit la 1877 — continuă Nicolae Iorga —, căpătarea independenței, ridicarea prestigiului poporului românesc, dovada însușirii ostășiei ale acestui popor, hotărîrea noastră de a nu ne lăsa biruți și îngenuchișa de nimeni, toate acestea nu au fost decît pregătirea“.

● La Strîmbu (Dimbovița) a încetat din viață, în vîrstă de 56 ani, veteranul Gheorghe Tănase, care a luat parte la războiul de independență, sub comanda lui Valtor Mărcelneanu. „În viață — scrie *Universul* din 13 mai — s-a bucurat de respectul întregii populații, care vedea în el nu numai reprezentantul unei generații căreia atîta îi datorază țara, el și un om de ispravă și un bun gospodar, gata să ajute cu vorba și cu fapta“.

● Pînă acum recordul corespondenței zilnice era deținut de Greta Garbo. Dar a fost întrecut de președintele F.D. Roosevelt.

MAI
1938

Inaugurarea
liniei
de tele-foto
între ziarul
"Timpul"
— București
și Daily Sketch
— Londra

La 7 mai
1938,
a înecat
din viață
poetul
Octavian
Goga

Cronică mărunță

În timp ce renumita actriță primea circa 600 scrisori pe zi, Roosevelt, la 6 ani după alegerea sa, primește aproximativ 1.800.

● În prezența unei numeroase asistențe are loc în sala Ateneului Român ședința solemnă a comemorării centenarului nașterii pictorului Nicolae Grigorescu, cel care a ilustrat în chip desăvârșit specificul nostru național, după cum spune cu această ocazie poetul Adrian Maniu. La rândul său, vorbind despre pictura marelui Grigorescu, Gr. Trancu-Iași remarcă: „Nimic mort, nimic trist, nimic supărător. Lumea țării românești văzută de artistul îndrăgostit de ea: odată cu frumusețea înălțătoare a artelor sale, el oțerea și o lecție minunată de iubire de țară. Cite lecții n-a dat acest profesor permanent... fără catedră!”

● În ziua de 5 mai, la Opera Română din București, are loc premiera baletului Nunta în Carpați, de Paul Constantinescu.

● Profesorul Aimé Cotton (1869-1951), președintele Academiei de științe din Franța și director al Institutului de cercetări fizice de la Sorbona, ține în ziua de 12 mai, la Academia Română, al cărui membru de onoare este, conferința despre Progresele făcute în producerea cimpurilor magnetice.

● De 1 aprilie, ziarul Universul a făcut o farsă reușită bucureștenilor, notează revista Însemnări ieșene din luna mai, anunțând că un doctor japonez prezintă publicului un aparat de ras care funcționează fără săpun și bărbiereste fulgerător. Curioșii

râu ca n-am putut sluji Țara cum aș fi vrut și cred că aș fi putut — cu credință și cu hotărâre. Am trăit în vremea proștilor — a stăpinit mediocrația sub un rege tranzacționist în chestiuni de morală și fără orizont în probleme de stat. Ce va fi de Țară în viitoarea care vine, nu știu — dar cred în puterile sufletești ale neamului.”

Presa din această lună comemorează împlinirea a două decenii de când la Iași, într-o oală cu ferestrele deschise spre grădina Copoului, în duferoasele circumstanțe ale refugului și ale Păcii de la București (7 mai 1918) a murit Barbu Ștefănescu Delavrancea. Scriitorul și omul politic deschisese ochii — după cum scrie *Timpul* din 9 mai — „în preajma Unirii Principatelor, a lui Moș Ion Roată cel palmuit de boier și a Divanurilor cu bătrâni înțelepți, adunați să vegheze la viitorul celor două țări-surori. A crescut mare, a isprăvit școala primară și — sărac — a dat examen de bursier la Liceul Sf. Sava. Băiat isteț și vioi a luptat mereu pînă a isbutit să treacă bacalaureatul cu laude. S-a înscris la medicină. A trecut la drept, unde îi era chemarea, luându-și licența în 1882 cu o teză „despre pedeapsă”. Pasionat de viața politică, s-a aruncat în viitoarea ei cu „toată convingerea temperamentului său vijelios: la început primar al Capitalei, apoi ministru al lucrărilor publice”. Opera lui Delavrancea e pe cît de cuprinzătoare pe atît de diversă: gazetar, om politic, avocat, orator, dramaturg și poet, în toate a pus aceiași convingere, același patetism, dublat de un mare talent.

Presa reamintește discursul ținut de Delavrancea la 2 septembrie 1916 la Academia Română, socotit „cel mai frumos din cariera lui de mare orator”. Este discursul în care, între altele spunea: „Istoria povestește izbînzile și suferințele, gloria și urgia, pe care le-a gustat și le-a îndurat neamul nostru. Să nu uităm că sîntem același neam din aceiași tulpină. Ne-am lipit de Carpați cînd au năvălit valurile invaziilor și ne-am sculat iarăși, după cutremurile care păreau că ne îngroapă, cu aceiași conștiință întărită că sîntem români și creștini. Ne-am păstrat aceeași limbă, fără deosebiri profunde, fără dialecte, așa, ca moșul din Ardeal să înțeleagă pe munteanul de la Dunăre și pe plăieșul din Moldova. Sîntem o ființă pe care Carpații n-o despart, ci o întregesc. Avem același dor, aceleași aspirațiuni. Visul atîtor generații de strămoși, de moși, de părinți, l-am visat și noi, și, acum, îl vedem aceea. Noi n-am intrat în haosul acestui măcel — continua Delavrancea — pentru cuceriri, ci pentru dezrobiri. Noi nu vrem ce nu este al nostru, ci vrem unirea cu frații noștri din Ardeal, din Banat, din Bucovina. Noi nu ne croim cu sabia o Patrie nouă, ci ne-o întregim”.

Barbu
Ștefănescu
Delavrancea
Într-un
moment
de meditație

Cîntăreța
de muzică
populară
Maria
Lătărețu

Apare un nou volum (numerele 4-6, aprilie-iunie 1938) din *Revista istorică*, publicație trimestrială sub conducerea lui N. Iorga, scoasă de Institutul de istorie universală. Este publicată, între altele, cuvîntarea rostită de N. Iorga la 15 mai 1938, cu prilejul reînnoșării osemintelor lui Mircea cel Mare. Domnitorul a fost înmormîntat la 4 februarie 1418, mormîntul său avînd înfățișarea unui sarcofag egiptean. În timpul ocupației germane din primul război mondial, piatra care acoperea sicriul a fost distrusă, iar locul de veci al marelui voievod a fost profanat. În anul 1938, din inițiativa Comisiunii monumentelor istorice s-a așezat o nouă placă funerară.

Este subliniat faptul că Mircea, în „isteța lui cîrmuire, de mare echilibru” a urmărit un „program de siguranță” și anume „datoria față de pămîntul însuși al patriei, pe care l-a dorit numai, în buna sa chibzuială, întărit și pe cealaltă colină a muntelui [în Transilvania], garantat și pe celălalt tîrm al Dunării”

Subliniind meritele politice și diplomatice ale lui Mircea, este relevată, totodată, înțelegerea sa în conducerea treburilor militare ale țării: „N-a luptat contra nimănui dintre cei care nu se mai puteau apăra, n-a căutat să se răzbune asupra celor pe care nevoia-i aducea... în pămîntul său, a căutat prietenii unde erau cu puțință și a cules moșteniri, ca în Dobrogea, unde se presintau de la sine”.

Revista *Însemnări ieșene* publică studiul *Concepția materialistă a istoriei ca metodă de cercetare și de expunere*, de Andrei Oțetea, în care este relevată „însemnătatea concepției materialiste a istoriei și rezultatele la care a ajuns”.

Reținem din concluziile studiului: „Materialismul istoric a dăruit construcțiile de ordin metafizic și teologic, care reduceau la concepte procesul istoriei... [El] a lărgit cunoașterea vieții și a istoriei printr-o seamă de descoperiri, pe care nici adversarii săi nu le mai pot nesocoti”.

Materialismul istoric, arată în continuare autorul, „ne-a obișnuit să considerăm instituțiile ca produse ale evoluției, nu categorii absolute; a scos în evidență forța reală a statului, ca instituție de apărare a claselor conducătoare și a recomandat istoricilor să caute explicația evenimentelor politice dincolo de suprafața lucrurilor, în natura raporturilor de producție; a stabilit dependența ideologiilor de interesele de clasă și a explicat coincidența marilor perioade istorice cu perioadele de mare dezvoltare economică. Prin aceasta, materialismul istoric a lărgit orizontul cercetărilor și conceptul de istorie”.

Rubrică de: Ioana URȘU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

s-au îndreptat spre locul unde trebuia să se facă minunata demonstrație și au constatat că... acest loc nu există. Coincidența face, comentează revista menționată, că aparatul descris de Universul nu este o invenție găsitărească. Un oarecare Jacob Schick, după 20 ani de cercetări, a pus la punct un instrument de ras electric care merge la priză și care se introduce în comert, în momentul de față.

● Premiul național de poezie: Al. Cazaban și Al. Stamatiade; contracandidați cu cele mai multe voturi: Demostene Botez și Al. Lascarov-Moldoveanu. Întrebat de reporterul Timpului, din 27 mai, în legătură cu premiul obținut, Al. Cazaban spune: „Nu știam nimic de premiu. Aseară, a venit la mine Ion Minulescu și mi-a spus: sărută-mă. Am ris, evident. El nu — să-l sărut: și pină una alta, mă îmbrățișă. La orice mă așteptam — numai la premiul național nu. Am aflat apoi că m-au susținut părințele Agărbiceanu și Victor Eftimiu”.

● Academia Română, întrunită în sesiune generală, la 26 mai, ține ședință publică solemnă, consacrată primirii în înaltul for a profesorului N. Bănescu, în prima parte a discursului de recepție, noul academician face elogii lui G. Vălsan, al cărui loc l-a ocupat în Academie, iar în a doua parte expune, într-o largă sinteză, ceea ce romanitatea de la Dunărea de Jos datorează Bizanțului: începînd de la părăsirea Daciei, toate evenimentele istorice însemnate, pînă în epoca Paleologilor, sînt trecute în revistă, accentuîndu-se momentele în care romanitatea din stînga Dunării apare în lumina izvoarelor istorice.

LITORALUL — UN VEAC DE ISTORIE TURISTICĂ

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

„Dacia în miniatură” — cum inspirat denumea Dobrogea, pe la jumătatea veacului trecut, agronomul și revoluționarul Ion Ionescu de la Brad, autor al „excursiunilor” agricole în acest străvechi pământ românesc — s-a reintegrat României în urma victorioasei campanii purtate de oștile române în cadrul războiului de independență din 1877-1878. Acest moment a inaugurat în viața provinciei românești dintre Dunăre și Mare o perioadă de însemnate prefaceri, vizînd racordarea acestui teritoriu (aflat veacuri în șir sub dominație otomană) la cerințele civilizației moderne, prefaceri ce au vizat și fructificarea marilor resurse de frumusețe și sănătate pe care le oferea țărmul mării.

Încă din antichitate, oamenii au remarcat și folosit aceste calități: apa mării, soarele, precum și izvoarele și lacurile — cu ape dulci sau sărate — presărate de-a lungul țărmului. S-a păstrat pînă azi altarul de marmură pe care guvernatorul provinciei Moesia Inferior, Caius Prastina Messalinus, l-a înălțat la Tomis (străvechii nume al Constanței) dedicîndu-l geniului locului, a cărui divinitate o invoca pentru ca băile să-i aducă sănătate.

La Callatis (Mangalia de azi), izvoarele minerale sulfuroase au fost, de asemenea, cunoscute și apreciate din vremuri îndepărtate, cum reiese dintr-o inscripție epigrafică. Și cîte alte inscripții, cîte altare votive, dedicate

lui Esculap, zeul tămăduirii, Hygieii, zeita sănătății sau altor divinități protectoare nu se vor fi pierdut în curgerea veacurilor? Numeroase măturii de epocă ni le confirmă. „Străzile [Constanței] — scria la 1872 E. Isambert, membru al Societății de geografie din Paris — sînt pline de pietre cu inscripții, coloane și sculpturi. Toate casele turcești, ruinate azi, au fost clădite din bucăți împrăștiate ale edificiilor vechi. Vezi ici o friză grecească ce servește de temelie unui zid roman; mai încolo cărămizi romane servesc de trepte scărilor unei case”.

Cînd francezul Hector de Béarn trecea prin Constanța, în 1828, orașul nu i se părea decît un punct de debarcare — așa cum reiese, de altfel, și din gravurile realizate de acest călător de la începutul sec. XIX.

O impresie asemănătoare lăsa Constanța și marelui povestitor danez Hans Christian Andersen, care în anul 1841 a străbătut Dobrogea: „Case sărăcuțe — descria el orașul — formau strada principală, care era destul de lată; ici-colo zăceau coloane de marmură și de piatră cenușie, care, după înfățișare aparțineau unei epoci mai vechi... Imediat lângă oraș erau rămășițele destul de mari ale Valului lui Traian, care s-ar fi întins de la Marea Neagră pînă la Dunăre. Cît puteam vedea în jurul nostru, observăm numai marea sau o stepă imensă”. Despre Man-

galia, doctorul F. Quesnoy, participant la războiul Crimeii, nota, cu un deceniu mai tîrziu, impresii asemănătoare: „Acest oraș, atît de așteptat de noi... este o îngrămădire de colibe”.

Îndată după eliberarea Dobrogei, în 1878, la îndemnul lui Mihail Kogălniceanu („să facem ceva pentru Dobrogea... Ne trebuie să dezvoltăm două mari interese: interesul fluvial prin Tulcea și un interes maritim, care va fi, să mă credeți, plămîni României prin care țara va respira”), a început la Constanța un susținut proces de modernizare, în cadrul căruia se însciau și primele amenajări balneare situate nu departe de digul genevez.

Chiar de la începuturile existenței ei, plaja constănțeană s-a bucurat de un aflus considerabil de vizitatori, printre oaspeții orașului numărîndu-se și Mihael Eminescu: „Am venit ieri — scria poetul la 16 iunie 1881, într-o scrisoare adresată Veronicăi Micle — și am făcut deja două băi de mare, care promit a-mi face mult bine...” Constanța — a răta el mai departe — e „un mic orașel indestul de frumos... O terasă pe țărmul înalt dă o frumoasă priveliște pe toată întinderea mării și cînd luna e deasupra apei, ea aruncă un *plein* de lucire albă, care plutește pe o parte a apei. Restul rămîne în întuneric și noaptea marea își merită numele ei de neagră”.

În 1882, plaja constănțeană a fost mutată lângă hotelul

„Carol”, recent construit; în noul loc au fost amenajate și 21 cabine în pavilionul rezervat bărbaților și 10 în cel pentru femei. „Cum sînt ele dispuse, concură cu orice alte băi de mare din Europa”, se consemna într-un ziar local de la sfîrșitul veacului.

Ulterior, ca urmare a aflului de public, plaja a fost mutată la locul cunoscut sub numele „de la Vii”, deoarece pe terasele din apropierea lor se afla o mare plantație de vie. Aici a fost amenajat un parc și un restaurant, care au sporit posibilitățile de agrement. Băile „de la Vii” devenind plaja cea mai renumită a Constanței, apreciată în diferite locuri din țară. „Turisții — se consemna, în anul 1898, în revista *Familia*, ce apărea la Oradea — găsesc multă plăcere în a face, de două ori pe zi, o plimbare cu trenul la «Vii» [există un tren local ce făcea legătura între oraș și plajă] unde sînt băile”.

O „publicațiune” (ordonanță) municipală din 3 iulie 1899 anunța: „Se aduce la cunoștința generală că a început sezonul băilor de mare la Constanța. În vederea acestui sezon s-au reparat stabilimentele de băi, punîndu-se în condițiuni de funcționare cu totul satisfăcătoare. Plaja Mării se întreține în cea mai mare curățenie, înființîndu-se un serviciu permanent de curățirea ierburilor aruncate de valuri pe mal”.

Un punct de atracție îl constituia, cum se apreciază în *Marile dicționar geografic al României*, Cazinoul, „locul de petrecere al vizitatorilor și orașenilor, construcție de lemn [pe locul actualului Cazinou], însă destul de încăpătoare pentru teatru, reprezentațiuni, concerte, baluri etc.”

La începutul sec. XX au fost amenajate și alte plaje, ale căror nume au rămas azi doar în amintiri și în file îngălbenite de arhivă: „Duduia”, „Tataia”, „Doi Papuci” ș.a.

Cea mai cunoscută dintre plajele constănțene a fost, fără îndoială, Mamaia, devenită azi cunoscuta stațiune de renume internațional. Inițiativa amenajării plajei de la

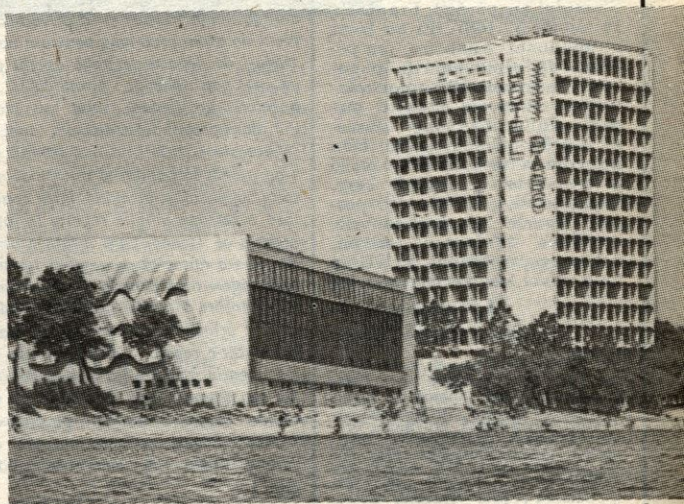
Mamaia la început de veac...

Mamaia s-a datorat unui primar al Constanței, la începutul secolului, Ion Bănescu. Construirea primelor stabilimente a fost încheiată la 1 iunie 1906. Erau două pavilioane, cu 56 de cabine, la care se mai adăugau 80 de gherete

pe roțile, amenajări modeste, firește, ca orice început, ceea ce nu împiedica revista *La Roumanie* să afirme: „Constanța dispune azi de o plajă care o va pune în rîndul marilor stațiuni balneare”. ■

...și în zilele noastre

(Va urma)

1686. SOLII SIAMULUI LA PARIS

(Urmare din p. 29)

vertismintele posibile au fost organizate pentru ei. În dorința de a-i distra — de fapt, de a-i uimi — nu le-a fost lăsat nici un moment de odihnă. Și fără îndoială acești siamezi luaseră cu ei de acasă o mare rezervă de răbdare, de vreme ce nu și-au pierdut deloc aleasa lor politețe, surisul permanent afișat. Au fost plimbați prin ținuturile Flandrei, de curînd cucerite de Franța¹; doamnele de acolo, împodobite în onoarea oaspeților cu cele mai frumoase giuvaeruri, s-au luptat pentru onoarea de a le atrage atenția. Au fost invitați la ședințele de lucru ale Observatorului astronomic, unde trona ilustrul Cassini (om de știință italian adus în Franța de Colbert și care a lăsat prin fiii și nepoții săi o adevărată pleiadă de savanți), au asistat la susținerea unei teze la Sorbona, au audiat 24 comunicări științifice la colegiul Louis le Grand, au vizitat biserica și mănăstirea călugărilor „Chartreux”, din Ordinul „Sf. Bruno”. În sfîrșit, după ce au primit din partea lui Ludovic XIV pentru regele lor daruri somptuoase, solii Siamului au părăsit Franța la 14 ianuarie 1687. Ei au lăsat o minunată amintire, perpetuată de almanahurile populare, de memoriile unor cărturari, ca și de diferite medalii. Influența soliei siameze s-a făcut simțită în arta franceză a mobilierului, ca și în decorația interioară, care, încorporînd în creații proprii lucrurile și portelanurile de China și Japonia, au putut atinge, în veacul XVII, un înalt nivel de perfecțiune. ■

În românește de
Leon SĂRĂȚEANU

¹ Flandra era provincie spaniolă din 1549, din vremea lui Carol Quintul, dar, sub domnia lui Ludovic XIV, Franța a anexat succesiv ținuturi din această provincie: orașul Gravelines, prin Tratatul de la Pirinei (1659), întreaga provincie Artois și orașele Lille și Douai, prin Tratatul de la Aix-la-Chapelle (1668) și Cambrai, prin Tratatul de la Nimwegen (1678).

Ceremonia audienței

Baronul de Breteuil, demnitarul însărcinat cu introducerea ambasadorilor la regele Franței, istorisește:

„La orele zece, solii sosiți la Versailles au găsit în prima curte a palatului garda franceză și cea elvețiană prezentînd armele. Oaspeții au descins în sala ambasadorilor unde au așteptat ora audienței. După ce s-au spălat, potrivit obiceiului lor, și-au pus pe cap pălăriile de muselină în formă de piramidă, la baza cărora erau diademe de aur largi de două degete — însemnele gradului și demnităților.

La capătul mării galerii a castelului, fusese instalat un tron, înălțat pe șase trepte și acoperit cu un covor persan, țesut cu aur, argint și mătase. Pe trepte fuseseră așezate mari șefșne și mășute de argint. În josul tronului, la dreapta și la stînga, fuseseră puse, din loc în loc, mari cutii de argint cu parfumuri. Trebuia păstrat și un spațiu liber de mai mulți coți, pentru ca mandarinii din suita solilor să nu fie împinși de curtenii francezi. Am văzut apoi înaintînd pentru audiență pe mandarinii, îmbrăcați în straie cu eșarfe, cu pumnale la sold și cu pălăriile lor piramidale făcute din mătase fină. Doisprezece toboșari din garda regelui băteau în tempo de marș. Opt trompeți, tot din garda regelui, mărșăluiau deschizînd drumul unui soi de mașinărie din lemn aurit. În formă de piramidă și pe care era depusă scrisoarea regelui Siamului către regele Franței. Mașinăria era purtată de elvețieni din regimentul de gardă regală. În jurul ei, înaintau patru siamezi purtînd, întinse pe lungi bastoane, patru soieri de umbrele adăpostind pe cei trei mari soli, care mergeau unul lîngă altul în același rînd și avînd la dreapta pe ducele de La Feuillade, iar la stînga pe seniorul de Breteuil, demnitarul însărcinat să-i introducă pe ambasadorii la rege. Doi ofițeri veneau după ei, purtînd mari cutii rotunde, frumos cizlate și avînd capacele ridicate. Aceste cutii reprezentau dovada titlurilor și demnităților cu care fuseseră onorați solii de către regele lor. Suveranul le oferea ei însuși aceste cutii și ei nu puteau apărea niciodată înaintea lui, fără să le poarte ca marcă a nobleței.

Întregul cortegiu a traversat în ordine a descrisă curtea castelului în care erau aliniate gările. Solii au fost întîmpinați de seniorul de Blainville, marele maestru de ceremonii, și de seniorul de Saintcrot, maestru de ceremonii, aflați în fruntea unui detașament de o sută de ostași elvețieni.

... La intrarea în galerie unde se afla tronul, siamezii din suită, aliniați la dreapta și la stînga, s-au prosternat de îndată, neridicînd privirea. Și ar fi rămas continuu cu fața lipită de pămînt, dacă regele nu le-ar fi îngăduit să înalțe fruntea și să privească. Ludovic a spus că acești oameni au făcut un drum prea lung pentru a nu le permite să-l vadă. Mandarinii, văzîndu-l de departe pe rege așezat pe tron, l-au salutat fără a-și scoate de pe cap pălăriile piramidale — împreunîndu-și minile la nivelul buzelor. La fiecare salut se înclinau de trei ori, păstrîndu-și rîndul, dar apropiindu-se de tron, la picioarele căruia s-au așezat în genunchi. În această poziție l-au mai salutat pe rege prin trei temenele, după care s-au așezat la pămînt și au rămas așa în tot cursul audienței... Conducătorul soliei, aflat la mijloc între compatrioții săi, s-a adresat regelui, fără însă a retrage minile reunite în fața gurii. După terminarea discursului, abatele de Lionne, care învățase limba siameză la Casa misionarilor din Siam, s-a apropiat de rege și i-a tălmăcit cele spuse de mesager. După care regele a răspuns în cuvinte bine cumpănite. Odată terminat schimbul de cuvîntări de salut, primul sol, luînd în mînă de la unul din mandarinii care îl urmau scrisoarea regelui Siamului, a urcat treptele tronului și a prezentat-o regelui Ludovic. Acesta s-a ridicat în picioare pentru a primi documentul, pe care l-a depus apoi în minile domnului de Croissy. ceilalți doi soli siamezi care îl însoțeau pe primul ambasador, aflat acum sus pe ultima treaptă a tronului, au păstrat distanța, instalîndu-se cu o treaptă mai jos. Regele s-a întreținut apoi mai mult timp cu trimișii suveranului siamez, abatele de Lionne traducînd ceea ce se spunea, de o parte și de alta”.

L. S.

JOHANN JOACHIM WINCKELMANN

SAU AVENTURA ARHEOLOGIEI

FLORENTINA DOLGHIN

În anii '60 ai secolului XVIII, locuitorii Romei vedeau deseori un bărbat de vreo 40 ani, cu fața smeadă, cu ochii negri și plin de viață, cu o gură viguroasă și o ținută deosebit de demnă, traversând orașul. Știau că este un personaj de vază, un om de știință, german de origine, numit de curând custode al tuturor operelor antice din Cetatea eternă. Știau, de asemenea, că oaspeți străini, în trecere prin Roma,

veneau să-l prezinte omagiile la vila cardinalului Alessandro Albani, de pe via Salaria, unde savantul adunase cea mai strălucită colecție de anticități din oraș. Papa îl cheama deseori la Vatican să se întrețină cu el despre istorie și artă, iar suverani ai Europei, care îi recunoșteau autoritatea științifică, îi căutau compania, bucurându-se să-l aibă invitat.

Cine era, de fapt, acest bărbat?

„Dragostea de cunoaștere”

Se numea Johann Joachim Winckelmann, „ilustrul arheolog Winckelmann” — cum îi spunea Alexandru Odobescu în cursurile lui — și se născuse la Stendhal (Henri Beyle, autorul celebrului roman *Roșu și negru* și-a luat ca pseudonim numele acestei localități) în Prusia, la 9 decembrie 1717. Biografia sa avea datele unui personaj romantic. Fiu de pantofar, copilăria i-a fost strimtorată. Datorită calităților sale intelectuale însă, a găsit binefăcători și protectori care l-au îndrumat spre studiu.

Școlar harnic, și-a meditat colegii la latină, cumpărându-și pe banii câștigați, cum își va aminti mai târziu un prieten din acei ani, „cărți și, câteodată, mâncare”. În dragostea de limbile greacă și latină, a ajuns să și le însușească la perfecție încă de copil. La 21 ani, a început să frecventeze cursurile de ebraică de la Universitatea din Halle, apoi pe cele de teologie la Jena, unde s-a inițiat, deopotrivă, în matematică, medicină și filologie.

Cea mai mare parte a timpului și-o consacra lecturilor în biblioteci. Pentru Homer nutrea o adevărată venerație. La capătul studiilor, a găsit un post de înlocuitor la o școală din Altmann. Seara dădea meditații,

ca să-și poată plăti chiria pentru cămăruța sărăcăcioasă. Până la miezul nopții îi studia pe Sofocle, Euripide, Aristofan, Pindar, Heraclid, Epicur sau Aristotel, dormea câteva ceasuri, apoi se deștepta și citea sau conspecta conștiinșilor operele umanistilor secolului său — pe Spinoza, Montaigne, Montesquieu, Voltaire.

În 1748, la 31 ani, Winckelmann a devenit bibliotecarul contelui Heinrich von Bünau, la castelul acestuia de la Northnitz, în apropierea Dresdei. Avea acum la dispoziție un mare număr de cărți, în special clasici latini și eleni. Trei ani mai târziu, aici l-a întâlnit pe cardinalul Alberico Archinto, nuntiu apostolic la Dresda, care frec-

venta în mod curent bibliotecă. Momentul a constituit o cotitură în viața viitorului arheolog. Impresionat de erudicia tînărului, nuntul i-a promis o slujbă la Roma, recomandîndu-l cardinalului Domenico Passionei, posesorul unei biblioteci de 300 000 volume. Cum postul nu putea fi ocupat decît de un catolic, cardinalul Archinto l-a îndemnat pe tînărul german să-și abandoneze credința lutherană. Johann a ezitat mult timp, dar perspectiva ispititoare a unei călătorii în Cetatea eternă și a contactului direct cu comorile ei istorice l-au făcut să se decidă. În 1754, a îmbrățișat religia catolică, spre marea satisfacție a înaltului prelat, care îl putea prezenta astfel la Roma, pe un om atît de învățat, drept convertitul său. „După moarte — va scrie proaspătul apostat, într-un spirit perfect ateist — nu ai nici de ce să te temi, nici în ce să mă sperî”. O confirmă replica dată unui prieten, care îl mustrează pentru opțiunea sa: „Dragostea de cunoaștere și numai ea este religia căreia mă supun și în care cred”. (Ermanno Capani, *Winckelmann: il padre dell' archeologia moderna*, în revista italiană *Calendario del popolo*, nr. 487 — aprilie 1986).

Frederich Cristian, primul mostenitor al Dresdei, trăind mulți ani în Italia, voia să fie informat permanent despre descoperirile arheologice ce se efectuau la Neapole. În acest scop, el i-a acordat lui Winckelmann o bursă, însărcinîndu-l să-i trimită periodic rapoarte exacte despre ultimele descoperiri arheologice pe care Curtea napoletană se părea că le ținea secrete. Frederich Cristian intuia în tînăr un viitor om de știință. Și nu se înșela. Cu cîteva luni în urmă, Winckelmann publicase la Dresda, în 50 exemplare, prima sa carte, un eseu de numai 40 pagini, intitulat *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst* (Cugetări cu privire la imitarea operelor

grecești în pictură și în sculptură), în care autorul recomanda întoarcerea la simplitatea artei și culturii Greciei antice, expresie, după credința sa, a idealului de frumusețe. Omul de știință german nutrește o admirație fără rezerve pentru antichitatea elenă, considerată de el o lume ideală, în primul rînd prin armonia ei, apoi prin contrapunere cu prezentul măcinat de contraste.

Un vandal la Roma

Winckelmann a sosit la Roma în 1756. În acea vreme, orașul papilor, cu cei 150 000 locuitori ai săi, avea un patrimoniu de 70 000 busturi și statui, o adevărată pădure de marmură și de piatră. Goethe — care în anul 1805 a publicat lucrarea *Winckelmann und sein Jahrhundert* (Winckelmann și secolul său) — avea să afirme că sosirea învățatului german la Roma a fost un eveniment extraordinar pentru știința arheologică. Winckelmann a început să cerceteze acel „depozit de frumusețe antică” supunînd fiecare piesă unei scrutare atente: calitatea materialului, particularitățile tehnicii de construcție, urmele vechilor restaurări etc. A trecut apoi la sistematizarea acestor vestigii pe grupe, pe categorii, punînd astfel bazele primei metode științifice de cercetare arheologică. De fapt, lui Winckelmann — arată Ermanno Capani — trebuie să-i atribuim nașterea arheologiei, respectiv studiul monumentelor trecutului nu ca documente ilustrative — ceea ce făcuseră pînă atunci o sumedenie de colecționari și anticari —, ci ca expresii ale civilizației și culturii.

Cu timpul, arheologul a devenit foarte cunoscut și foarte solicitat la Roma. La moartea cardinalului Archinto, a fost angajat ca bibliotecar de celebrul și foarte bogatul cardinal Albani. Winckelmann s-a mutat în palatul acestuia de pe via Quattro Fontane. În acest timp, a purtat o intensă corespondență cu prieteni și

prinți protectori din multe țări ale Europei, scrisori și relații care aveau să constituie ulterior o prețioasă sursă de informații despre personalitatea sa. În scrisori, Winckelmann se exprima extrem de liber¹. Afلام astfel că era un om plin de suspiciuni și ciudățenii, de neîncredere și ostilitate față de unii, înzestrat însă cu un dezvoltat simț al umorului. Cîte un contemporan mai critic a notat și aspecte mai puțin „științifice” ale caracterului său: „Nu sfătuiască pe nimeni să-l contrazică, îndeosebi la masă, unde vinul de Orvieto, pe care îl preferă, ca un bun german ce este, i se urcă adesea la cap. Nu mi se pare iubit, poate din cauza manierelor sale rigide. Apoi, domnii din Roma se rușinează ca un vandal — cum îi spun ei — să vină să le explice antichitățile lor cu o erudiție uluitoare, ce le este mult superioară”. Același contemporan preciza în continuarea portretului făcut părintelui arheologiei moderne: „Era o persoană elegantă, fără stridențe. Germana o vorbea cu accent saxon, dar prefera italiana. Nu avea un glas prea puternic, dar avea o bună dicție. I se întîmpla să se înflăcăreze cu ușurință, în fața unor obiecte care îi trezeau admirația”.

În octombrie 1757, înarmat cu mai multe scrisori de recomandare, Winckelmann a plecat la Neapole, unde a admirat, pentru prima oară, vestigiile arhitecturii grecești. De-abia întors la Roma, în primăvara lui 1758, a fost invitat la Florență, să catalogheze imensa colecție de opere de artă, manuscrise, hărți vechi și pietre prețioase, rămase la moartea bogatului baron von Stosch. Aproape un an a fost absorbit de această muncă migăloasă, care însă i-a șubrezit sănătatea.

Faima i-a crescut vertiginos. Chemări la Florență i-au urmat titlurile de membru al Academiei San Luca

¹ Corespondența arheologului german, conținînd aproape 1 000 scrisori, a apărut sub titlul *Briefe* (Scrisori), în patru volume (Berlin, 1952-1957).

de la Roma, al Academiei etrusce de la Cortona și al Societății de antichități din Londra.

Insolență pedepsită

Cînd viața părea să fi intrat pe un făgaș cit se poate de favorabil pentru Winckelmann, el s-a trezit brusc lipsit de orice sprijin: prințul Frederick Cristian, învins de Frederic II al Prusiei și silit să plătească uriașe despăgubiri de război armatelor invadatoare, nu i-a mai trimis stipendiul rînduit la plecarea sa spre Italia. Un cardinal a aflat despre nenorocirea eruditului bibliotecar și l-a chemat să-i pună în ordine colecția de piese de marmură și de manuscrise. Plata era nelămurită, dar lui Winckelmann îi rămînea mult timp pentru lecturi și pentru obișnuitele sale vizite la locurile unde se aflau operele de artă și de arhitectură ale vremurilor vechi. În această perioadă, el a scris o serie de studii, unele publicate abia postum, multe însemnări documentare, în parte pierdute.

În 1760, Winckelmann era pe cale de a-și vedea împlinit unul dintre cele mai arzătoare visuri: să cunoască Grecia. Lady Oxford, cumnata primului ministru britanic Thomas Pelham Holles¹, care pleca la Atena, dorea să aibă o călăuză competentă în istoria acelor locuri. „Nimic altceva nu am dorit cu atîta ardore. M-aș lăsa, fără să cîrtesc, să mi se taie un deget... numai să pot vedea această țară”, scria arheologul. Din păcate însă, lady Oxford a renunțat la călătorie, fără măcar a socoti necesar să-i dea vreo explicație.

În 1762 și, apoi, în 1764, Winckelmann a fost din nou la Neapole. Scrierile sale despre antichitățile de la Hercu-

laneum au adus cele dintîi informații, din sursă directă, despre vestigiile aflate sub lava pietrificată de atîtea secole a Vezuviului. Savanții Europei au început să-l recunoască acum drept o autoritate supremă în materie. Invitat, ca oaspete de onoare, la curțile de la Viena, Berlin, Dresda, Braunschweig, Hanovra, declina de obicei toate invitațiile, neputîndu-se despărți de Roma. Avea să facă totuși un drum la Dresda, unde, în 1764, i-a apărut o lucrare fundamentală, *Geschichte der Kunst des Altertums* (Istoria artei antice), rodul unei munci de aproape șapte ani. Cuprins de entuziasm, Johann Herder scria la apariția acestei cărți: „Era necesar geniul nobil, temerar care disprețuiește marile carențe și greșeli, geniul lui Winckelmann, pentru a îndrăzni doar cu gîndul o asemenea operă”. Iar Lessing, la fel de impresionat de lucrare, nota și el: „A apărut Istoria artei antice de Winckelmann. Nu îndrăznesc să mai fac un pas pînă nu citesc această operă”².

Lucrarea a avut un mare succes, ilustrat și de numeroasele invitații trimise autorului de mai mulți monarhi europeni. Se povestește chiar că, invitat de Frederic II al Prusiei la Berlin, unde i se oferea postul de superintendent al bibliotecii regale și al colecției de antichități, contra unei remunerații de 1 000 taleri, Winckelmann a pretins o sumă dublă. La protestele suveranului, care a ținut să-i precizeze că nici cel mai bun general al său nu primește 2 000 taleri, savantul a adus în discuție cazul unui tenor care, la remarcă ritoasă a unui monarh, transmisă de un emisar, că banii

ceruți de el depășesc solda unui general, replicase: „N-are decît să-și pună generalul să cînte”. Urmarea insolentei afișate de arheolog nu s-a lăsat așteptată: Frederic II și-a retras invitația.

În 1767, arheologul a publicat în limba italiană studiul *Monumenti antichi spiegati et illustrati* (Monumente antice explicate și ilustrate)³, prin care devenea întemeietorul arheologiei științifice moderne. Ulterior, această carte a fost considerată modelul lucrărilor enciclopedice destinate a face familia publicului monumentele necunoscute.

Tragicul sfîrșit

Un an mai tîrziu, în aprilie 1768, după 12 ani petrecuți în Italia (la Roma, Florența, Neapole, Pompei și Herculaneum), Winckelmann a plecat în Germania, pentru a procura bani în vederea unei călătorii în Grecia, unde voia să exploreze așezarea Olimpia, cum opinează unii biografi ai săi, sau, cum afirmă alții, pentru a-și edita scrierile în limba greacă. Dar primirea i s-a părut inospitalieră și străină. La 28 mai, după nici două luni de cînd părăsise Cetatea eternă, s-a îndreptat din nou spre Roma. La München, arheologul a primit în dar o piatră prețioasă, foarte valoroasă, iar la Viena, împărăteasa Maria Tereza, care l-a primit la curtea ei, i-a oferit cîteva medalii de aur și de argint. Călătorind spre sud, a ajuns din nou la Triest. La 1 iunie 1768, a tras la hanul „Locanda Grande”, în așteptarea unei corăbii care să-l ducă la Ancona. În cele cîteva zile pînă la sosirea corăbiei, Winckelmann a făcut cunoștință cu un vecin de cameră, un bucătar pe nume Francesco

¹ Thomas Pelham Holles, duce de Newcastle (1693-1768), făcea parte dintr-o familie de proprietari de pămînt englezi. Din 1724 a fost secretar de stat, iar în 1754 i-a succedat fratelui său ca prim-ministru (1754-1756). În timpul celui de al doilea mandat de șef al guvernului (1757-1762), a trebuit să împartă puterea cu liderul partidului whig William Pitt senior.

² Prietenii li reproșaseră că scriesese *Istoria artei antice* în germană, limbă considerată înapta, în epocă, să exprime idei științifice, de aceea, de data aceasta, Winckelmann și-a publicat lucrarea în italiană.

Arcangeli, un toscan de 38 ani. Plin de solicitudine, acesta s-a oferit să-i facă rost arheologului de o ambarcațiune, pentru că zilele treceau și corabia nu mai sosea. Winckelmann a căpătat încredere în vecinul său de cameră. A început să i se destăinuie, în timpul plimbărilor pe care le făceau împreună; i-a povestit fel și fel de întâmplări din experiența lui de arheolog, iar într-o zi i-a arătat cu mândrie medalile de aur primite în dar la curtea vieneză și un cufăraș sigilat, destinat cardinalului Albani. În seara zilei de 8 iunie 1768, Arcangeli a intrat în odaia lui Winckelmann și i-a cerut medalile de la Maria Tereza. Cum arheologul a refuzat să i le dea, toscanul i-a aruncat o funie în jurul gâtului, apoi l-a lovit de mai multe ori cu un cuțit. Intervenția unui doctor, chemat în grabă de vecini, a fost zadarnică. După câteva ore de agonie, Winckelmann a murit. A doua zi a fost înmormântat, fără nici o pompă, în curtea Catedralei St. Giusto din Trieste. Mai târziu, osemintele lui aveau să ajungă la groapa comună.

Cinci zile după această întâmplare, toscanul asasin a fost prins și condamnat să fie „tras pe roată de viu, de sus în jos, astfel ca să rămână separat suflul de trup”. Sentința a fost executată, în piața San Pietro din Trieste, în fața unei mulțimi care îl blestema pe ucigaș.

Cînd această mină criminală i-a curmat firul vieții, Winckelmann lucra la o nouă ediție a *Istoriei artei antice*. Așa s-a încheiat, la numai 51 ani, o carieră științifică în plin elan creator. Spirit cuprinzător și sistematic, Winckelmann a fost un produs direct al iluminismului, „una dintre cele mai fascinante personalități ale acestui secol XVIII, moartea sa violentă contribuind la nașterea legendei sale, (*Encyclopaedia Universalis*, vol. 16, p. 996). ■

1929-1987: DE LA UN CRAH BURSIER LA ALTUL

(Urmare din p. 47)

dițional slab, își vor vedea poate consumul frînat de acest fenomen, dar nu înainte de 1989.

Pe scurt, crahul din 1929 a jucat rolul unui catalizator într-o conjunctură economică proastă, pe cînd în 1987 nimic din indicii economiei reale nu lasă să se prevadă o recesiune. „Astăzi falimentele bancare, de exemplu, au devenit de neconcepț — precizează Anthony Rowley — în afară de Statele Unite. Dar dacă ele s-ar produce, s-ar datorita în primul rînd caracteristicilor sistemului bancar american, prin esență fragil, și naturii investițiilor sale — în cele trei sectoare în criză ale agriculturii, petrolului și țărilor din lumea a treia — și nu crahului”.

Dacă recesiunea este improbabilă, de ce cei ce fac investiții au anticipat-o vînzîndu-și masiv titlurile? Trebuie să constatăm neputința experților de a prezice viitorul bursier, în ciuda sofisticării modelelor econometrice (Pascal Gobry, *Le Journal des Finances*, decembrie 1987). „Nu cred în cicluri — ne asigură Anthony Rowley — fie ele bursiere sau nu. Mișcările de flux și reflux sînt de funcționarea Bursei, dar nu se poate lua în calcul o periodicitate a lor. În momentul de față, Bursa poate urca din nou dacă se anticipează o redresare, stabilizarea parității între dolar, marcă și yen sau dacă micii deținători continuă să adopte un comportament anticiclic păstrîndu-și acțiunile. Se uită prea repede că marile victime ale crahului sînt intermediarii financiari și nu particularii”.

Crahul din 1987 nu anunță moartea Bursei și falimentul său definitiv, după cum nici 1929 nu a însemnat sinuciderea capitalismului. Să o mărturisim: nu există cheie pentru a înțelege cele două crize. ■

Versiune românească
Dorin MATEI

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Valentin Lipatti — **BALCANII IERI ȘI AZI.**

Editura politică, București, 1988, 160 pp., 12 lei: contribuțiile românești la colaborarea multilaterală în sud-estul Europei privite într-o perspectivă istorică.

● Ioniță Olteanu — **SPERANȚA ÎN OM.**

Editura politică, București, 1987, 383 pp., 17 lei: volumul — care cuprinde dialoguri cu oameni de știință și cultură din țara noastră și de peste hotare — este o pledoarie pentru ca tragedia de la Hiroshima și Nagasaki să nu se repete niciodată.

● George Uscătescu — **ONTOLOGIA CULTURII** (ediție îngrijită, note și postfață de Dumitru Matei, traducere de Sarmiza Leahu și Grăia Novac).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 435 pp., 30 lei: probleme de teoria culturii, aplicate la fenomenul cultural contemporan.

● Antonie Plămădeală — **LUP-TA ÎMPOTRIVA DEZNAȚIONALIZĂRII ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎN TIMPUL DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR.**

Sibiu, 1986, 360 pp.: acte, documente și corespondență inedită ale metropolitului de Sibiu, Miron Romanul (1874-1898).

● Eugen Kogon — **REȚEAUA MORTII** (traducere de Emerich Deutsch, Maria Domilescu, Ileana Sgarbură).

Editura politică, București, 1987, 430 pp., 24 lei: versiunea românească a uneia dintre cele mai recente și documentate lucrări despre sistemul lagărelor de concentrare naziste, de tristă amintire în istoria umanității.

● John V. Murra — **CIVILIZAȚIA INCA** (traducere de Ata Iosifescu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 260 pp., 30 lei: o istorie economică a societății andine dinaintea sosirii europenilor.

Cel de-al doilea război mondial a provocat umanităţii jertfe enorme. Numărul victimelor se cifrează între 40-50 milioane de oameni, din care peste jumătate provin din populaţia civilă. Între naziştii vinovaţi de astfel de crime, aduşi în faţa Tribunalului de la Nürnberg, s-a aflat şi Edmund Veessenmayer, care şi-a câştigat o tristă faimă prin atrocităţile comise în Ungaria horthystă, fără care a cunoscut cel mai vechi fascism din Europa şi unde s-au introdus legi antievreieşti încă din 1920. Ceea ce relatează şi Robert Kempner, asistent al procurorului general american în procesele de la Nürnberg, în lucrarea sa memorialistică *Ankläger einer Epoche, apărută la Frankfurt pe Main, în 1983, şi din care continuăm să prezentăm fragmente (Magazin istoric, nr. 3, 4/1988), cu titlul şi subtitlurile redacţiei.*

1947.

CONFESIUNEA UNUI PROCUROR DE LA NÜRNBERG (III)

ROBERT M.W. KEMPNER

Funcţionari docili şi uituci

Exterminarea evreilor din Ungaria a constituit un capitol deosebit de cutremurător. Căpetenie la acelei operaţii a fost acolo un anume Edmund Veessenmayer, un nazist mie în sută, aterizat la Ministerul de externe şi împopoţonat cu titlul de „împuternicit al Reichului pentru Ungaria”. Individul avea un trecut mai mult decât dubios. Îşi începuse cariera prin 1933, în subordinea acuzatului Wilhelm Keppler, marele maestru al arianizării, care între anii 1937 şi 1945 fusese secretar de stat însărcinat cu misiuni speciale în cadrul Ministerului de externe nazist. Şi, cu timpul,

devenise un soi de „trupă de şoc” la dispoziţia Ministerului de externe. Unde se întâmpla ceva sau unde se punea ceva la cale, era expediat Veessenmayer.

Spre a putea ocupa, de pildă, Danzigul, în 1939, trebuia dovedit că acesta nu era un teritoriu neutru¹. Aşa în-

cît, printre alţii, a fost trimis la Danzig Veessenmayer. Şi, la câteva zile de la sosirea lui, oraşul nu mai era neutru. La scurtă vreme, Ministerul de externe primea aşteptata telegramă: se descoperiseră nişte depozite de arme. Veessenmayer depusese armele care, găsite, puteau trezi indignarea „necesară”.

¹ Conform Pactului Societăţii Naţiunilor, aprobat la 28 aprilie 1919 şi inclus ca parte componentă în Tratatul de la Versailles (28 iunie 1919), Danzigul (Gdansk) a fost proclamat „oraş liber”, controlat de Societatea Naţiunilor. În anul următor, 1920, el a fost plasat sub jurisdicţia Poloniei şi sub autoritatea unui înalt comisar al Societăţii Naţiunilor, avînd statut politic autonom. În martie 1939, în cadrul con-

vorbirilor dintre Ribbentrop şi Lipski (ambasadorul polon la Berlin), Polonia a fost somată de Germania să „reglementeze” problema Danzigului; în august, guvernul german a transmis Poloniei un ultimatum prin care cerea Danzigul şi zona aferentă şi desăşurarea unui plebiscit, care să stabilească apartenenţa teritoriului respectiv. În faţa acestui ultimatum, Polonia a decretat mobilizarea generală.

A început apoi operația din Slovacia. Ruptă din trupul Cehoslovaciei, sub Tiso¹, Slovacia nu se arăta totuși atât de „potrivnică naziştilor” pentru a putea fi ocupată. Așa încît, în fața unor magazine, au fost plasate automobile cu numere de înmatriculare germane și, la un semnal, toate au luat foc. Pe atunci nu era încă atât de simplu de pus bombe sub mașini, ca astăzi. Oricum, numaidecît s-a putut raporta că, în plin centrul Bratislavei, elemente antigermane distruseseră bunuri ale unor cetățeni ai Reichului.

Două zerouri diferență

Înainte de acțiunea din Ungaria, Veessenmayer mai voise să pună la cale și o altă ispravă: o călătorie submarină, o invazie subacvatică în Irlanda sau în nordul Angliei, respectiv, să debarce sabotori. Dar treaba nu izbutise, din cauză că cineva de la bordul submarinului făcuse o peritonită și expediția fusese nevoită să ia calea întoarsă.

Ca să fiu puțin cinic, Veessenmayer era un acuzat comod. Recunoașterea faptelor nu trebuia să-i fie smulșă cu clestele, una cîte una: de altfel, ele erau însemnate, negru pe alb, cvasicronologic. El explica de ce și cum se întimplase totul, iar avocatul Karl Doetzer își dădea toată silința să-l aperi. Nu văzusem pînă atunci nici un acuzat lăcrimînd. Veessenmayer a izbucnit în plîns în biroul meu. De ce, nu știu. Poate că cele 400 000 de victime îi dădeau, brusc, coșmaruri.

Se înțelege, cred, că nu am nici un pic de milă față de Veessenmayer. El era considerat la Ministerul de externe cam impulsiv și de aceea trebuia să-și trimită rapoartele unui soi de controlor. Acest personaj de încredere a fost ambasadorul Karl Ritter, înșarcat cu misiuni speciale în cadrul ministerului.

Ritter era omul care se îngrajea ca totul să meargă cu bine. Din punctul de vedere al politicii externe, acțiunea lui Veessenmayer nu trebuia

să facă valuri. Ritter primea deci rapoartele, le aproba și avea grijă ca asasinatul pe bandă rulantă să continue nestingherit. L-am interogată deci pe Ritter care, în plus, se mai ocupase și cu problemele economice ale Ministerului de externe și fusese și omul de legătură cu Cartierul general al armatei. De acolo primea toate rapoartele, iar el, la rîndul lui, trebuia să atragă atenția lui Ribbentrop și Hitler asupra implicațiilor lor diplomatice. Acest om foarte inteligent, de altfel prieten cu Friedrich Gaus, nici măcar n-a fost național-socialist, ci pur și simplu un cinic, care-și spusese: „Merg cu ei, n-am încontro”.

— Dar cum ați putut rezista, pe de o parte, cu prietenii evrei, iar pe de alta, controlor al lui Veessenmayer și om de legătură cu armata?, l-am întrebat în cursul unui interogatoriu.

— Munceam de dimineață pînă seara. Nici cînd peste Berlin ploua cu bombe, nu plecam de la serviciu.

— Biroul dumneavoastră era o centrală care lua cunoștință de toate mișcările armatelor; alături de dumneavoastră stă un om care ne-a povestit tot ce se întimpla acolo.

Mă refeream la Gaus.

— Mr. Kempner, v-am mai spus, eu munceam toată ziua. Trebuia să parez tîmpenia șefului meu, să pun ordine în atîtea lucruri.

— Adică ce înțelegeți prin „tîmpenia” ministrului dumneavoastră? Doar nu era un cretin?

— Ba da. Cînd am raportat că Franklin D. Roosevelt a declarat, după 1941: „Anul viitor vom construi 50 000 de avioane”, Ribbentrop s-a dus la Führer — după ce discutasem mai înainte totul cu mine — și i-a spus: „Statele Unite vor să construiască 50 000 de avioane”. „Ce prostie, pentru asta e nevoie de aluminiu și ei n-au”, i-a răspuns Führerul. „Sigur că n-au, e o fanfaronadă a lui Roosevelt!” Apoi am discutat din nou cu Ribbentrop — mi-a povestit Ritter. Și l-am întrebat discret: „V-am arătat azi-dimineață, după *Iron Age* (revista americană pentru industria fieru-

lui și aluminiului), ce producție are America. Nu i-ați spus Führerului?” „Ba da, i-am spus că produc atîtea și atîtea mii de tone”. „Domnule ministru, eu v-am arătat clar în *Iron Age*. Din păcate însă dumneavoastră ați lăsat de o parte doi de zero”. Ca să vedeți cîte aveam de pătimit. Statistica vorbea de zece milioane, iar ei citiseră o sută de mii.

Era greu ca Ritter să fie pus sub acuzare. Ce fusese, de fapt, acest soi de supravegheator, care controlase ca banda rulantă a deportării evreilor să funcționeze fără greș și promise tot felul de rapoarte? Ce rol jucase? Am avut destule discuții cu el pe această temă; era ca un bolnav cu care se poate vorbi fără înconjur despre starea maladiei lui. L-am spus:

— Domnule ambasador, o să vă dăm în judecată în chestiunea cu Ungaria, faptele sînt clare, și Tribunalul o să hotărască.

— Bun, și altceva de ce mai sînt acuzat?

— Țineai legătura cu armata și vă ocupați de problema prizonierilor de război. Or, știți foarte bine ce s-a întimplat cu prizonierii de război care au încercat să evadeze. Asta e o crimă de război.

Ei bine, Ritter a scăpat doar cu patru ani de închisoare. Era interesant de văzut în ce mlaștină s-a putut bălăci un personaj care avusese prieteni evrei și robotise cît era ziua de lungă, deși național-socialismul nu-l interesa nici cît o ceapă degerată.

Un martor dintre acuzați

Într-adevăr, cum să ne explicăm că acest Ritter a executat fără ezitare deportările din Ungaria, în ciuda adversității unor state străine? Hitler era stăpînit de ideea fixă că n-o să poată birui, atîta vreme cît au să existe evrei. Deci, mai întîi, trebuiau înlăturați aceștia. Ritter știa și îi credea un singur lucru: că exterminarea evreilor va fi singura mare victorie a Führerului în cel de-al doilea război mon-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1987.

dial că, în felul acesta „o să iasă, poate, ceva“ și pentru cel de-al treilea Reich. În orice caz, cei cărora le-a datorat pedeapsa prea blândă cu care s-a ales au fost avocații lui, Erich Schmidt-Leichner și Horst Pelckmann.

În cursul procesului Auschwitzului, într-o zi, stăteam în spațiul pentru public, împreună cu procurorul general Fritz Bauer și cu actorul Curt Jürgens. La un moment dat, Bauer mi-a șoptit:

— O cunoștință de-a dumneavoastră este azi martor. — Cine?

— Nu vă spun, o să vedeți. Puțin după aceea, a intrat Veessenmayer, în calitate de martor al apărării. Acuzații afirmau că habar n-au avut despre ce se întâmplase în lagăr. Iar Veessenmayer a confirmat că, într-adevăr, nimeni n-a putut s-o știe. Așa încât, dacă un personaj răspunzător de trimiterea la Auschwitz a sute de mii de evrei nu știuse nimic, era clar că acuzații puteau fi absolviți de orice vină. În pauză, în timp ce se întorcea spre băncile publicului, Veessenmayer a dat ochii cu mine.

— Domnule Veessenmayer, i-am spus, ce ați îndrăguit acolo? N-am înțeles. Doar ați știut foarte bine ce s-a întâmplat la Auschwitz. Până la urmă, am căzut doar de acord, în cursul târguielilor și interogațiilor noastre...

— Da... da.

Și a blîguit ceva fără noimă.

— Veessenmayer, poate că între timp ați uitat ce ați știut la Nürnberg, dar un lucru nu înțeleg, totuși. Ați afirmat aici că nu știți defel pentru ce ați fost condamnat la Nürnberg. Vreți să o mai declarați o dată, sub jurământ? Vă atrag atenția că vă faceți pasibil de sperjur.

— Cum, așa am spus?

— Sută la sută. Iar dacă cumva ați uitat pentru ce ați fost condamnat la Nürnberg, pot să vă mai povestesc o dată.

Bauer, care auzise o parte din discuția noastră, a izbucnit furios: „Cu asta se alege justiția noastră germană când indivizi ca ăsta umblă liberi și sînt citați ca martori ai apărării în procese de asasinat în masă“. Evident, tribunalul care judeca procesul Auschwitzului n-a crezut nici o iotă din declarațiile lui Veessenmayer. Președintele, domnul Hofmeyer, unul dintre cei mai buni penalisti din Republica Federală Germania, nu putea fi dus de nas. Iar locțiitorul său, dr. Hummerich, cunoștea foarte bine situația din Ungaria.

Dar pe lângă ei, mai erau jurații, ziariștii, care se schimbau de la o zi la alta, iar celor mai mulți dintre ei numele lui

Veessenmayer nu le spunea nimic. Faptul că individul era liber făcea o anumită impresie. Se întâmpla uneori ca președintele să spună când procurorului, când apărătorilor: „Domnii mei, n-ar fi mai bine să renunțăm la martor?“ Da, dar în procedura penală germană, lucrurile nu sînt atît de simple. Dacă un judecător hotărăște categoric: „Pe martorul cutare nu-l audiez“, el poate da naștere unui adevărat tărăboi. Iar refuzul său este un motiv de revizuire a procesului: dacă cumva martorul ar fi putut declara ceva foarte important pentru disculparea acuzatului? ■

**Traducere de
Dumitru HÎNCU**

Insemnele trușăse ale celui de-al treilea Reich zac doborîte la picioarele ostașilor sovietici

RESTAURARE

Sintem cititorii consecvenți ai revistei Magazin Istoric, ne scrie, în numele societății „Prietenii istoriei“, de la Școala cu clasele I-VIII din com. Piatra-Olt, jud. Olt, prof. ION CINCĂ. Cititorul nostru ne relatează în continuare: Cu sprijinul organelor și organizațiilor de partid și de stat din comună am luat inițiativa de a restaura Monumentul Eroilor din localitatea noastră.

Ridicat în amintirea fiilor comunel care și-au jertfit viața în Războiul de Independență și în primul și cel de-al doilea război mondial, monumentul are la bază mai multe basoreliefuli cu scene din luptele purtate de ostașii noștri. Pe fațada monumentului se află o statuie reprezentând România victorioasă. Deasupra monumentului a fost turnat în bronz, cu ajutorul specialiștilor de la Muzeul Olteniei, din Craiova, un vultur—simbol al vitejiei românești.

Monumentul a fost încredințat spre păstrare și îngrijire unității de pionieri „Acidava“ de la școala noastră.

PRECIZĂRI BINEVENITE

Cititorul nostru MARINA DINUȚ, din București, ne semnaleză câteva inadvertențe strecurate în unele articole apărute în revistă, ca urmare a neatenției cu care autorii și redactorii articolelor respective au preluat sau transcris unele date ori nume. Ca de fiecare dată când primim astfel de semnalări, pe care le considerăm mărturiile ale interesului și exigenței cu care cititorii noștri urmăresc revista, le facem loc în rubrica de față.

Astfel, precizează cititoarea noastră, în nr. 6/1986, p. 20, este vorba nu de publicația Ilustrațiunea ziarului universal, pe care o menționează autorul articolului respectiv, ci de Ilustrațiunea, subtitulată Jurnal universal (ulterior Ziurnal universal). La p. 29 a aceluiași număr, desenul reprodus este din sec. XVIII, și nu XVII.

În nr. 12/1986, p. 38, trebuie citit „Armata de pe Ohio“ și nu „Armata statului Ohio“, armată care a acționat nu „la vest de Virginia“, ci în Virginia de Vest (West Virginia); pe pagina următoare, 39, a aceluiași număr, numele ministrului de război trebuia scris Edwin Stanton, și nu Staton.

Tot dintr-o neatenție, în nr. 2/1987, p. 52, prenumele pictorului italian Antonello da Messina a devenit, eronat, Antonelli.

În nr. 5/1987, p. 15 — serie în continuare cititoarea noastră — autorii articolului respectiv dau un citat din Monitorul oastei din iunie 1959. Dar, la acea dată, publicația era inexistentă, ea urmînd să apară abia peste 7

luni, începînd cu nr. 1 din 6 februarie 1860. Pe deplin adevărat, cu precizarea, că este vorba de anul 1859 și nu 1959, cum apare în scrisoarea tovarășei Dinuț, unde este, evident, vorba de o greșeală de dactilografiere necesităzată.

Alte precizări se referă la explicațiile plangelor color de la p. 32 din nr. 9/1987: litografia lui J. Lanzendell se intitulază Dansul călășariilor; biserica din Densuș a fost desănată de George Edwards Hering, iar John Paget nu a fost lord, acest titlu fiind purtat de un alt Paget, William.

În legătură cu explicația dată termenului de „brașoveancă“, în p. 61, din nr. 11/1987, cititoarea noastră ne atrage atenția că vehiculul respectiv nu era „trăsură specială, ușoară“, ci, dimpotrivă, era o căruță mare, greaoale, cu coviltir, destinată transportului de mărfuri la mari distanțe.

Apelînd la surse de arhivă, Ing. Marina Dinuț este de părere că numele real al pictorului și fotografului din secolul trecut Carol Pop de Szathmari este Carol Szathmari, cum apare în mai multe documente. Publicațiile de specialitate, studii, lucrări de referință (între care amintim Mic Dicționar Enciclopedic, ediția a III-a, București, 1986, Istoria militară a poporului român, vol. IV, București, 1987, Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale, București, 1979, etc.) înregistrează, toate însă forma Carol Pop de Szathmari (Szathmary).

În fine, tabloul lui Aman, reprodus în nr. 11/1987, pp. 28-29, se intitulază — serie tovarășă Dinuț — Bătălia cu faclă a lui Vlad Tepeș. Într-adevăr, sub acest titlu este păstrată pictura respectivă la Casa memorială Th. Aman din București. Compoziția este însă cunoscută și sub denumirea publicată de noi (cum apare, de exemplu, și în albumul Dialog între istorie și artă, de Adriana Topiceanu, Editura militară, București, 1973).

Precizări necesare pentru care îi mulțumim cititoarei noastre, felicitînd-o, în același timp, pentru interesul pe care-l dovedește față de lucrări și documente istorice și, deopotrivă, față de paginile Magazinului Istoric.

COMANDANTUL VÎNĂTORILOR

Ing. C. COVRIG, din Suceava: În numărul 2/1986 al revistei, în cadrul acestui rubrici, am citit despre Monumentul vînătorilor de munte de la Tîrgu Neamț. Precizez, cu acest prilej, că numele comandantului primului batalion de vînători de munte este

Virgil Rădulescu, și nu Bădulescu, cum a apărut în revista dv. (dintr-o greșeală de colacționare — n.r.).

CĂRȚI

NICOLAE GROSU, din Sebeș; PETRE AVRAM, din Cluj-Napoca; CORNELIA RADU, din sat Scurtu, com. Berlești, jud. Gorj; VASILE TOMESCU, din Hunedoara; AUREL IONAS, din Galați: Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție, vă sugerăm să vă adresați Librăriei „Cartea prin poștă“, str. Pitar Moș, nr. 5, București, cod 70151.

LA PLEVNA

Prof. BORIS GORCEAC, din Huși, ne trimite câteva date biografice ale unui erou al Războiului de Independență, maiorul (ulterior general) Gh. Teleman (1838-1913). În timpul evenimentelor din urmă cu 111 ani, Teleman a comandat Regimentul 4 linie, în fruntea căruia a intrat în Plevna eliberată la 28 noiembrie 1877.

După război, a fost avansat colonel și numit comandantul Regimentului 13 dorobanți din Iași. În 1895 și 1896 a fost înalțat la gradul de general de brigadă și, respectiv, general de divizie. Pensionat în 1895, s-a stabilit în orașul său natal, Huși. A fost seful grupării conservatoare, deputat, senator și prefect al județului Fălciu.

În 1914, prin subscripție publică, în amintirea sa a fost ridicat bustul din imaginea de mai sus, aflat în parcul orașului.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Curier școlar

PRIETENI STATORNICI

Reluăm, după o întrerupere de câteva luni, dialogul nostru cu cititorii din școli și facultăți, dialog cărui i-am pus la dispoziție rubrica de față.

● Mai întâi, vești din Timișoara, de unde membrii CERCULUI „PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI”, de la Școala generală nr. 26, ne relatează despre activitatea lor: în școala noastră își desfășoară activitatea 7 cercuri de elevi. Cercul de istorie este format din elevi ai claselor a VIII-a și este coordonat de prof. Ioan I. Mureșanu. Prin contribuția elevilor dispunem de colecția completă Magazin Istoric. Avem și 3 abonamente ale școlii. În aprofundarea și completarea cunoștințelor de la orele de curs, revista ne este de mare ajutor.

● ȘI VIOREL BACIU, elev la Liceul Industrial din Hirsova, ne scrie că este un cititor recent al revistei. Magazin Istoric m-a ajutat foarte mult în înțelegerea unor probleme pe care manualele de istorie le abordează mai succint.

● Din Cluj-Napoca, VAL IONUT-TENE, de la Liceul de filologie-istorie „Ady-Sincai”, pasionat de istoria locală, ne trimite câteva date din trecutul orașului său natal. Astfel, în anul 1987, s-au împlinit 100 ani de când Clujul a fost canalizat. În 1888, s-a înființat uzina de apă și apeductele. Tot în urmă cu o sută de ani, s-au înființat în oraș primele instituții de igienă publică. Pe atunci în Cluj funcționau 4 spitale, 10 farmacii și 60 medici.

● LILIANA LEONICA VĂCARIU, din com. Tismana, jud. Gorj, elevă la Liceul Industrial nr. 6 din Tîrgu Jiu, după ce ne împărtășește interesul pentru concursurile Magazin Istoric, ne scrie că participă cu mult tolos la activitatea cercului de istorie al liceului, îndrumat de preț. Gheorghe Golea.

● Magazin Istoric ne ajută, pe mine și pe colegii mei, în pregătirea pentru olimpiadele de istorie, ne mărturisește NICOLAE DESPOTOVICI, de la Liceul de matematică-fizică „Al. Vlahuță”, din Rîmniciu Sărat. În clasa mea — continuă Nicolae — am mai mulți colegi care îndrăgesc și ei, ca și mine, istoria și care au participat la olimpiadele de istorie. Felicitări!

● IONELA STANA, de la Școala generală nr. 3, din Corabia, după ce ne relatează că a îndrăgit istoria de timpuriu și după ce amintește că această pasiune se datorește și profesorei sale Rada Meleș, continuă: Ne bucură că, de câțiva ani, printre câștigătorii concursurilor Magazin Istoric se află și elevi de la școala noastră generală și, îndeosebi, cercul nostru de dezbateri politico-ideologice. Aceste concursuri ne-au dat posibilitatea să ne îmbogățim cunoștințele, să le verificăm pe cele vechi și să ne bucurăm când ne-am numărat printre câștigători.

● Din Dorohoi, ne scrie VASILE VALENTIN GURZU, de la Liceul Industrial nr. 2: Citind nr. 1/1986, la rubrica Posta Magazin Istoric, am descoperit... numismatică. De atunci, am devenit un pasionat numismat. În continuare, Vasile Valentin ne adresează o întrebare și o rugămintă. Întrebarea: cum poate procura Buletinul Societății Numismatice Române? Soluțindu-l redacției, la adresa: str. I.C. Frimu, nr. 11, București, sector 1, cod 71119, oficiul poștal 22. Și rugămintea prietenului nostru: de a-l publica adresa, întrucât dorește să corespundă cu colegii săi iubitori ai istoriei. Ceea ce și facem: str. Nicolae Titulescu, nr. 47, Dorohoi, cod. 6850.

Mulțumim tuturor cititorilor noștri din școli care ne-au scris. Așteptăm, în continuare, dragi prieteni, noi vești privind activitatea în cadrul cercurilor de istorie, despre abonamentele la Magazin Istoric în școala și localitatea voastră, precum și despre colegii și tovarășii profesori care se evidențiază în popularizarea revistei.

IMPORTANT !

În numărul viitor, prima serie de întrebări a unui nou concurs MAGAZIN ISTORIC, ediția 1988.

Bibliografie: articolele apărute în MAGAZIN ISTORIC între anii 1978 și 1988.

NU UITAȚI! Pentru a vă garanta participarea, asigurați-vă din timp primirea numerelor în care vor fi publicate regulamentul și întrebările noului concurs MAGAZIN ISTORIC, ediția 1988.

Concursul este dotat cu importante premii.

MEDALIE

Locotenent-colonel (r) TOADER TĂZLĂUANU, din București: În legătură cu articolul Istoria Românelor — argument pentru unire (nr. 12/1985) vă fac următoarea completare: Contele de Saint-Aulaire, care a fost ministru al Franței în România în perioada 1916-1920, a fost omagiat în anul 1930 de prietenii săi români prin scoaterea unei medalii, pe care o am și eu în colecția personală. Lucrată în argint și bronz patinat de gravorul André Lavrillier, medalia are diametrul de 80 mm. Pe avers se află bustul contelui de Saint-Aulaire, în profil spre stînga. În costumul de diplomat și o legendă în limba franceză. Pe revers — o figură feminină cu aripi, ținînd în mîni, desupra capului, o jerbă de lauri. În stînga și dreapta acestei reprezentări, două capete de femei, simbolizînd România și Franța, precum și o legendă în limba română.

Medalia a fost descrisă și în lucrarea Medalii și plăchete românești, de George Buzdugan și Gheorghe Niculiță, București, 1971, pp. 119-120.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

NECULAI NEGOITĂ, B-dul Vasile Părvan, nr. 14, Timișoara, solicită: nr. 3/1967; ofertă: nr. 6/1967.

CRISTEA BACIU, B-dul Munciei, nr. 78 bl. G. 10, sc. 1, et. VI, ap. 27, București, oferă colecția completă.

DAN STĂNESCU, str. Cameliei, bl. 113, ap. 27, Ploiești, solicită nr. 1/1967.

DUCU GH. FLORIAN, com. Brastavățu, jud. Olt, solicită: nr. 10/1984; 4/1986.

EUGEN VLADIMIR, str. Tîncani, nr. 1, bl. P6, sc. III, ap. 41, București, oferă colecția completă.

AURELIAN V. PETRESCU, str. Pușkin, nr. 24 C, bl. H — 3, ap. 3, Iași, solicită: nr. 1-5, 7-8/1967; 1-8/1968; 12/1969; 2/1970; 1,11, 12/1971; 1-3, 9/1972; ofertă: nr. 6, 10/1969; 1-6, 8-12/1973; 1-12/1974; 1-12/1975; 1-12/1976; 11/1979; 1-9/1984.

GHEORGHE CĂLAN, str. Republicii, nr. 19, Breaza, solicită: nr. 1-9/1967; ofertă: nr. 7/1977; 8/1978; 9/1981; 9,11/1982; 10/1983; 11/1986.

GHEORGHE ȘERBAN, str. Ana Ipătescu, bl. A—B, sc. C, ap. 18, Rîmniciu Vilcea, solicită: nr. 1, 2/1967; 6, 7/1974; 7, 8/1977; 9/1978; 3/1979; 3, 5, 10/1980; 8, 9, 11/1983; 1, 3/1985; ofertă: 5/1975; 12/1976; 3, 11/1978; 5, 6/1985.

A.I. GHEORGHIU, Intrarea Agriselor, nr. 11, București, solicită: nr. 6/1978; 1/1982; 12/1983; 3, 6, 8/1985; 2, 6, 7/1986; ofertă: nr. 6/1972; 3, 8/1978; 2/1981; 12/1986.

CONTENTS (Romanian History) I. Ceaușescu The 1848 Revolution and Its Historical Significance ● G. Zaharia Great Achievements on the Way of Unity and Independence (1600-1945) ● S. Dragomir 1848 in Transylvania ● M. Ștefan 1868: Le Pronunciamentum de Blaj ● M. Guboglu 1766. New Romanian Documents from the Archives in Istanbul ● Th. C. Văcărescu Recollections from the Time of Alexandru Ioan Cuza (II) ● The Everyday Life with the Romanians in the 18th-19th Centuries ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● I. Popescu-Puțuri Confluences of Ancient Civilizations (XXV) ● In Bucharest, 50 Years Ago ● V. Smărândescu The Littoral — A Century of Tourist History

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ceaușescu La Révolution de 1848 et sa signification historique ● G. Zaharia Les sommets historiques de l'unité et de l'indépendance (1600-1945) ● S. Dragomir 1848 en Transylvanie ● M. Ștefan 1868: Le Pronunciamentum de Blaj ● M. Guboglu 1766. Des documents roumains inédits dans les archives d'Istanbul ● Th. C. Văcărescu Souvenirs du temps d'Alexandru Ioan Cuza (II) ● La vie quotidienne des Roumains aux XVIIIe-XIXe siècles ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● I. Popescu-Puțuri Confluences de civilisations anciennes (XXV) ● A Bucarest il y a 50 ans ● V. Smărândescu Le Littoral — un siècle d'histoire touristique

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Чаушеску Революция 1848 года и её историческое значение ● Г. Захария Этапы единства и независимости (1600-1945) ● С. Драгомир 1848 год в Трансильвании ● М. Штефан 1868 год. Pronunciamentum в городе Блаж ● М. Губоглу 1766 год. Неопубликованные румынские документы в стамбульских архивах ● Т.С. Вăcăреску Воспоминания времён Александра Иоана Кузы (II) ● Ежедневная жизнь румын в XVIII-XIX веках ● Р. Дима Константин Добреску-Арджеш ● И. Попеску-Пуцурь Слияние древних цивилизаций (XXV) ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● В. Смăрăндеску Морское побережье — столетие истории туризма

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ceaușescu Die Revolution von 1848 und ihre geschichtliche Bedeutung ● Gh. Zaharia Etappen der Einheit und Unabhängigkeit (1600-1945) ● S. Dragomir 1848 in Siebenbürgen ● M. Ștefan 1868: Pronunciamentum von Blaj ● M. Guboglu 1766. Neu entdeckte rumänische Dokumente in den Archiven von Istanbul ● Th. C. Văcărescu Erinnerungen aus der Zeit von Alexandru Ioan Cuza (II) ● Der Alltag bei den Rumänen im 18. und 19. Jahrhundert ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● I. Popescu-Puțuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXV) ● In Bukarest vor 50 Jahren ● V. Smărândescu Die Schwarzmeerküste — ein Jahrhundert Geschichte des Tourismus

SUMARIO (Historia rumana) I. Ceaușescu La revolución de 1848 y su significado histórico ● Gh. Zaharia Escalones de la unidad y de la independencia (1600-1945) ● S. Dragomir 1848 en Transilvania ● M. Ștefan 1868. El Pronunciamentum de Blaj ● M. Guboglu 1766. Documentos rumanos inéditos en los archivos de Estambul ● Th. C. Văcărescu Recuerdos de la época de Alexandru Ioan Cuza (II) ● La vida diaria de los rumanos en los siglos XVIII-XIX ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● I. Popescu-Puțuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXV) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărândescu El litoral — un siglo de historia turística

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Întrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

